

Geroepen tot de bruiloft des Lams

Ds A. de Waard

Levensbeschrijving.

Kinderjaren

Ik ben geboren te Hendrik-Ido-Ambacht op 29 januari 1923. Mijn ouders waren Arie de Waard en Laurina Hendrika de Jong.

Van vaders zijde was het een geslacht, waarin de Heere Zijn genade verheerlijkt heeft. Mijn bet-overgrootvader de oude Simon de Waard van 's-Gravendeel (geboren 11 oktober 1794), was in de vorige eeuw op de gezelschappen altijd te vinden. Hij was een godzalig mens, over wie opa De Waard ons veel verteld heeft. Ook mijn grootvader schijnt een man met de vreze Gods geweest te zijn.

Van mijn eigen grootvader heb ik, als jongen, altijd geloofd dat er de vreze des Heeren in was, wat in het laatst van zijn leven nog tot volle openbaring gekomen is. Menige gesprekken kan ik mij nog herinneren, die ik met opa gevoerd heb. Wat was hij bedroefd, als hij sprak te geloven dat ik er wel zou komen, inzonderheid toen de Heere zich in mijn hart ontsloten had. Maar... voor hem! Hij viel er altijd zo buiten!

Onze eigen vader moet ik voor de Heere laten liggen. Ik heb een lieve vader gehad, die ons in alles is voorgedaan, maar verder kan ik niet spreken. Wat heeft hij meegeleefd, ook in mijn leven, maar ik mocht het in de Heere verliezen, toen mijn vader gestorven is. De Heere heeft het voor mij weggenomen en ik heb er nooit meer in kunnen komen.

Anders is het geweest met moeder, die in haar leven een ruim getuigenis gegeven heeft van de hoop die in haar was. Van afkomst was moeder zeer godsdienstig; haar vader was ouderling, zelf had ze belijdenis gedaan, ging aan het Heilig Avondmaal, was een vooraanstaande in het kerkelijk godsdienstig leven. Maar haar ogen waren gesloten voor haar diepe val en gescheiden staat. Dit onderwijs had ze nooit ontvangen, noch van een leraar, noch van een ouderling.

Vader ging in het huwelijk met moeder mee en verliet hierdoor de leer die naar de godzaligheid is, om zich te begeven onder een vleselijke godsdienst, waar de mens kan leven. Dat de mens dit leven zoekt, is in hun leven openbaar gekomen. Wat heeft moeder daar in haar overtuigingstijd toch bittere tranen over moeten wenen.

Opa de Waard is in de hand des Heeren als middel gebruikt om moeder erop te wijzen, dat ze met al haar godsdienst, een mens was buiten God, in Adam verdoemelijk. Zelf vertelde moeder dikwijls, dat, als opa dan zo tegen haar sprak en haar waarschuwde, zij, zowel als mijn vader, boos werden. Maar in haar hart moest zij hem toch gelijk geven.

Jarenlang heeft moeder zo geworsteld, enerzijds als ze dan onder de leer kwam (wat ze inmiddels in weekdiensten menigmaal deed) bij Ds. Bogaard van Sliedrecht, moest ze in het diepste van haar hart beamen, dat dit alleen haar hart kon vervullen. Ze voelde zich met al haar godsdienst diep ellendig. Anderzijds kon ze het zo gevormde kerkelijk leven waar ze van kindsaf in opgegroeid was, niet loslaten. Daar heeft de Heere ze Zelf uit moeten halen, hetgeen Hij ook wonderlijk gedaan heeft. Dat ik dit vooraf vermeld is, omdat ik in moeder niet alleen een moeder gehad heb in de natuur, maar ook in het geestelijke. Ze is een dubbele moeder voor mij geweest.

Zo heeft ze mij op latere leeftijd verteld van haar bittere zielsworstelingen, in de tijd dat ze van mij in zwangerschap was. Zelf gevoelde ze haar diepst ellendige staat voor God voor de eeuwigheid en het zaad wat ze bij zich droeg, was vrucht van zulk een moeder, mede verdoemelijk voor God.

Ook vertelde ze, hoe ze voor de Heilige Doop gestaan had. Zij, als een gans verlorene en vervloekte, in diepe schaamte, ook met haar zaad. Maar, bij het lezen van het doopformulier, was het, sprak ze toen, of er een weinig geloof in haar werkte en toen mocht zij zich met haar kind op Hem werpen. Op die dierbare Heere Jezus, naar Wie het Sacrament heen wijst. Toen mocht ze haar kind voor het eerst kwijt raken in de Heere. Haar leven is ook in dit opzicht een werkzaam leven geworden.

Het is niet verwonderlijk dat, toen ze mij dit op latere leeftijd vertelde, ik met verwondering over de Goddelijke leiding heb moeten erkennen: Daar is niets van de mens bij, dit heeft God gedaan! Moeder had het in haar leven van nature niet gezocht, om met dat arme volk van God te delen. Nee, ze was zelfs trots.

Ook moeten we zeggen, niet tot nadeel van onze moeder, dat haar hoogmoedige hart deze weg niet wilde. O nee, godsdienst en wat van de wereld samen, dat was naar het vlees! Maar de Heere heeft ze krachtadig overwonnen.

Ook ik zou van nature nooit naar de Heere gevraagd hebben, maar de Heere heeft Zijn souverain welbehagen volvoerd. In de tijd heeft Hij mij een onderwerp willen maken, in wie Hij door Zijn lieve Geest dit welbehagen uitgewerkt heeft.

Van mijn prilste jeugd weet ik, dat ik veel bezet was aangaande de dingen der eeuwigheid. Angst voor de dood, sterven en God te moeten ontmoeten en dan onbekeerd, bracht soms grote angst en droefheid mee. Eeuwigheids-gedachten had ik al zeer vroeg, zodat ik als kind, mijn spel soms moest onderbreken. Daarbij komt, dat moeder in zware overtuigingen liep en mij altijd op de dingen van de eeuwigheid wees. Soms was de nood bij moeder zo groot, dat ze ons als kinderen, wanneer we uit school kwamen, met haar voor een stoel op de knieën bracht en haar bittere zielesmart uitweende voor het aangezicht des Heeren.

Als kind, nog zeer jong, weet ik dat de donkerheid der nacht mij menigmaal overdenkingen gaf over die eeuwige nacht, die wacht voor alle goddelozen. En ik was buiten God en zou God ooit naar mij omzien? Gods volk werd beantwoord als ze de Heere aanliepen en ik was in de benauwdheid.

Waar ik ook was, biddende (ik schrijf nog steeds kinderlijk, ik was nog zeer jong), ik kreeg geen antwoord! O, dat Woord: "Gaat weg van Mij, gij vervloekten, in het eeuwige vuur, hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is" (Matth. 25 :41). "Hetwelk de Heere zal doen horen in die dag, aan allen die Hem ongehoorzaam zijn", heeft soms zo bitter in mij geklonken. Want, als ik onbekeerd ging sterven, was dit eeuwig mijn deel.

O, die uitroep: Eeuwig buiten God, buiten dat volk (want er was toch een weinigje liefde in het hart gevallen omtrent dat volk), is dikwijls mijn deel geweest.

Toch, anderzijds was het een strijd. Want, zoals ik reeds schreef, is het in het ouderlijk huis een strijd geweest om de wereld en godsdienst los te laten.

Dan denk ik nog dat ik door vader in die tijd meegenomen werd naar een wedstrijd van paardrennen. Op een andere keer nog naar een circus, waar ik eerst nog mee zat te kijken. Want vlees is vlees, ook van een kind. Maar nu was het: Hier eens te moeten sterven en God ontmoeten! Terug naar huis zei ik: Vader, als God ons nu eens oproepen had? Ik ben zo bang. Thuisgekomen vertelde mijn vader het. De man was verslagen en moeder hilde. Samen waren ze verdrietig. Ik geloof niet dat het nadien ooit meer voorgekomen is, dat mijn ouders de plaatsen der ijdelheid bezochten. Daarbij kwam nog dat ik in mijn jeugd zeer tener was en moeder veel met mij doorgemaakt heeft. Ik was veel ziek en had geen etenstrek, ja, zelfs dat ze op doktersadvies nog een keer met me naar een specialist moest, wat in die dagen zeer weinig gebeurde. Als ik als kind in de spiegel keek (waar anderen de spiegel gebruikten voor de ijdelheid) was het of ik de dood in het gezicht keek.

O, dat zeer vroeg sterven en God ontmoeten drukte een stempel op mijn leven. Als ik op school later in het spel, of tijdens het lesuur in het werk verdiept was, kwam steeds maar weer die benauwende vraag: Nu zal je eens plotseling moeten sterven en dan ... ?

Het boekje, dat ik als kind van iemand kreeg, "Het leven en sterven van Gerrit van Doesburg", over een jongen, die op tien-jarige leeftijd de eeuwige heerlijkheid inging, heb ik bijna kapot gelezen. Dit leven begeerde ik ook. Dan was het niet erg, vroeg te sterven, want dit was het zaligst deel. Schiet-gebeden en stille gebeden werden in die tijd veel opgezonden. Alhoewel ik bij nader licht heb moeten leren kennen, dat ik ook met mijn bidden maar verdoemelijk voor God was. Maar daar weet je dan zelf niet van, want in die tijd dreef de nood mij. Anderzijds hoorde ik uit het gepredikte Woord wie God voor Zijn volk wilde zijn. In die jeugdijaren had ik een schoolvriendje van bijna tien jaar, die in korte tijd door de dood werd weggenomen. Welk een ontzettende indruk dit op me gemaakt heeft, kan ik hier niet neerschrijven. Dit drukte een stempel op mijn leven, inzonderheid de vraag: Waar is die jongen nu? O, onbekeerd gestorven is voor eeuwig verloren! Het was naar zijn natuur een lieve jongen, maar verder wist ik niets van hem. Het waren voor mij bange, slapeloze nachten. Steeds was ik benauwd, dat ik ook jong zou moeten sterven. Veel las ik in boekjes als "Margaretha Vermeer", "Barendje van Asperen", "Eddy's eerste en laatste Avondmaal", enz. Verder ook in: "Vroeg bekeerde kinderen in Nederland en Schotland". O, wat kon dan dat zalig goed uitblinken! Wat is mijn kinderhart soms in brand geraakt (geestelijk). Wat bracht het mee, die verborgen plaatsen te zoeken, om de Heere aan te roepen.

Dit kindergebed kan ik me nog zo herinneren: O Heere Jezus, ik ken u niet, zoals Gij zijt, maar zou U, Uzelf aan mij, zulk een dwaas en rampzalig schepsel, ook nog willen openbaren, zoals U het aan al Uw volk gedaan hebt?

Hoe ik in die tijd Gods volk zag, kan ik niet zeggen, maar het was voor mij het rijkste volk op aarde. Wat had ik ze toch lief!

Op een keer, op weg naar school, ging onze geliefde oude leraar in een rijtuig voorbij. En O, daar was een jongen, die begon te schelden en te lasteren op dat volk en ook op Gods knecht. Ik weet niet wat ik hem allemaal antwoordde, maar dit weet ik wel; dat, nadat ik gezegd had: Die Gods volk aanraakt, die raakt Gods oogappel aan, ik wenende verder ben gegaan, wetende dat de Heere alomtegenwoordig, alwetend en de stille Toehoorder was. Gods naam werd gelasterd, Zijn volk vertrapt. O, dit is een zeer betreurenswaardig werk. Het is met deze jongen ook droevig afgelopen.

Op zeer jonge leeftijd mocht ik al mee naar de catechisatie, waarheen ik altijd graag ging. Want, ik had onderwijs nodig, geestelijk onderwijs en de vragen die onze oude leraar stelde, ook de persoonlijke, brachten toch werkzaamheid mee, al was het in die tijd nog op zeer kinderlijke wijze!

Maar, "die wetenschap vermeedert, vermeedert smart!" Naarmate ik uit Gods Woord hoorde, naar die mate kwam mijn eigen rampzalige staat meer openbaar.

De eerste vraag van de Heidelbergse Catechismus: "Wat is uw enige troost in leven en in sterven?", was soms als een smartende pijl in mijn hart. Wat was mijn troost?

Ook kan ik een tijd uit mijn jonge leven herinneren, dat ik vreselijk overweldigd werd met Godloochenende gedachten. Alles was maar dweperij van zekere mensen. Nooit was er iemand uit de dood teruggekeerd, die kon zeggen, hoe het hiernamaals was. Soms had ik slapeloze nachten, want om nu tot die zekerheid te komen; als het dan wèl waar was?

In die tijd voelde ik mij in mijn jonge leven zo overweldigd door de vorst der duisternis, dat mijn bede soms was: O God, als U dan God bent, wil me dan in die rampzalige staat niet om laten komen.

Tot op een keer, dat ik zoveel van de Majesteit Gods op mij en rondom mij gevoelde, dat ik voorover op de aarde neergevallen ben, roepende: Wie is toch God, wie is toch God! In de werken der schepping; wie verzorgde het geschapene? Dus niet alleen was de Heere Schepper, het begin dus; maar ook Onderhouder. Want de aarde bracht voort: Zaad den zaaier, brood den eter. De zon die zoveel eeuwen haar loop gegaan had, werd niet moede. Zomer, winter, herfst en lente waren gebleven, bij alles wat heenging. Vruchtbaarheid der aarde is voor hen, die er oog voor krijgen, zulk een grote zaak. Wie is hiertoe in staat, als alleen de Heere. Wat bergt die aarde die wij betreden in haar schoot. Steenkool tot verwarming, olie, kortom welk een rijke schatten tot welzijn van de mens! "Hoe groot zijn Heere Uw werken, hoe ver gaat Uw beleid" enz. (Psalm 92: 3 ber.)

Maar als dan de Heere zulk een God was in de werken der natuur, hoeveel groter was Hij in het werk der genade! En och, hier gevoelde ik mijzelf een vreemdeling van. Ik heb reeds geschreven, dat ik veel gekweld werd, dat er zulk een groot goed wel was, wat de Heere voor Zijn uitverkoren volk, in dat dierbare lijden en sterven van Christus heeft weggelegd. Maar dat dit voor mij zou zijn, kon ik niet geloven. Ik leek meer op een verworping. Uit die tijd herinner ik me nog, dat ik een keer op mijn verjaardag een zakmes kreeg, dat ik aan mijn riem droeg. Voor die tijd een groot cadeau! Op een dag ging ik het land in bij mijn grootvader en liep langs een greppel, waar het gras tot een halve meter hoogte groeide. Na misschien zo'n honderdvijftig meter gelopen te hebben, greep ik naar het mes, en ... ik was het kwijt!! Voor een kind, vooral toen, een groot verlies. En ga, over zulk een afstand, in dat hoge gras eens zoeken! Dit mes krijg ik nooit meer terug, zo was mijn gedachte. Maar direkt er overheen was het: Zo min als ik kan hopen, dit mes ooit terug te vinden, zo onmogelijk is het voor mij, om ooit zalig te worden! Dit deed me daar in de eenzaamheid luid uitschreeuwen: O God, dan is het voor eeuwig verloren, eeuwig kwijt buiten God. Maar wat gebeurde er? Na misschien een vijftig meter, treurende (niet meer zozeer om het verlies van dat mes), gelopen te hebben, is het of ik stil gehouden werd, met een inwendige drang om hier maar tussen het gras te kijken. En ... ik raapte het verloren mes op. Ik had dus niet gezocht naar het mes. 't Was toch niet te vinden, maar ik zag er de hand des Heeren in. Want direkt werd ik bepaald bij wat ik gezegd had, dat, zomin als ik kans zag dit mes terug te vinden, zomin zou ik ooit zalig kunnen worden. En het mes had ik terug! God speurde mij na. Wat was ik beschaamd. Ik mocht een ogenblik geloven dat God van mij wist. Dat er bij de Heere een bron van zaligheid was.

In een kinderlijke blijdschap ben ik in het hoge gras neergeknield, niet zozeer over het uitwendige dat ik terugkreeg, nee, dat viel weg, maar vanwege het inblikken in wie God toch is en wat Hij voor zulk een ellendige albederver wilde zijn.

Nog even kom ik op het vorige terug. Ik schreef, dat ik dikwijls zo gekweld werd dat ik maar een verworpene was. En dan dikwijls zulke vreselijke goddeloze inblazingen in het hart, zelfs in mijn jeugdjaren.

De opborrelingen van mijn rampzalig hart, als een vuile bron, die slijk en modder opwerpt. . In die tijd ging ik veel met moeder mee naar het gezelschap van Gods volk, die dan met elkaar spraken over de weg die de Heere met hen hield. Dan hoorde ik, hoe deze mensen onderwijs uit Gods Woord ontvingen. Soms een waarheid uit de Waarheid gepast in hun nooddrift, tot lering, besturing, enz. En O, zulk een persoonlijke waarheid of belofte had ik nog nooit ontvangen. Zo dus, dat de Heere kennelijk in mij en tot mijn ziel gesproken had. Wel, dat ik soms veel in het Wezen Gods gezien had. Soms wel eens van Zijn liefde geproefd en in Christus, als de Weg naar Gods Woord, alles zien liggen. Maar, nu dat persoonlijke, met toeëigening, te moeten missen, dat was vreselijk!

Op een keer zocht ik weer de eenzaamheid op in het veld (tegen het vallen van de avond), om mijn hart luidde lucht te geven. Toen ik daar lag was mijn bede, terwijl ik de zon zag ondergaan: Heere, nu weet U alleen hoe rampzalig mijn lot is, zo jong en dan al verzekerd van mijn eeuwige rampzaligheid! En nu verloren te moeten gaan was erg, maar er lag een betrekking op dat lieve Wezen Gods. Dat te moeten missen, maakte hier soms al zulk een jammer uit. Maar daar werd ik ingeleid in mijn bestaan en mijn hart. Het was, zoals ik straks al schreef: "Die vuile bron, van al mijn wanbedrijven". En daartegenover dat heilige, reine, rechtvaardige Wezen. God deed mij geen onrecht, als Hij mij rechtvaardig voorbij zou gaan.

Toen riep ik uit: Heere, dat de hemel voor eeuwig gesloten is voor zulk één, is eeuwig recht! Maar de smart, die zich toen van mij meester maakte, vergeet ik nooit meer. Ik heb geweend en misbaar gemaakt, totdat er geen tranen meer waren. Maar ook was het een lieflijk ogenblik, want, toen ik niets meer zag als die zwarte nacht, was het of de hemel zich ontsloot (en werkelijk, ik heb naar de hemel opgezien, met mijn natuurlijke ogen) en het was of er een hoorbare stem sprak: "Ik zal u onderwijzen en u leren van de weg, dien gij gaan zult; Ik zal raad geven, Mijn oog zal op u zijn" .

Toen was het of het volle liefdehart Gods zich ontlastte in deze belofte. Die eeuwige "Ik zal zijn die Ik zijn zal", sprak hier, dat Hij mijn Leidsman zou zijn en Christus mijn Leraar, Koning, Hogepriester en die Eeuwige Geest mijn Trooster! O, wat was mijn hart vervuld met die liefde die uit dat drieënige volzalige Wezen vloeide. \

Ik heb daar (het was inmiddels donker geworden) in de eenzaamheid, Gode lof gezongen. In verwondering aangebeden en uitgeroepen: Dan mag ik zalig worden, dan wordt ik zalig, zulk één! Want God kan niet liegen.

Tegen moeder sprak ik het uit. Het grootste was, dat de HEERE beloofd had: "Mijn oog zal op u zijn". Moeder bewaarde deze woorden in haar hart.

Toch was ik zo vol, dat ik naar een kind des Heeren gegaan ben en het haar zo maar in enkele woorden meedeelde, uitroepende in verwondering: Nu word ik zeker zalig, waarop zij wenende antwoordde: Mijn kind, dit geloof ik ook. O, zoete ervaring, als we uit die diepe jammerkolk eens op mogen blikken tot dat lieve Wezen Gods. "Want Uwe goedertierenheid is hoog boven de hemelen".

O, mijn geliefden, wat heeft de Heere Zijn Woord waar gemaakt in mijn leven! Want terwijl ik dit neerschrijf, ben ik bijna zes en vijftig jaar en dan niets anders als de trouw van God ervaren, tegenover mijn ontrouw.

In de verdere weg van overtuiging heb ik het nog wel anders beleefd, dat het oog des Heeren op mij was. Toen was het niet zo troostrijk, maar dit heeft ook zijn nut nog weer mogen afwerpen. Dit hoop ik nog nader te schrijven.

Nu moet ik nog iets schrijven over mijn eigen vroomheid. Ik was met alles toch wel een vrome jongen. In de wereld had ik nooit geleefd (dat wil zeggen, nooit met de openlijke zonden ingestemd en daar zozeer behagen in gehad) en zo dikwijls als er kerk was, was ik er. Nu is dit op zichzelf zeer prijzenswaardig, maar als grond voor de eeuwigheid geldt het niet. En als er dan ontdekkend gepreekt werd, moest ik er soms voor vallen. Maar op andere tijden was ik boos.

Op een keer, in een winkel vol mensen, zei een man tot zijn buurman: Als deze jongen niet in de hemel komt, wie moet er dan komen? wijzende op mij. Ik sprak: O man, u kent mijn hart niet. Maar heimelijk was ik er toch door gestreeld. O, dat huichelachtige, dat bedriegelijke, arglistige hart.

Wat heeft de Heere, met eerbied, een arbeid om een mens te doen worden voor Hem, wie hij in waarheid is. Toch komt dan openbaar: "Ik zal u onderwijzen en leren". O, weergalozes liefde, 't is alleen bij God vandaan, dat Zijn volk zalig wordt.

Nu moet niet gedacht worden dat ik, in mijn jeugd, zulk een bijzonder oppassend kind was, van wie vader en moeder nooit last hadden. O nee, ik zal mijn ondeugden allemaal niet opnoemen, maar ik weet nog dat moeder een keer zo boos op me was, dat ze dacht (zo boos

had ik haar gemaakt) mij dood geslagen te hebben! Ik was met een voetbal bij regenachtig weer in de kamer aan het ballen. Trappen, zo hard ik kon! Ondanks de vele keren dat moeder me gewaarschuwd en nog eens gewaarschuwd had, bleef ik doorgaan. Totdat de bal zo hard weggetrapt werd, dat hij vele malen terugkaatste en ten laatste een grote antieke vaas, welke moeder van haar moeder, als erfstuk ontvangen en dus vele geslachten oud was, van de kast afkaatste en op de grond in stukken viel. Radeloos stond moeder er eerst bij. Toen kwam de straf. Ik moest naar boven om niet meer terug te komen. Maar het ergste voor mij was, dat ik wist, dat ik moeder zulk een groot verdriet aangedaan had, in de tijd dat ze voor haar zielstoestand zo benauwd liep. Ik moest denken wat voor een bangheid het voor haar mee moest brengen.

Ik heb daar boven gezeten als het aller-ellendigste schepsel. Hoelang, dat weet ik niet. Ten laatste kwam moeder als een gebroken mens naar boven en toen ze mij daar zag zitten, riep ze: Kind, leef je nog, ik ben zelfs een kindermoordenaar! Als de Heere het niet verhoed had, was je in de eeuwigheid geweest! O, als de Heere het maar eens open komt te leggen, in die ware overtuiging, wat wordt het dan een laag buigen en een walging van zichzelf hebben.

Moeder droeg van nature een lief, zacht karakter om. Veel slagen heb ik dan ook nooit van haar gehad of het moest echt nodig zijn. Maar meestal wist ze met haar verstandige omgang mij uit Gods Woord op het zondige van de zonde te wijzen. Nu echter was dit haar grote smart. Ze viel me om de hals, maar ik kon het niet verdragen! Ik riep: Niet u, hoor moeder, hebt het gedaan, nee, nee, maar ik, ik, ik heb u zo bitter verwoest. Toen viel ze op haar knieën en nam mij mee. Ze heeft gekermd, geschreeuwd, haar bange zwarte ziel, gans melaats, uitgegoten voor het aangezicht des Heeren.

Op een keer heb ik mijn vader zo boos gemaakt, daar ik met enkele makkers, op een weiland van een boer, een groot stuk grasmat met de spade afgestoken had om oorlogje te voeren en daarmee barricades op te werpen. Hierbij hadden wij er geen erg in dat we het weiland radicaal verwoesten. Wat was vader boos op mij!

Aan vechten deed ik bijna nooit mee, want ik schreef al dat ik maar een tenger ventje was. Ik liep dus liever hard weg, dan me ergens in te mengen. Maar op een keer had een jongen me zo geplaagd en gesard, dat, terwijl hij dacht dat ik wel weer hard zou lopen (daar komt openbaar wie de mens is), ik hem heb geslagen, getrapt en met alles wat ik maar grijpen kon, er op los sloeg, zodat een andere jongen zijn moeder, die wat verder woonde, erbij haalde, die, na ons gescheiden te hebben, met haar zoon bij mij thuis haar beklag kwam doen. Ze kwam ook laten zien, hoe hij er uit zag na deze vechtpartij. Dat had ik gedaan!

Genoeg hiervan, ik heb er ook achter moeten komen, dat ik een hart had, dat een bron van ongerechtigheid was. Als ik alles op moest sommen, wat er in mijn jonge leven gepasseerd is, had ik alleen al een schrift nodig.

Toch ben ik ook onder mijn schoolmakkers een voorwerp van spot geweest op verschillende manieren. Als ik eens iets niet mee kon doen, was het: Hij mag natuurlijk niet van zijn moeder. In het spel, zoals ik reeds schreef, soms bang en ellendig erover schietend. Soms, als ik alleen op het schoolplein ronddwaalde, zei men: Hij moet eerst even biechten, dan doet hij weer mee. Toch weet ik nog op latere leeftijd, toen enkele makkers zo minderwaardig met elkaar over me deden, me verachtten, omdat ik niet kon doen wat zij deden (niet dat ik me op dat moment boven hen kon verheffen, het is een wonder als we bewaard worden voor zelfverheffing), dat de Heere zo liefderijk dit regeltje in mijn ziel deed afdalen: "Wie mij veracht, God wou mij niet verachten".

Maar wat is een mens, als is hij nog slechts een kind, een dwaas, duister wezen. Ik heb wat van die na-aperij in mijn binnenste gevonden. Als God het niet steeds verhoedt, zit ik er nog vol mee! Ik heb God wat willen bewegen en geprobeerd de Heere aan mijn kant te krijgen. De worsteling van Jacob bij Pniël heb ik tot in het holst van de nacht geprobeerd na te doen. Geen erg had ik erin dat in die geschiedenis een Man met Jacob worstelde en ik deed het andersom! Die het verstaat, verstaat het. En als de Heere dan niet antwoordt is de vijandschap, die dan in het hart openbaar komt, zo groot!

Soms ben ik inwendig vloekend tegen de Heere in het bed gekropen. Want al is het dat ik uitwendig voor de doorbraak van de zonde bewaard ben gebleven, zodat ik bij mijn weten nooit de Naam des Heeren gelasterd heb, toch "uit het hart des mensen komen voort boze bedenkingen, hetwelk is vijandschap tegen God". Wat heeft de Heere toch een werk om van een vrome jongen, een zondaar voor God te maken! O het "graaf maar dieper, mensankind en gij zult meer gruwelen vinden", is een stuk, waar ik nooit in uitgeleerd kom! Toch, wat komt dat ook openbaar, dat we met een vreselijke vijand te doen hebben, want als God het niet verhoed had, was ik in zijn macht ondergegaan. Maar Gode zij dank, Die zulk

een vaste grond, in Christus, voor Zijn ellendige weggelegd heeft. "De poorten der hel zullen Mijn gemeente niet overweldigen". Niet dat ik dat in die tijd kon vasthouden, 0 nee, maar wel mocht ik de kracht daarvan ervaren.

Ik wil niet verzwijgen, dat ik op een keer, toen ik misschien veertien jaar oud was, zo afgetobt ronddwaalde. Ik gevoelde dat ik niets meer deed dan de maat der ongerechtigheid volmaken. De toorn Gods tegen de zonde brandde op mijn ziel en het leek toch niet anders (naar de inblazing van de vorst der duisternis), dan, dat ik mijn vonnis verzegelde. Ik was toch een verworping, ik moest maar een eind aan mijn leven maken en op de fiets, bij de loswal in Zwijndrecht, van de steiger afrijden in de rivier. Dan zouden de mensen gewoon denken dat ik een ongeluk gehad had! 0, wat een vreselijke en satanische macht heeft die helse moordenaar en wij luisterden naar hem en hebben hem de hand gegeven. 0, die bittere vijandschap tegen dat volzalige Wezen Gods, moet eerst maar beleefd worden. Dat zal de hel in de hel uitmaken, als wij onbekeerd gaan sterven. We behoeven niet te vragen wat er in het binnenste van het hart zetelt.

Maar, toen ik daarheen fietste, was daar een onzichtbare muur. Ik kon niet verder. Met zulk een kracht viel het in mij: "Zult gij dit den Heere vergelden, gij dwaas en onwijs volk". Hoe ik toen teruggekeerd ben, laat zich niet beschrijven! De bewondering van dat volzalige Wezen en de diepe beschaamdheid des harten onzerzijds. 0, dit lag vast: "En zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid en niemand zal ze rukken uit de hand Mijns Vaders". Wat ligt die vrije soevereine verkiezing toch vast en wat is dat fundament onwankelbaar! Toch heb ik lange tijd gehad dat ik elk mes, dat ik zag liggen, opborg, vanwege de inwendige kwellingen. Dit wil ik ook niet verzwijgen. Daar weet de gemoedelijke godsdienst niets van, maar een ellendige, die dit leest, zal het misschien toe moeten stemmen in het binnenste.

Toch, het vlees wil die engten niet.

Hierbij denk ik nog aan een voorval uit mijn jeugd. Op een zaterdagavond (bij ons thuis was de zaterdagavond in die tijd voorbereiding op de zondag geworden), wilde ik de banden ontvluchten en nam de fiets, om ook eens een tochtje in de vrije natuur te maken. Ik koos het Noordpark in Zwijndrecht als doel. Ik had er echter geen erg in, dat ik mijn benauwde en bezwaarde ziel meenam en dat de Heere me zag, zodat ik bij het binnenrijden van het park, plotseling, doordat er in de verte een muziekkorps ging spelen, de hel voor mij open zag. In een ogenblik stond ik naast de fiets als aan de grond genageld, met bewondering, ja, met diepe bewondering, dat ik niet met Korach, Dathan en Abiram levend ter helle nedergevaren was. Ik terug, in bitter verdriet, over wie ik was en de onuitsprekelijke lankmoedigheid Gods, die zulk één nog na kwam te speuren.

Aan het eind van mijn schooljaren wilde ik zo graag onderwijzer worden. Dat werd nogal gestimuleerd door een neef van moeder, die zelf hoofdonderwijzer was op een christelijke school. Deze zou zelfs voor het studiemateriaal, enz. zorgen. Alles leek zo mooi voor elkaar. Maar, moeder, in bange weeën omtrent haarzelf voor de eeuwigheid, zag niet anders, als wanneer ik onderwijzer werd op een christelijke school, ik dan meegevoerd zou worden met de voorwerpelijke godsdienst van die dagen. Het was toen op de meeste christelijke scholen een leer van veronderstelde wedergeboorte, enz. Scholen van eigen kerkelijke richting waren er nog zeer weinig.

Het is nooit doorgegaan. "Wie kan Gods wijs beleid doorgronden?"

Eerst was ik het er helemaal niet mee eens, maar sinds die tijd is de nood groot geworden en wat ik al schreef, de tijd des levens was voor mij zeer kort! 't Was of de dood in mijn vensters geklommen was. 0, sterven en God ontmoeten! Mijn ouderlijk huis was mij lief, maar soms op weg naar huis, vluchtte ik het weiland in, om op mijn knieën de bittere ziel lucht te geven.

Het kerkgaan was me soms goed en niet één dienst liet ik mijn plaats onbezet, als 't niet door ziekte of iets dergelijks was, hoewel ik menigmaal mijn dood- en vloekvonnis aan moest horen. Toch, als ik als een veroordeelde met mijn rampzalige staat eronder kwam, was dat Woord soms "een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad". Dat Woord is soms opengevallen, als ik mocht horen, dat er voor zulk één genade was, in Christus' zoen- en borgbloed! Pleitend op wat de Heere Zelf mij toegesproken had: "Mijn oog zal op u zijn", riep ik het uit: "Ik heb het zelf uit Zijn mond gehoord!" Wat straalde daar een liefde uit dat hoge Wezen Gods, tegen een welverdiend oordeel. Soms riep ik het uit: Heere, al is er geen hemel tot loon en geen hel tot straf, dan bent U nog waardig om geliefd, gevreesd en gediend te worden. 0, die goedertierenheid des Heeren, dat zulk één nog zalig kon worden! Soms riep ik uit: Heere, ik behoef niet zalig te worden, als U maar verheerlijkt wordt! Als een vuil

monster nam ik mij waar in de zonde. Dat de Heere mij nog droeg en verdroeg, was soms onbegrijpelijk.

Anderzijds, ik schreef het al, heb ik wat afgetobt om in een andere gestalte te komen voor de Heere, maar alles vruchteloos. Daarbij moest ik aannemen, dat al mijn werken Gode niet konden behagen. Ik heb ik mijn gedachten mijn eigen begrafenis al gezien in die tijd. O, onze oude leraar (als hij mij nog wilde begraven) zou niets meer kunnen zeggen, dan: 'Hier is een jongen, die in zijn schuld en schande er voor eeuwig buiten gevallen is. Van binnen zeiden ze er nog bij: 't Is jou nooit in waarheid om God te doen geweest, altijd maar om eigen behoud. En, ik moest zwijgen!

Op een keer was ik in Dordrecht in de kerk geweest, waar onze oude leraar, Ds. Bogaard, preekte over: „O alle gij dorstigen, komt tot de wateren, en gij die geen geld hebt, komt, koopt en eet", enz. Wat is dat Woord zoet voor mij geweest, ik heb het ‚opgegeten‘. Voor de hele wereld wilde ik het niet missen; ik werd meegenomen.

Maar op weg naar huis moest ik door nauwe straten waar veel café's, bars, enz. waren; en, omdat het zomeravond was, stonden alle deuren open, zodat muziek en zang, met het gekrijs van dronken mensen, door de straten galmden. Ik liep deze mensen te beklagen, want als we toch niet meer hebben als de wereld, moeten we voor eeuwig omkomen. Arme mensen! Heere, dat het U beliefdde dit Woord nog te schenken en mij verwaardigde het te horen is mij een wonder! Ik liep mij te verheugen! Totdat ik op een plaats kwam (die plaats in de Vleeshouwerstraat in Dordrecht zal ik nooit vergeten), dat de Heere sprak: "Ik zeg ulieden, indien gij u niet bekeerd, zo zult gij allen insgelijks vergaan". Aan de grond genageld stond ik daar. Ik werd op één lijn gesteld met al die mensen. Gods toorn over mij, de veroordelende wet boven mij en een zwarte nacht in mij. Straks moest ik, met alles, buiten God, voor eeuwig omkomen. Gods rechtvaardigheid vorderde dat.

Ik heb daar boven het water op de brug gestaan, 't was een zwarte nacht van buiten en van binnen, met een vloekvonnis in mijn ziel afgedrukt. Aan alle zijden verloren, verloren, voor eeuwig verloren! Op de pont ben ik in het uiterste hoekje gekropen, geen traan meer, geen zucht meer, alleen een zwaarte-last. Zo zag God mij hier heen gaan. Ik ging naar huis, als een éénling. Op heel de wereld was zo'n ellendige niet te vinden! Ieder kon zalig worden, behalve ik. Voor alle mensen was er nog een weg maar voor mij niet meer. 't Was of de put zich voor eeuwig toesloot. Zo gaat het met de goddeloosheid naar Zacharias' woord: Het loden gewicht op de mond van die efa. O, afgesloten voor eeuwig en dat naar het rechtvaardig oordeel Gods. Alle vloeken der Goddelijke wet waren voor mij!

Maar, daar ging zich ontsluiten wie God was, in het eeuwig Evangelie-woord. De zielesmart in de gedachte voor eeuwig buiten die God te moeten omkomen, dat is hier al een sterven. Doch, daar ontsloot zich het Wezen Gods en dat uit Zijn eeuwige verbondsliefde in Christus, Zijn lieve Zoon: "Alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen enig-boren Zoon gegeven heeft; opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe . Toen werd die predikatie, die ik gehoord had, op juiste waarde in mijn hart verklaard. De inhoud deed zulk een kracht in mijn ziel, alles was aangedaan van liefde omtrent dat lieve Wezen Gods. Omtrent die dierbare arbeid van Christus. Mijn hart smolt weg onder dat zoete Evangelie-woord. Mijzelf verbindend aan dat Wezen, heb ik soms uitgeroepen: Wie zou U niet vrezen, Heere? Die allerbeminnelijkste dierbare Zaligmaker wilde ik een ieder wel aanprijzen.

Daar viel alles bij weg; de wereld en de ijdelheid. Gods Woord was zoeter dan honingzeem! Het lezen daarvan was mijn behoefte, want daar las ik in wie God was in Christus, door die eeuwige Geest. Wat heb ik in die tijd getobd, om nu niet meer te zondigen. Die liefdes-ontsluiting was zo teer, daaruit moest ik worstelen, om de zonde te boven te komen.

Doch, in plaats van dat, ging er van binnen open wat een mens is. De ruimte die ik gezien had, werd minder en de staat van mijn hart borrelde op als een vuile bron. Met de wegen die de Heere met me insloeg was ik het niet eens. In welk een duisternis en donkerheid kan de mens komen. Ik vond het zo vreselijk, de vijandschap tegen dat Wezen Gods in mijn hart gewaar te worden. "Een stroom van ongerechtigheden, had d' overhand op mij". O, wat loopt een mens dan als een vreemdeling over de aarde. Vroeger mocht een melaatse niet in het leger komen, was een uitgebannene en een ellendige. En zo was ik als een melaatse, de bovenste lip bewimpelend en roepend: "Onrein, onrein". Dit leek mij onbestaanbaar met de wegen die God met Zijn volk komt te houden, want die werden op de rechte weg geleid. Zo was mijn pad in die dagen in zwarte donkerheid. Het lichtpunt wat ik gehad had was maar gemeen werk geweest. Daar schoot ook satan zijn pijlen op af. O, dat wanhopige, smartelijke gevoel, van die eeuwige scheiding!

Doch, daar is het op een keer dat ik mijn knieën boog in de eenzaamheid, dat mij deze Waarheid door de Heere werd opgebonden: "Het heeft u bedorven, O Israël! want in Mij is uwe hulp" (Hosea 13:9). 't Licht des Geestes viel erover en ik leerde verstaan: "Het heeft u bedorven". Dus, dat was mijn bestaan, zo zag de Heere mij aan in Adam, ons verbondshoofd. Daar was niets aan te veranderen, ik lag verdoemelijk voor God en God kon van Zijn recht niet af. De wet vraagt voldoening!

Schande, schuld en smartelijke schaamroodheid des harten bracht mij in het verborgene, pleitende op wat de Heere Zelf zegt: "Want in Mij is uwe hulp". Ach Heere, ik ken U niet zoals Gij zijt in Christus Uwe lieve Zoon tot verlossing en leven, riep ik soms uit. Maar de smaken die er van in mijn hart gevallen zijn, zijn toch soms zo zoet geweest.

Het onderwijs op de catechisatie (toen nog als jongen bij Ds. Bogaard), was soms zo zoet. Het was tot lering voor een dwaze onwetende! Ook, zoals ik al schreef, het Woord zelf en het kerk gaan, kon ik niet missen. Raadsels werden opgelost, knopen ontbonden. Maar, door alles heen moest ik toch aannemen, dat al mijn godsdienst, plichten, enz., ja zelfs het leven dat achter mij lag, uit mijn handen werd geslagen.

Op een keer bij de kerk, zag onze leraar mij staan en sloeg zijn hand om mijn hoofd en keek mij aan. Wat speelt er aan jou? vroeg hij. Ik keek heel verdrietig waarschijnlijk en zei: Dominee, ik kan zo mijn leven doorgaan en als ik oud mag worden, dan blijf ik toch doorgaan.

Toen keek deze man met zulk een ernst in zijn ogen mij aan en sprak: Arie, de bede: "Zend Uw Licht en Uw waarheid, dat die mij leiden; dat zij mij brengen tot de berg Uwer heiligheid en tot Uwe woningen", zij maar steeds de onze. Daarna, in de kerk, is onze leraar in het gebed gegaan en heeft mij meegenomen (mee mogen nemen). Wat moest ik eigenen, dat dát mijn staat was. Maar de Heere had in dat heiligdom, in Christus' arbeid, zulk een groot goed weggelegd. Daar mocht ik nu als zondaar terecht komen.

Toch werd de eis van Gods gerechtigheid steeds meer opgebonden. God eiste immers, dat er aan Zijn gerechtigheid genoeg geschiedde, daarom moeten wij betalen, of door onszelf, of door een ander. 't Werd steeds meer een afgesneden zaak en de liefde tot de deugden en volmaaktheden Gods ging het winnen in het hart.

Op een avond was het of het uitgetrokken zwaard van Gods gerechtigheid boven mij hing. Het was geveegd en gewet. Het was een verloren zaak. Ik behoorde in de hel thuis, krachtens erfschuld en dadelijke overtreding. De uitspraak was: "De ziel die zondigt zal sterven". God moest naar Zijn Goddelijk recht mij voor eeuwig verdoemen!

Dat gebeurde niet, want daar ging de Heere Zich ontsluiten in het: "Ik zal Hem doen naderen en Hij zal tot Mij genaken; want Wie is Hij, Die met Zijn hart Borg worde!" Daar ging bij God vandaan Zich Jezus Christus ontsluiten, als de Persoon in Welke de Heere een welbehagen heeft. Welk een eeuwige zondaarsliefde en zondaarsminne is er toen in mijn hart gaan vloeien. Wat ik verloren had in de eerste Adam, mocht ik in Hem, die tweede Adam, terug ontvangen. Daar was het geschonken geloof om te omarmen. Daar mocht ik inblikken in het liefdehart van Christus, 't welk een vuurgloed van liefde is, om zondaren te zaligen en om te verlossen van schuld en ongerechtigheid. Het liefdehart Gods ontsloot zich. De zaligheid in Christus geopenbaard en dat ook voor mij! O, die zoete invloeiingen des Heiligen Geestes gaven zulk een zielerust! Het volle werk der zaligheid ontsloot zich, Christus' lijdens- en stervensarbeid van krib tot kruis, ja, zelfs van Nazareth tot Golgotha ging open en de liefde in het hart afdalend, deed mij dolen. God gaf Zijn Zoon tot een Borg en Middelaar om ons, zondaren, te verlossen. Al die lieve, reine deugden Gods waren door Hem opgeluisterd en de Wet was voldaan.

Wat heb ik dat lieve, drieënige Wezen geliefd en bemind. Ik ben in aanbidding neergebogen voor "Die Koning". Alles in mij was verwondering en aanbidding. Ik heb gezongen en gebeden (meest aanbeden).

In die dagen is er zoveel uit de lijdens- en stervens-gangen van die allerbeminnelijkste Borg voor mij ontsloten, dat dit mijn pen niet toelaat om neer te schrijven. Al wie dit leest wens ik toe hetzelfde nog eens te beleven, dan wordt gezegd: "De helft is mij niet aangezegd". 't Was middernacht toen het gebeurde, zowel in de natuur als ook in de ziel. Maar, bij het schijnsel van die opkomende dageraad, van die Zonne der gerechtigheid, was het helder dag. Dit was niets dan een huis Gods en een poort des hemels (Gen. 28: 17).

De allerzoetste benamingen heb ik die dierbare Heere Jezus gegeven. Dat bloed der verzoening, waardoor de weg ontsloten was tot het liefdehart Gods, alles gevloeid uit dat eeuwig welbehagen Gods, deed mij verteren van liefde.

Kostelijk als de Heere een afgesneden zaak op de aarde doet. Hier te worden afgesneden van alle eigen werk, onder die vlekkeloze Majesteit de rechtvaardige straf te billijken, want: "Geen zondaar zal 't gewis verderf ontkomen, als in 't gericht door God wordt wraak genomen", Maar dan door het dierbaar geloof ingeleid te worden in het werk van de Middelaar, Die de wraak Gods en de toorn Gods stilde en volkomen voldoening aanbracht. Ook voor mij! Zalig bewonderen, aanbidden, zingen, loven en prijzen: "Ik zal U hartelijk liefhebben, Heere, mijne Sterkte".

*Zingt nu blij te moe
't Machtig Opperwezen,
Ene lofzang toe
Om ons heilgenot
Worde Jakobs God
Met gejuich geprezen.*

0, daar waren geen zonden meer die mij bedekten. Van mijzelf had ik geen last meer, dat was ten onder. Alles verheugde zich in die nieuwe schepping, die de Heere, in Christus, daargesteld had.

Wat heb ik in die tijd een ander leven gekregen, ik mocht met alles bij Christus zijn en Zijn zoete liefdes-uitlatingen in het hart waren dierbaar. Overal waar ik in het Woord las, was Christus. Onder de predikaties was die Naam zoet en in het gebed had ik dikwijls een dierbare opening. "Stort voor Hem uit, uw ganse hart". Alle uitgangen des harten gingen daar heen. Het wil wat zeggen, als de zonde en de staat van ons hart ten onder ligt en de "deur der hope" de overhand in ons hart heeft.

"Gij zult Zijn Naam heten Jezus, want Hij zal Zijn volk zalig maken van hunne zonden". Soms brandde mijn hart van innerlijke liefde tot de Persoon des Middelaars. Al de namen die ik uit Gods Woord wist, gaf ik Hem.

Ik heb weken in die ruimte geleefd, alsof de hemel voor mij open stond. Satans aanvallen, hoe scherp ze er ook op afkwamen, konden niet verhinderen, dat ik mij steeds nauwer aan de Heere verbond.

Toch, want ik moet verder, is dit niet zo gebleven. Integendeel, de eerste liefdes-uitlatingen gingen weg en ik schoot er over met mijzelf. Wat ik nooit had kunnen denken, gebeurde. Ik kwam er achter, dat ik met alle weldaden als een mens overgebleven was, zonder een statelijke oplossing. Het verderf en de zonde van mijn hart hadden lange tijd ondergelegen, maar nu kwamen ze in alle hevigheid te voorschijn. Mijn ellendige bestaan en het diepe verderf des harten, sleepte ik mee, in mijn opstaan en mijn nederliggen. Nooit tevoren had ik mijzelf zo waargenomen; een vijand van God, een vloek en liggend onder Gods rechtvaardige toorn. Want mijn staat voor de eeuwigheid lag onder die vloek. Al was het dat ik wat van die Middelaars-volheid mocht kennen, toch eiste God volkomen voldoening. Satan, die zielemoorder, schoot daar de bitterste pijlen op af.

Toch, in de grootste, diepste smarten, viel er onderwijs omtrent die Bedienaar des heiligdoms. Bij die Profeet en Leraar was het dan toch weer goed om, met een Maria, aan Zijn voeten te zitten. Dat onderwijs, dat Hij gekomen was om juist in deze staat "te zoeken en zalig te maken wat verloren was", was zoet. Wat werd het gebedsleven een behoefte des harten! Daartoe was Christus gekomen om Plaatsbekleder, Borg en Zielebruidegom te zijn. 0, ik heb het soms uitgeroepen: .Breidt Gij dan Uw vleugel over mij uit, want Gij zijt de Lossen". Zo laag daalde die Borg neer, om onzer gelijk te worden, uitgenomen de zonden. 0, wonder van vrije genade, voor eeuwig uit te wonderen! Daartoe kwam Hij hier op aarde, om mijn zonden en mijn rampzalige ellendestaat, vloek en dood, aan het kruishout te boeten. Ja, het kruis heeft Hij geliefd voor Zijn volk. Waar zij eeuwig hun hellestraf en doemschuld moesten ervaren, nam Christus het op Zich om voor hen te lijden en te sterven. Dat is liefde, dat is liefde-minne, dat is eeuwigheids-liefde. Gods deugden verheerlijkte Christus. De wet voldeed Hij, Zijn uitverkoren volk zaligde Hij.

Welk een onderwijs heb ik in die tijd, soms zelfs in de nachtelijke uren, mogen ervaren! Maar, zoals ik reeds schreef: "Die wetenschap vermeedert, vermeedert smart". Onder de bediening des Woords kreeg ik veel onderwijs. Maar dit was het, wat mij het meest opgebonden werd; ik was in een staat van verlorenheid in Adam, mijn verbondshoofd. Nu wel wetenschap omdragende van Christus (dit was in geen hoek geschied), maar als het Goddelijk recht op het hart gaat werken en de vlekkeloze deugden Gods in Zijn volle luister over ons zijn, waar blijven wij dan met alles! Dan was mijn bestaan zonde en bederf. De vuile bron van mijn hart woelde door, in mijn opstaan en nederliggen. Uitwendig werd ik

voor de zonden bewaard, maar inwendig woelde die stroom verder en dat vlekkeloze Wezen Gods, kon de zonden niet gedogen.

Ik moest mijn doodvonnis menigmaal aanhoren uit het Woord en riep dan: "Ai laat de stroom (van zonden) mij over 't hoofd niet gaan!" Toch gebeurde het, dat ik uit het Woord en in de prediking weer zoveel vond van die enige Weg, dat ik uitriep: "Als Uwe woorden gevonden zijn, zo heb ik ze opgegeten".

Jeugtherinneringen

Ik was vijftien jaar oud toen de Middelaar, Christus Jezus, aan mijn hart ontsloten werd. Dat ogenblik, in het middernachtelijk uur, zal ik nooit vergeten.

Maar ik moet nog weer even terug; in de tijd dat ik in het besef van de noodzakelijkheid van wedergeboren te worden leefde, als kind, was het mij het liefste om maar onder het Woord te verkeren. Ook donderdagsavonds mocht ik toen met moeder mee naar Alblisserdam, waar Ds. Vlot en Ds. Hofman preekten.

Als er bij ons in Hendrik-Ido-Ambacht geen dienst was in de week (dinsdagavond was Ds. Bogaard er) dan gingen we naar de Gereformeerde Gemeente, als Ds. Lamain, Ds. Ligtenberg. Ds. Fraanje of een ander er preekte. Niet altijd, maar menigmaal nam ik er toch van mee en als ik dan 's avonds thuis kwam, boog ik mijn knieën, met de hand bij de Waarheid, uitroepende: Heere, hier staat het immers, 't is toch Uw Woord.

Ter verduidelijking zij nog vermeld, dat er boven op zolder waar ik sliep, een heel oude Bijbel lag, die mij toch menigmaal zo dierbaar is geweest. Los van blad, in het dagelijks leven door een nieuwe vervangen, is deze Bijbel voor mij dikwijls een kostbaar kleinood geweest! Dit was zomaar even een greep terug.

In die tijd had ik nog niet de vrijmoedigheid, om aan de bediening van het Heilig A vondmaal deel te nemen. Dit moet ons ook geschonken worden. Veel bestrijdingen en mijn jeugdige leeftijd (ik was immers nog maar vijftien jaar), heeft mij die enkele keer dat ik in de kerk was op een plaats waar het Sacrament bediend werd, terug-gehouden. Toch, wat ik er voor dat volk in zag liggen, was nooit om uit te spreken.

Veel verdriet heb ik gehad over de breuk, die er in de kerk was. Als ik dan waarnam (ik zeg dit nog met een smartend hart, het is de Heere bekend, hoewel wij wel mochten wensen, dat we meer smart er over droegen), hoevelen van Gods Kerk elkaar verlieten, niet meer naar elkaar omkeken. Hierbij stichtten de meelopers en slippendragers nog het meeste kwaad. Het was mij bitter! Twee konden niet meer tesamen gaan. En dat, terwijl Christus Zijn gemeente met zulk een dure prijs gekocht heeft. O, welk een aanstoot, niet te rijmen dat men in deze weg zo door kon leven, onder het alziend en alwetend oog des Heeren.

Toch, als dan mijn eigen hart openging, dan moest ik tot mijzelf inkeren, dan was er geen grotere breukenmaker als ik. De nood werd groter, de breuk dieper. O, welk een bittere zielswond! Ik lag onder de vloek der wet. De gehele schepping veroordeelde mij. De bloemen des velds konden hun kopjes nog omhoog steken tot eer van hun Schepper. De vogels zongen tot eer van hun Formeerder. Maar de Heere kreeg van mij niets als de stank der zonde. Ik kon geen beest meer horen schreien, dieren leed ervoer ik als vreselijk, want ik had dat veroorzaakt. Zij moesten lijden om mijn zonden!

Ik kon in die tijd niet begrijpen, dat de mens zulk een behagen kon hebben in het doen lijden en doden van dieren. Meestal komt het voort uit onkunde, want de Schrift zegt: "De rechtvaardige kent het leven van zijn beest". Maar anderzijds is het niet verwonderlijk want wij zijn door de zonde zelf zo dierlijk geworden. Ja, wij zijn verscheurende dieren gelijk, als de Heere ons niet bewaard. Wat zijn de zonden bitter! En die zijn bedreven tegen de allerhoogste majesteit Gods, Die niet anders als wèl doet.

In die tijd was het soms een wonder als ik 's morgens de zon over mij zag opgaan, ik was niet waardig, dat zij mij nog bescheen. De kostelijke spijs die ik nog hebben mocht, was mij een wonder. Maar ik riep soms: Heere, 't zal in eeuwigheid tegen mij getuigen! Ik bezoedelde met alles de schepping. Ik durfde een grasveld niet betreden, omdat ik daar bloemen en planten vertrapte met mijn vuile voeten. Daarbij de vreselijke macht van satan, want die is mij een tiran geweest in die tijd. 't Is geweest dat ik zo aan zijn inblazingen gehoor gaf, dat ik 's avonds op bed lag, met het zweet op mijn voorhoofd. En dan: Man, dat is nu het doodsweet al! In ellende, duisternis, geen uitzicht, geen antwoord en een zwijgend God! Toch, de Waarheid uit Jesaja 49: 24 en 25, was voor mij een dierbare belofte: "Zou ook de machtige de vangst ontnomen worden, of zouden de gevangenen eens rechtvaardigen ontkomen? Doch alzo zegt de HEERE: Ja de gevangenen des machtigen zullen hem ontnomen worden en de vangst des tirans zal ontkomen; want met uwe twisters zal Ik twisten en uwe kinderen zal Ik verlossen". Daar wordt satan één keer in Gods Woord een rechtvaardige genoemd, omdat wij mensen, hem zelf gekozen hebben!

Alleen bij de Heere vandaan is die verlossing!

O, welk een zoete aanspraak richtte Boaz tot Ruth: "Hoort gij niet mijn dochter". Die tere liefde van die hemelse Boaz is dierbaar. Toch moest Ruth haar afkomst steeds meer in gaan

leven: "Een Moabietische". Met de ontvangen weldaden van de Gever, kan men de gemaakte schulden niet vereffenen.

Dit mocht maar steeds blijven, om de Waarheid, die altijd gepredikt is, zij het in alle gebrek, te toetsen aan Gods Woord, om daarbij bewaard te blijven. Veel wordt er gesproken over de liefde van Christus; daar kan een evangelisch licht vallen over de Waarheid, het hart kan geroerd worden, maar nadien gaat het geheel over. Ze keren met een hond weder tot zijn uitbraaksel.

Nee, als ik spreek over de ontsluiting van die Middelaarsbediening, dan gaat daar een weg aan vooraf, welke van achter dat heilig recht, bij God vandaan wordt ontsloten. De Heere kwam nadien van mij het Zijne te nemen (ik werd steeds meer en meer in plaats van toe te nemen en vorderingen te maken, er buiten gezet), de dood in Adam werkte in mij. Ik had maar aan te nemen dat ik een gevallen schepsel was; dood gevallen. Dat was mijn staat, in zonde en ongerechtigheid. Ik was toen vijftien jaar, zoals ik reeds schreef, maar mijn zestiende verjaardag zou ik zeker niet beleven. Ik had de dood voor ogen en met een zwijgend God te doen. Menigmaal, zo naar de kerk gaande, is het toch gebeurd dat ik beantwoord werd, zonder dat onze leraar iets van mij gehoord had, zodat ik geloven moest dat God van mij wist. Dat wil niet zeggen dat ik los was van onze leraar, 0 nee, als ik veel van iemand hield, was het wel van hem. 0, de band aan dat volk was toch zo groot!

Welk een les om te leren dat de zaligheid niet uit de dienstbare is, maar uit de vrije. "Want in Izaäk zal u het zaad genoemd worden; niet uit Ismaël". Die mag groot worden in dit leven, maar de zaligheid ligt in "de Zoon der belofte". "Niet uit de werken, opdat niemand roeme". Dat "ik zal u alles betalen", zit zo vast geworteld. Om nu te moeten aannemen, steeds meer, dat onze grondslag verdorven ligt. "In zonden ontvangen, in ongerechtigheid geboren". De catechismus getuigt: "Vanwaar komt zulk een verdorven aard des mensen? Antwoord: Uit de val en ongehoorzaamheid onzer eerste voorouders, Adam en Eva, in het paradijs, waar onze natuur alzo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden". (Heid. Cath. zond. 3 vr. 7). Mijn tranen brachten niets aan (die heb ik wat geschreid en de smart der zonde heeft me gebracht, dat ik soms weende, totdat ik geen kracht meer overhield), ook mijn bidden en vasten niet. 't Was alles te kort om die hemelhoge schuld te voldoen en Gods deugden weer te verheerlijken.

Op een keer sprak ik tot iemand, van wie ik geloofde dat hij de vreze Gods kende, iets van mijn hart uit. Dat gebeurde maar weinig, omdat ik nog erg jong was, behalve dan tegen moeder, die wist alles van mij. Maar wat antwoordde deze man: Jongen, wat je daar verteld, is het werk van God de Heilige Geest, jij bent levend gemaakt, wedergeboren. Ik antwoordde: 0 man, ik ben diep ongelukkig, ik heb een openstaande schuld, ik kan mijzelf toch ook niet veranderen. Het antwoord was: Je moet meer in het geloof leven, want God heeft zulke grote dingen bij je gedaan. Toen hij dat zei, hield ik mij nederig, maar inwendig! Hoe zal ik er nog eens voorgoed van verlost worden! Wat moet de mens maar leren, dat al die vreselijke monsters uit de hel in zijn hart wonen, inzonderheid hoogmoed. Er zijn mensen tegen wie men zulke dingen niet mag zeggen, daar is men te beschaafd voor. Ik vrees echter, dat ze nooit de ware ontdekking uit de Schrift geleerd hebben, die zegt het ons wel eerlijk.

Niet lang daarna was ik ergens naar de kerk geweest. De leraar sprak over Zacheüs. Ik heb het mogen volgen en veel dingen waren voor mij niet vreemd. Omtrent de diepte der ellende, maar ook aangaande het verlossingswerk in Christus, ja, zelfs dat er met al de weldaden nog een volk is, dat ingewonnen wordt en als buitengezet, in een weg van afsnijding, die vrije rechtvaardigmaking leert kennen. Maar in de toepassing zei deze leraar: Verreweg het grootste deel van Gods volk komt daar niet. Op weg naar huis heb ik het uitgeroepen: 0 God, ik kan toch ook niet helpen dat ik zo ben.

Inmiddels is het 1938 geworden, een jaar waarin de wereldspanningen steeds groter werden. Vele malen als Ds. Bogaard op dinsdagavond in Hendrik-Ido-Ambacht vooring, was hij zeer ernstig vanwege de laaghangende Gods-gerichten. Het Duitsland van Adolf Hitler liep in het zuiden van Europa land voor land onder de voet. Zou ons land gespaard blijven? Het was niet meer te verwachten. Ds. Bogaard, die zelf jaren gebukt gegaan was onder de breuk van land, volk en kerk, had menigmaal niets aan te zeggen, als het vastbesloten oordeel. Anderzijds zei hij ook steeds dat er maar één verberging was, namelijk in "die klove der steenrots".

Zelf liep ik daarheen en als het oorlog werd, zou ik het eerste getroffen kunnen worden, want de maat der ongerechtigheid was vol. Om mijnentwil moest God met Zijn oordelen komen. Overal achtervolgde mij dood, vloek en oordeel.

Als ik naar mijn werk in Dordrecht ging, gebeurde het, dat ik er zo tegen op zag om met de

pont over te gaan, daar deze veerpont wel moest zinken omdat ik erop was. Zo heb ik dat jaar doorleefd. Ja, soms viel er nog wel onderwijs uit die dierbare Hoge priesterlijke bediening, zodat ik geloofde dat er "onder de hemel geen andere Naam gegeven is, waardoor wij moeten zalig worden". Dan was het groot, dat een zondaar, een helwaardig zondaar en een volle Zaligmaker precies bij elkaar passen.

Een Woord der prediking als: "Komt tot Mij, gij allen die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven", waar ik in die tijd onder zat, was als balsem in mijn wonden. Ja, wat is Christus toch die ware Leraar der gerechtigheid. Hij weet, als Profeet, door Zijn eeuwige Geest te onderwijzen en te leren.

Doch, er brak een tijd aan, dat de arbeid van Christus zich steeds meer ging verbergen. Niets als het eisend recht des Heeren en het vlekkeloze deugden beeld Gods, Die de wet handhaaft, was over mij. Inwendig gevoelde ik, dat het eigen bestaan, dat verdorven eigen ik nooit voor God zou buigen en zich gewonnen zou geven. De schuld der zonde was tot de hemel gerezen en de macht van het ongelooft was als de kruisspijkers die Christus aan het kruis genageld hadden. "Dat ik zelf door mijn schuld, Zijn kroon had gevlochten, Zijn beker gevuld", zong Mc Cheyne. Ik moest er 'amen' op zeggen.

Als er dan nog eens een hartelijk schreien vanwege de staat der zonde was, gaf dat soms ademtocht. Maar dit werd ook steeds minder. De Heere ging het steeds meer winnen. Dat ik een mens was, die in de hel thuis behoorde, lag op de bodem van mijn hart. O, één ding heb ik zo dikwijls uitgedrukt: Heere, als er dan nog een plaatsje (in de rampzaligheid) is, waar ik nog kan zeggen dat U eeuwig vrij van mij bent en ik om eigen schuld verloren ben gegaan. Ja, dat ik U daar nog rechtvaardigen mag in mijn eeuwige ondergang. Soms wilde ik mij nog aan die dierbare, allerschoonste Heere Jezus vast grijpen.

Maar een waarheid uit de Waarheid van Hem, Die de Waarheid is, gaf mij licht in: "Ik en de Vader Zijn Eén!" Ik verstond dat de Eerste Persoon, God de Vader, Zijn deugden verdedigde en verheerlijkte, maar Christus stond hierin aan Zijns Vaders rechterhand. Hieruit vloeide de bede: "Heere, mag ik het hier voor en onder U verliezen, om U hier de eer te geven?"

"Gord Uw zwaard aan de heup, o Held, Uwe majesteit en Uwe heerlijkheid" (Psalm 45: 4), was in die tijd mijn zielsverzuchting. Ik gevoelde mij hier als een onreine, slenterend in de zonde. Eens had de Heere beloofd: "Ik zal u Mij ondertrouwen in eeuwigheid; ja, Ik zal u Mij ondertrouwen in gerechtigheid en in gericht, en in goedertierenheid en in barmhartigheden. En Ik zal u Mij ondertrouwen in geloof; en gij zult den HEERE kennen". (Hosea 2: 18-19). En nu daar tegenover: "Hoelang zult gij u onttrekken gij afkerige dochter?" (Jeremia 31: 22). Neen, bij de Heere zat het niet, maar bij mij.

Op een gezelschap bij Gods volk was er één, die iets van haar leven vertelde. Ze sprak: Er was in die tijd soms een bede in mij: Heere, U hebt Nebukadnezar wel gras laten eten, zou U dan mij niet te sterk kunnen worden? Dat gaf soms enige ademtocht. Als het dan met deze mensen zo was gegaan, zou de Heere het aan mij ook nog waar kunnen maken. Alles was schuld en de Goddelijke wet eiste betaling, voldoening.

Eens nam mij een waarheid uit Gods Woord zo in: "Naar het getal uwer steden, zijn uwe goden, o Juda". (Jeremia 11: 13a). Ik verstond het, zo zag het er in Juda uit, maar dit was ook de staat van mijn hart. Alles troonde in dat verheven Babylon. Zouden die muren ooit geslecht worden? Dierbaar zonk op een morgen, toen ik geen mogelijkheid meer zag om de dag te beginnen, nog minder te eindigen, deze belofte in mijn hart: "Door het geloof zijn de muren van Jericho gevallen, nadat zij tot zeven dagen toe omringd waren geweest". (Hebr. 11: 30).

Maar ach, ik had geen geloof, niets als muren! Een staat die verdoemelijk was voor God. Over de zonden had ik veel geweend, maar nu was de eeuwige scheiding de grootste smart! De vrouwen bij het graf heb ik verstaan. Christus was er niet! Er was voor hen niets over dan het graf en de dood. Dit leidt naar onze val en ongehoorzaamheid in Adam ons verbondshoofd en die weg was afgesneden. Als wij immers op het graf staan, is het: Hier laat men alle hoop varen; althans voor de tijd. Dit wordt geestelijk beleefd.

In die tijd werd het in de wereld steeds benauwder, de militairen werden tot hogere leeftijd onder de wapens geroepen (mobilisatie). De grenzen in het oosten van het land werden steeds meer bewaakt. Zouden we het zo dicht naderend oordeel ontgaan?, was de bange vraag van menigeen.

In het begin van het jaar 1939 vreesde een ieder dat dit jaar wel eens een bang jaar zou kunnen worden. Een jaar van oorlog en beroerten. Waar moest ik dan blijven? Ik had wel eens geloofd dat die meerdere Boaz het voor mij zou opnemen, gelijk Boaz voor Ruth, die, aan zijn voetdeksel gelegen, vandaar niet weggestoten werd. "Wie zijt gij?" was zijn vraag, waarop zij antwoordde: "Ik ben uw dienstmaagd; breidt dan uw vleugel uit over uw dienstmaagd, want gij zijt de lossen". Waarop hij zeide: "Gezegend zijt gij den Heere, mijne dochter! Gij hebt deze uwe laatste weldadigheid beter gemaakt dan de eerste, dewijl gij geen jonge gezellen zijt nagegaan, hetzij arm of rijk. En nu, mijn dochter, vrees niet, al wat gij gezegd hebt, zal ik doen", enz. (Ruth 3: 9-11).

O, die meerdere Boaz had beloofd het voor mij volkomen op te nemen en alles van de erfenis terug te schenken, wat ik verloren was. Maar nu, 't was alles op. Soms hield het lezen in Gods Woord voor mij alleen maar een veroordeling in. "Vervloekt uwen ingang en vervloekt uwen uitgang". Geen gebed meer dat er door kon, een wet die vervloekte. De toorn Gods drukte. Een knellende zondelast in het

verdorven hart.

Bij het begin van dat jaar was er nog wel eens een lichtstraal in het hart gevallen, naar aanleiding van de belofte van het jaar der verlossing. Die waarheid gaf mij voor een ogenblik blijdschap en vreugde, in die stikdonkere nacht. Maar het was alles maar als een morgenwolk. Mocht ik een ogenblik denken: Heere, zou dat nog eens waar mogen worden, dan zonk ik toch weer terug op mijn oude grondslag en die lag verdoemelijk voor God.

Toch moet ik hier nog iets vermelden. In die tijd had ik van iets veel last. Waarvan? Van het feit dat ik zo gewerkt had om met God tot een akkoord te komen. Het voor God gewonnen te mogen geven, maar dan tegelijk de zaligheid van God te krijgen. O, we zijn toch zulke dwaze farizeën, als we er maar recht aan ontdekt worden.

Tot een godsdienstig man zei ik eens, toen hij zei dat hij zeker in de hemel kwam en ik er ook zou komen: Man, als ik in de hemel moest komen zoals ik nu ben, zou ik geen ogenblik kunnen bestaan! Deze man verstond het niet, hij liep schouderophalend weg. De man kon er zelf alles aan doen.

Toch, hoe dierbaar heeft dit Woord in mijn hart geklonken: "Komt dan en laat ons tesamen rechten, zegt de Heere, al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al waren ze rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol". (Jesaja 1: 18). Maar bij het onderzoeken van dit hoofdstuk, werd ik bij vernieuwing in mijn schande gezet. Hoort vers 2 en 3: "Hooft gij hemelen! en neem ter ore gij aarde! want de Heere spreekt: Ik heb kinderen groot gemaakt en verhoogt, maar zij hebben tegen Mij overtreden. Een os kent zijn bezitter en een ezel de kribbe zijns heren; maar Israël heeft geen kennis, Mijn volk verstaat niet". Het was alles Lo-Ruchama en Lo-Ammi, dat is niet ontfermd en niet Mijn volk. "Kan ook een moorman zijn huid veranderen, of een luipaard zijn vlekken, zo min gij die geleerd hebt kwaad te doen, goed doen!"

Dit waren zaken, die me soms in de nachtelijke uren de slaap van de ogen deden wijken. Want daarboven stond God en het zwaard der gerechtigheid was daar. Het moest ten oordeel nederdalen, anders zou God geen God zijn. Dit is ten laatste zo geëindigd, dat ik niets meer overhield dan: Heere wilt U het Zelf in mijn hart komen winnen! En de Heere heeft het gedaan. Toen is er een rust in het hart gevallen, zodanig, dat de liefde tot de eer en de deugden Gods zo groot was. God moest Zijn eer hebben.

Iemand zal zeggen: Daar heeft Christus in Zijn volkomen arbeid voor gezorgd, toen Hij sprak: "Het is volbracht". Ja, dat is waar, daarvan was ik geen onbekende, maar nu gold het in het persoonlijk leven, in de dadelijke beleving. Ik was met mijn leven aan een einde!

Op de morgen van de vijftiende juni 1939 stond ik op met een gevoel of ik mijn laatste dag ingegaan was. En dan rechtvaardig, voor eeuwig buiten God, op reis naar de hel. Als ik dan bedacht, wie God was, in Zijn Zoon Christus, Welke Hij gaf, tot verzoening, in dat dierbaar bloed, dan stikte ik bijna van ellende. Maar, dit was eigen schuld, daar stond ik buiten. God kon van Zijn recht niet af. Als een stervend mens heb ik die dag mijn werk nog gedaan.

's Avonds was het bij ons kerk en ik zou naar de kerk gaan. Ds. Vlot las zijn tekstwoord voor uit Jesaja 40: 1: "Troost, troost, mijn volk, zal ulieder God zeggen, spreek naar het hart van Jeruzalem", enz. Een schone tekst, maar niet meer voor mij. Ik heb bij aanvang nog wat aangehoord. Maar daar was, met eerbied, de Majesteit Gods in Zijn volmaakte deugden. O, terwijl ik hierover schrijf, tintelt mijn hart nog. Ik zou zeggen: De schoenen van de voeten, want de plaats die we betreden is heilig land. Wat een zoete beleving, welk een kostelijke plaats, verenigd te zijn met mijn Schepper. God kon mij geen kwaad meer doen. 'Amen' te mogen zeggen. "Uw doen is rein, Uw vonnis gans rechtvaardig". Welk een rust, welk een rust! Het recht moest zijn loop hebben en dat sneed mij af in Adam ons verbondshoofd. Daar was niets anders rechtvaardig overgebleven, als de rechtvaardige Rechter en die eeuwige afgrond. Ik mocht in het diepste erkennen: "Gij zijt volmaakt, Gij zijt rechtvaardig Heere, Uw oordeel rust op d'allerbeste wetten, Uw loon, Uw straf, beantwoordt aan Uw eer", enz.

Maar, o eeuwig wonder van vrije ontferming, daar was Christus, Die dieper nedergedaald was (nedergedaald ter helle), om zulk één voor eeuwig te verlossen. Daar mocht ik zinken en zakken op het volbrachte werk van die Schoonste aller mensenkinderen. Zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid en gerechtigheid was zulk een vaste rots, waarop ik zonk. Die was voor de eeuwigheid.

Hoe ik daar in de kerk gezeten heb, kan ik niet verklaren, ik ben van de aarde een tijdje weg geweest. Zoete rust en zalige vrede! Want nu dit: God was de Rechter, Die het recht moest handhaven, gezeten op Zijn rechterstoel. In mijn hart was de diepe veroordeling (om eigen schuld veroordeeld en verloren). Maar daar was Christus, in wie de Vader mij insloot, in Zijn volbrachte arbeid en in Zijn lijden en sterven. Hij heeft voldaan aan de eis der Goddelijke wet en des rechts. O, daar was geen verdoemenis, geen satan en geen veroordelende consciëntie meer! God de Eerste Persoon legde daar Zijn toorn af. Ik mocht daar de vrijspraak van schuld en straf ontvangen en een genade-recht ten eeuwige leven. Welk een liefde straalde daar van het aangezicht Gods, Die mij zo liefhad dat Hij Zijn Zoon voor mij overgegeven heeft. Toen het openen van die mond (met eerbied hoor): "Want het zal Mij zijn, als de wateren van Noach, toen ik zwoer, dat de wateren van Noach niet meer over de aarde zullen gaan; alzo heb Ik gezworen, dat ik niet meer op u toornen, nog schelden zal. Want bergen zullen wijken, en heuvelen wankelen; maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken en het verbond Mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere, Uw ontfermer" (Jesaja 54: 9 en 10).

Inwendig zong alles: "Gij hebt Uw land, o Heer, die gunst betoont, dat Jakobs zaad opnieuw in vrijheid

woont, de schuld Uws volks hebt G'uit Uw boek gedaan, ook ziet Gij geen van hunne zonden aan". O, die dierbare Heere Jezus had mij gekocht, gelost, met de prijs van Zijn bloed. O, die bloedprijs, had ik daar woorden voor! "Niet verlost door goud of zilver, maar door het dierbaar bloed van dat onbevleete Lam". Mijn verlossing had Hem de dood gekost. Mijn schuld was geworpen in een zee van eeuwige vergetelheid, om ze nooit meer te gedenken. Die eeuwige Geest, Die zo in het hart woning neemt, loofde ik, want ik geloofde met de onderwijzer in onze Heidelberger Catechismus, dat Deze mij "troost en bij mij eeuwiglijk blijft". Mijn hart was vervuld met heilbespiegelingen. Ik heb in stilte die Koning de zoetste benamingen gegeven, God de Eerste Persoon bewonderd en de vrede Gods door die Heilige Geest genoten! Alles zong: "Gods vriend'lijk aangezicht, heeft vrolijkheid en licht, voor al d' oprechte harten".

Hoe ik in de kerk de tijd doorgebracht heb, kan ik niet onder woorden brengen. Er was geen tijd, 't was alles eeuwigheidswerk. "Vrede op aarde", in mijn hart. In 't laatst van die kerkdienst, na de toepassing, kwam ik tot mijzelf en toen de tekstwoorden nog een keer voorgelezen werden: "Troost, troost Mijn volk", sprong mijn hart op. Ja, ja, dit was ook in mijn hart waar geworden "dat haar strijd vervuld is, dat haar ongerechtigheid verzoend is, dat zij van de hand des HEEREN dubbel ontvangen heeft, voor al haar zonden".

Toen ik naar huis ging, vol vervulling, riep alles mij toe van vrede, daar was geen zonde meer. De vraag was: Heere, hoe ben ik toch? De andere dag was dit het antwoord: "Zo dan, indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel, het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden". Ik had vrede met God, maar ook met de schepping! Soms drukte ik uit: O hemellingen help, dat God en het Lam zij geprezen!

Gesproken hierover had ik nog met niemand, zelfs met mijn moeder niet, wat bijna nooit gebeurde. Tot op een zaterdagmorgen de vraag inwendig rees: Heere, hoe ben ik? Waarop deze Waarheid open viel: "Ik ben zeer vrolijk in den Heere en mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker, want Hij heeft mij bekleed met de klederen des heils en de mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan". O, wat was ik toch vlekkeloos rein voor dat lieve Wezen.

Toen ging ik verstaan dat dit eeuwigheidswerk was. Daartoe had de Vader mij verkoren en van eeuwigheid liefgehad. Daartoe had Hij Zijn lieve Schootzoon gegeven. Die, om mij te verlossen en te zaligen zulk een dure prijs betaald had. Ik was voor het wereldse niet vatbaar. "Ik ben mijns Liefsten, en Zijne genegenheid is tot mij". Ik heb in die tijd veel gezongen, aangebeden en mijn hart voor Hem geopend.

Op een maandagavond ben ik voor het eerst naar onze oude leraar Ds. Bogaard in Sliedrecht gegaan. Ik wist dat hij 's maandagsavonds thuis was, dus ging ik op pad.

Toen ik daar kwam, constateerde ik, dat er 's maandagsavonds gezelschap was. Het huis zat vol. Maar toen ik binnenkwam, vond hij het niet vreemd. Hij zei: Kom hier maar zitten, vlak naast mij en vertel nu eerst maar eens waarom jij hierheen gekomen bent, dit moet wel een bijzondere oorzaak hebben. Ik heb mijn hart zomaar leeggestort en uitgegoten, ik was der woorden vol. Toen ik uitgepraat was zat Ds. Bogaard wenende naast me. Iedereen was aangedaan. Ouderen van Gods volk, die ik nadien ontmoette, hebben het dikwijls opgehaald. Toen ik uitgepraat was hebben we gezongen (er is die avond niet veel gepraat). Ik heb onze geliefde oude leraar nooit zo verheugd gezien als die avond. Daarna zijn we met z'n allen op onze knieën gegaan. Het is die avond daar een voorportaal des hemels voor mij geweest. Ik geloofde dat er in de hemel blijdschap was over een zondaar die zich bekeerd, maar ook hier op aarde. O, wat was die oude man klein.

Bij het afscheid nemen (ik moest met de bus van kwart over tien naar Alblasterdam) drukte hij mij aan het hart en sprak: "In plaats van uwe vaderen zullen uwe zonen zijn".

Met de bus op de Dam in Alblasterdam aangekomen, kwam ik tot de ontdekking dat het voetgangerspontje niet meer voer. Het was inmiddels kwart over elf geworden. Daar de brug over de rivier nog niet geopend was, zat er niets anders op dan naar het veer bij Kinderdijk (het zg. "Nieuwe Veer") te gaan lopen. Maar het deerde mij niet. "Niets kan mij scheiden van de liefde van Christus", zong het steeds in mij. Als met adelaarsvleugelen heb ik dit half uurtje lopen afgelegd.

Toen ik daar aankwam, voer ook die veerpont niet meer. Wat nu? Het kleine motorbootje, dat gebruikt werd voor de enkeling die 's nachts over wilde, bracht uitkomst. Maar de schipper wees me erop, dat dit niet ging voor hetzelfde geld als overdag. Ik heb toen mijn portemonnee leeggestort en aan deze man gegeven, waarvoor hij het graag deed. Ik heb nooit geweten hoeveel ik voor de overtocht betaald heb, maar dat gaf niet ook, ik had alles. Wat zou geld mij deren?

Ik ben in het middernachtelijk uur langs de eenzame Molendijk naar huis gaan wandelen, onder de beschermende hand van de engelen Gods. Ik was toen zestien jaar oud, klein van kracht, maar veilig in Christus' handen. Ik heb lopen zingen, tot ik geen stem meer over had:

*Geloofd zij God met diepst ontzag,
Hij overlaadt ons dag aan dag,
Met Zijne gunstbewijzen,   enz.*

Toen ik een eind gelopen had, kwam iemand mij op de weg tegemoet. Naderbij komende zag ik dat het mijn lieve vader was, die uitriep: Arie, ben jij het! mijn kind, wij hebben in doodsangst gezeten. O vader, zo was mijn antwoord, dit hoeft niet hoor, ik ben in goede handen.

Ik ben toen tegen vader aan het uitpakken gegaan, tot we thuishkwamen, waar moeder en de twee broertjes ons wachten. Daar heb ik 's nachts mijn hele hart geopend en alles verteld. Het is in te denken wat dit geweest is. Moeder en vader weenden als kinderen. We hebben toen nog gezongen. Het eerste versje weet ik nog:

*Laat ons alom Zijn lof ontvouwen,
In Hem verblijd zich ons gemoed,   enz.*

Die nacht is er thuis niet meer geslapen, maar het behoefde ook niet.

In deze ruimte heb ik zes weken geleefd. Wat er in die tijd voor mij uit dat hemels heiligdom opengegaan is, is niet met een pen om te beschrijven. Zelf verwachtte ik toen dat ik van deze zaligheid naar de eeuwige gelukzaligheid zou gaan. Ik had immers altijd gedacht, niet oud te zullen worden. De wereld had geen waarde voor me. Er is toen een kostelijke tijd aangebroken en veel van Gods volk is toen in ons ouderlijk huis geweest. Iedere avond was er gezelschap. Veel vrienden, die er toen geweest zijn, zijn al in de eeuwige heerlijkheid. Daarbij denk ik ook aan onze overleden vriend en leraar Ds. van de Breevaart. Voor moeder was het enerzijds verblijdend, anderzijds zat ze zelf nog midden in haar ellende-staat. O, hoe bang was het haar dan soms!

Het leven was mij toen Christus en het sterven zou mij gewin zijn. In de kerk, onder het Woord, was het mijn zielsvermaak om Gode lof te zingen. Zes volle weken heb ik in die ruimte geleefd en 't kon niet op, 't kon echt niet op!

Toen er onder de kerkdienst een keer gezongen werd: Laat al de stromen vrolijk zingen, De handen klappen naar omhoog, enz., was het de vrouw van wijlen Ds. van de Breevaart, die met zoveel liefde vervuld was (ook voor haar was de maan, dat is de wereld, onder haar voeten), dat ze de handen omhoog stak bij het zingen van: "De handen klappen naar omhoog". Ook mijn hart was toen vervuld met heilbespiegelingen. O, kostelijke tijden die ik toen beleefde! Zo lieleblank voor God te zijn, bekleed met die klederen der gerechtigheid. Had ik voorheen met dat moormanskleed van mijn afval en ongehoorzaamheid in ons bondshoofd Adam gewandeld, nu zag God mij aan in Christus, blank, rein en vrij. O, die vrijheid en die vrijspraak! Het zelf uit Zijn mond gehoord te hebben!

Ik schreef al dat ik in het gewone leven mijn werk deed, terwijl mijn hart niet op de wereld was. "Vrede op aarde", was het rondom en in mij. Voor het natuurlijke at ik, omdat het zo hoorde, maar het hemelse manna viel. Dat was zoeter!

Op een keer was ik voor de kerkdienst bij de koster binnen, waar ook de dominee was. Deze keek me aan en vroeg: Hoe is het? Ik antwoordde: Alles goed. Zeg, was zijn wedervraag, je eet toch nog wel? Och, waarom is dat nu nodig, was mijn antwoord. Ik wenste zo wel heen te gaan, waarom dan aan dit aardse gedacht. Zijn antwoord was: Pas op, je moet verder in het leven, dat mag niet. Terwijl hij dit zei, vroeg hij twee eieren, die hij klutste en mij liet opdrinken. Toen verstond ik dat ik hier in dit leven was en verder moest.

Sinds die tijd kwam er een omkeer in het leven. Ik kreeg ook te zien, dat wat ik had, strikt persoonlijk was. Toen heb ik een diepe liefde gekregen voor mijn naasten aangaande hun staat voor de eeuwigheid. Met een ieder, die ik bereiken kon, sprak ik over het grote goed, dat "God weggelegd had voor degenen die Hem vrezen". Welk een lust en liefde was er in mij, om naar al de geboden Gods te leven.

De geschiedenis uit Zacharia 3 over Jozua de hogepriester, staande voor het aangezicht van de Engel des Heeren met satan aan de rechterhand, heeft mij, ook in de weg van heiligmaking, veel te zeggen gehad. Die verwoede tiran werd hier gescholden en van Jozua werden niet alleen de vuile klederen weggenomen, maar hem werden ook wisselklederen aangedaan. Die Engel des Heeren nam Jozua geheel voor Zijn rekening! Ook het zevende vers heeft veel voor mij betekend, alhoewel ik er de diepe inhoud toen niet van verstond. Nu zeg ik soms: Heere, mag ik er iets van kennen?

"Ik ben zeer vrolijk in de Heere en mijn geest verheugd zich in God, mijn Zaligmaker, want Hij heeft mij bekleed met de klederen des hei Is en de mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan". Wat een blijdschap; Christus verblijdde Zich in Zijn eigen werk en hoe praalde Hij met Zijn bruid voor Zijn hemelse Vader. Dit te mogen beleven is zalig, goed, hemels!

Maar ik, ik heb het reeds geschreven, werd steeds meer teruggebracht tot het gewone leven. Ik riep dan uit: Heere, ik kan hier niet leven! Op een keer toen ik onze oude leraar Ds. Bogaard nog eens ontmoette (hij kwam toen niet meer in Hendrik-Ido-Ambacht preken, omdat zijn krachten afgebroken werden), zei ik: Ik ben zo bang dat als dit gaat zakken, ik er zelf een bekeerd mens mee wordt en zelf met de eer op de loop ga. Hij antwoordde: Dan moet je bede maar zijn, of de Heere steeds licht geeft over de dure prijs, waarmee je gekocht ben, namelijk met dat dierbaar bloed. Ja, die ontzaglijke lijdenskelk heeft Christus willen ledigen, om zulke ellendigen en dwazen te verlossen. Dit trof zo diep en dat ging gepaard met zoveel liefde dat ik het uitriep: Ik ben wel verlost, maar het heeft Christus' dood gekost! Toch, ik was Zijn eigendom! Zijn bruid, met de ganse gemeente van oost en west. Ik was er één van dat verkoren volk, dat de Heere van

eeuwigheid liefgehad heeft. Die zoete gemeenschap met dat volzalige, drie-enige Wezen! Maar ook die gemeenschap met de gehele Kerk op aarde en de triumferende Kerk hierboven, is nooit uit te drukken! Toch heb ik in die tijd veel het pad van Christus moeten overdenken. Ja, ik werd er bij ingesloten en moest het gaan aannemen, dat Christus hier was geweest als een vreemdeling. "De vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des mensen heeft niet waar Hij het hoofd nederlegge". Arm was Hij geworden, om mijn Borg te zijn. Totdat Hij de doornenkroon, Golgotha, het graf, de satan en de dood overwon. Maar Hem nu te mogen leren volgen, betekent: "Die zijn kruis niet opneemt en Mij navolgt, kan Mijn discipel niet zijn". Was Christus' deel een doornenkroon en een spotkleed, ik behoefde hier niet op een gemakkelijk leven te rekenen. Toen moest ik aannemen, dat ik niet ging sterven, maar hier het pad te volgen had, dat de Heere voor mij bepaald had.

Op een morgen stond ik zo leeg en ontbloot op en dat was in die tijd iets vreselijks, want zonder gemeenschap kon ik niet leven. Nu moet ik wel eens zeggen: Heere, wat kan ik U nog veel missen! Maar toen was het anders! Toen sprak daar dat lieve volzalige Goddelijke Wezen: "Simon, zoon van Jonas, hebt gij Mij liever dan dezen? Hij zeide tot Hem: Ja, Heere, Gij weet dat ik U liefheb. Hij zeide tot Hem: Weid Mijne lammeren", enz. (Joh. 21: 15-17). O, wat was mijn hart ontroerd. In die tijd was het of ik mijn ziel openlegde in het: "Heere, Gij weet dat ik U liefheb".

Maar nu dat "Weid Mijne lammeren", "Hoed Mijne schapen" en "Weid Mijne schapen". Daar wist ik geen weg mee. Tegen de eerste die ik ontmoette, een leraar, sprak ik het uit en vroeg naar de betekenis. Want ik verstond dit wel voor Petrus, die in zijn ambt hersteld werd, maar dit kon toch niet op mij betrekking hebben? De leraar antwoordde: "Gij zult het na dezen verstaan". Toen dacht ik: Als wij wat van de Heere en Zijn werken in ons hart krijgen, worden we allen geroepen om onze kaars niet onder een korenmaat te verbergen, dus moest ik vrijmoediglich over God en Zijne werken spreken. Nu, dit was de begeerte van mijn hart.

Ik werd in die tijd ingeleid, dat de Heere, ondanks de vreselijk zwarte nacht die over de wereld hing, (het was inmiddels 1940 geworden, het jaar waarin ook voor Nederland de oorlog uitbrak) toch een Kerk op aarde had en zou houden tot de jongste dag, tot Zijn wederkomst. Daar werd ik één mee. Nederland, ons land en ons volk was van God afgeweken. De rechtvaardige oordelen Gods moesten komen. O, die breuk, waar eens de godsgezanten, Jesaja, Jeremia en de andere profeten over gesproken en geweest hadden, aangaande Israëel, lag nu ook over Neêrlands-Israëel. "Mijn volk heeft twee boosheden gedaan, Mij de Springader des levenden waters hebben zij verlaten, om zichzelf bakken uit te houwen, gebroken bakken die geen water houden". God moest komen met de rechtvaardige oordelen, ook over ons vaderland. Het land had God ook in regeringszaken niet meer nodig gehad.

Waar is die tijd gebleven, dat de godzalige predikanten Baudartius en Hommius de eerste vertaalde Statenbijbel in 1637 op een fluwelen kleed bij de Staten-Generaal binnendroegen, waarbij de leden der Staten-Generaal, eerbiedig opstaande, deze in ontvangst namen en een plaats gaven op de regeringstafel. Nu heeft men die weggeworpen. Men regeert bij de gratie van de mens. De mens heerst op kerkelijk en maatschappelijk gebied. Wij hebben God niet meer nodig. Ik heb toen gezongen:

*Wij hebben God op 't hoogst misdaan,
Wij zijn van 't hei/spoor afgegaan,   enz.*

O, daar stond ik midden in een verscheurde kerk en een verscheurd land en dat onder het oordeel. Hoe was het met de levende Kerk? Ieder liep hard voor zijn eigen gebroken bakken. Smart, diepe smart, heeft me in die tijd bij dagen en nachten bezet.

Toch was het op een keer: "Ik zal u vissers der mensen maken". Ik zei: Heere, dat kan niet, de kerk gaat ten onder, Nederland gaat ten onder en ik ben een Nederlander, midden daarin betrokken. Wat heb ik in die tijd verstaan, dat God met al ons doen, ook kerkelijk, niet delen kon. Want hier gold het: Terug Nederland, terug volk en kerk in de schuld voor God. Omdat ik Nederlander was, omdat mijn wieg op Nederlandse bodem stond, werd ik de aangewezen persoon.

De waarheid uit Jesaja 1: 2-9: "Hoort gij hemelen en neemt ter ore, gij aarde, want de Heere spreekt: Ik heb kinderen groot gemaakt en verhoogd, maar zij hebben tegen Mij overtreden", enz., heeft mijn ziel vervuld. Bange, bange tijden, die toen aangebroken zijn. Want de toorn Gods, die niet af te bidden was, lag over alles. Ik ga hier niet over uitwijden. Tegen sommigen heb ik hierover gesproken en mijn hart lucht gegeven, maar niet iedereen verstond dit.

Ik heb toch zoveel verdriet gehad over de verscheurde kerk! Ik had iedereen, die verstand van kernen had, wel toe willen roepen: "Gaat het ulieden niet aan, gij die over de weg gaat", enz. "Die breuk is als de zee, wie zou ze helen?" Zwarte nachten hebben mijn ziel gevangen gehouden. Ik wenste soms te sterven, want o, de toorn Gods was vreselijk! Job heeft zelfs de dag van zijn geboorte gevloekt en hij was toch een kind des Heeren. Nu lag ik mede onder die toorn, niet in het persoonlijk leven, want daarin mocht ik weten dat die toorn gestild was en de ongerechtigheid verzoend, maar vanwege de ontzagelijke breuk, die de Heere mij zelf opbond. De kerk van onze vaders was verlaten en aan huurlingen overgegeven. Waar ik nu zat,

zat ik onder het oordeel! Men had Christus, het Merg des evangeliums, niet meer nodig. De plaats in Zijn Kerk, Hem door de Vader gegeven, was Hem, met eerbied, ontroofd. De mens was er zelf voor in de plaats gaan staan. God mocht wel in de hemel blijven en wij zochten het hier op aarde wel uit. De vreselijke toorn en gramschap Gods, die op mij persoonlijk (omdat ik Nederlander was), maar ook op mijn volk rustte, was ontzettend.

Als ik de kerken zag (en die waren er nog al wat naast de Nederlandse Hervormde Kerk), dan was mijn oog soms als een springader van tranen. God had hier Zijn Kerk geplant, maar wat hadden wij ervan gemaakt? Wat heb ik het aan moeten nemen, dat ik die toorn en gramschap Gods mij waardig gemaakt had. Als de Heere Nederland weer terug gaf aan de zee, of voor eeuwig over gaf, dan was dat rechtvaardig.

Op een keer, toen ik in bange nood verkeerde, was Christus daar, zittende aan de rechterhand des Vaders, met Zijn doorboorde handen en voeten en doorstoken zijde, als het Lam Gods dat de zonde der wereld wegdraagt. Daar blonk die verzoenende liefde weer uit. Ik mocht inblikken in het verzoenend en liefhebbend Vaderhart, Die Zijn toorn afgelegd had. Nu volvoerde God Zijn raad. De schuldige zal geenszins onschuldig gehouden worden. De oordelen waren niet af te bidden, zij gingen door. Maar dwars daar doorheen ging de Heere toch uit Zijn eeuwig Verbond handelen.

Ik ben weggezonden in verwondering. Daar was nog verwachting. O, die Goddelijke liefde! Daar, met eerbied, nam Christus me in de tederste liefde, omstraald door de liefde des Heiligen Geestes en praalde voor het aangezicht des Vaders. Die vlakke, die vrede, die rust, ja, die hemelse rust! Toen vloeide die hemelse mirre in mijn ziel. "Gij hebt ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen, door Welken wij roepen: Abba, Vader".

Alles in me zong: Amen, ja amen. Wij mochten geloven dat de engelen meezongen. Verder was het: Dezelve Geest getuigt met onze geest dat wij kinderen Gods zijn. En indien wij kinderen zijn, zo zijn we ook erfgenamen; erfgenamen Gods, en mede-erfgenamen van Christus; zo wij anders met Hem lijden, opdat wij ook met Hem verheerlijkt worden", (Rom. 8: 15-17).

Toen ik naar de kerk ging was alles voor me nieuw. Ik heb de woorden ingedronken. God Drieëinig ontsloot Zich meer en meer. Het lispelde in mij: "Abba, Vader". Ik was als een klein kind, dat in verwondering en aanbidding mocht wegzinken. Ik was weer bij mijn Oorsprong en dit was vaderlijke van eeuwigheid. Ik was ingesloten in dat eeuwig verbond en een levend lidmaat van Christus' gemeente. Onuitsprekelijke blijdschap heeft mijn hart vervuld.

Ik heb gezongen, geweend van blijdschap en aanbeden. Ik mocht mezelf maar verwonderen: Liefgehad door en van de drie Goddelijke Personen; van God de Vader, die nu mijn Vader geworden was, van God de Zoon, mijn allerliefste oudste Broeder en van God de Heilige Geest. Daar viel het dieplood uit de handen, daar heb ik me verloren in God Drieëinig. O, dat majesteitelijke Wezen was geheel rondom en in me. Alles zong in me en over me uit:

*Dat 's Heeren zegen op u daal,
Zijn gunst uit Sion u bestraal,
Hij schiep 't heelal, Zijn naam ter eer,
Looft, looft dan aller heren Heer.*

Toen werd ik teruggeleid, hoe eens bij de Heilige Doop, dit over mij werd uitgezongen. Maar nu was ik voor de tweede keer, geestelijk, Goddelijk, met het bloed en de Geest van Christus gedoopt. Zalig wegzinken! De Heilige Geest verzegelde en verzekerde, als die Verzegelaar en als het Zegel, dat God als Vader en Christus als Borg, Middelaar en Zaligmaker, in mijn hart woning genomen had en daar eeuwig blijven zou. Ja, Christus was mijn Profeet, Priester en Koning en die lieve Heilige Geest was mijn Kinderleider en Trooster. Ik was een erfgenaam des eeuwigen levens. Daar is pinksterliefde, pinkstervrede en pinkstergemeenschap mijn deel geweest!

's Nachts op bed was er die vrede Gods, die alle verstand te boven gaat. Tot op een keer, dat ik mijn knieën boog en vroeg: Heere, hoe ben ik toch? Dat de Heere Zich toen ging ontsluiten en mij insluiten in dat eeuwig Verbond. Hij liet mij zien, dat Hij mij verkoren had van eeuwigheid en als arbeidsloon aan Christus vermaakt, Die alles voor mij gedaan had. Hij had voor de zonde betaald en gerechtigheid voor mij verworven; Gods deugden verheerlijkt en mij nu hier, door die lieve Geest, getrokken en bearbeid; alle weldaden toegepast en alle zegeningen vaderlijk vermaakt. Ik was ingesloten in dat eeuwig Verbond. Wat eens persoonlijk geschiedde toen de Heere mij vrijspak, geschiedde nu in een nadere Verbondssluiting (wat ik toen niet verstond aangaande het ambt als leraar), maar wat inhield dat de Heere mij beloofde: "Lijd smart en arbeid om voort te brengen, o dochter Sions".

O, ik was nog zo onkundig omtrent de toekomst. Er zou nog een lange weg aan voorafgaan. Maar, wat er zich toen ging ontsluiten van de vastheid van dat Verbond met Zijn volk, waar Christus Koning en Hoofd over is, is in geen woorden uit te drukken. Daar heeft de Heere mij toch apart gezet en dat souverain, zonder dat iets in mij dat waardig was. Aan de allergrootste en ellendigste der zondaren, die, naar ik reeds schreef, dikwijls de wanhoop nabij was, omdat ik geloofde nooit zalig te zullen worden, had de Heere dit gedaan! O, dat mijnen, in het: "Ik heb u bij uwen naam geroepen, gij zijt Mijn!"

Toen verstond ik dat ik een geveene was van de Vader aan de Zoon, Die kon nu met mij doen. Wat hier op aarde plaats had, was naar de bepaalde raad en voorkennisse Gods. Dit zou de Heere zeker uitwerken.

Droevig, jammer (en hier moet ik wat vooruitlopen), dat ik nadien zelf nog gaan werken ben. Maar de Heere brak het genadiglijk af en ik heb in deze weg ook weer aan 't eind moeten komen. Maar ik heb toen mogen geloven, dat de uitgewerkte zaken in het harte Gods opgeborgen waren.

Tegen Ds. Bogaard, onze oude leraar, heb ik hierover mijn hart geopend. Deze gaf mij toen zeer beminnelijk, maar ook vaderlijk onderwijs. Ook tegen Ds. Vlot en Ds. Hofman sprak ik erover. Het meest heb ik nog gesproken met Van de Breevaart (de latere Ds. van de Breevaart, die toen nog geen leraar was). Deze beantwoordde mij met veel wijsheid, inzonderheid als het er over gaat, dat roeping goed is, maar een Goddelijke zending noodzakelijk. Hij bondt mij zeer ernstig op het hart, om deze zaken in het verborgene voor de Heere te brengen en er verder met niemand over te spreken. Och, ik was toen slechts zeventien jaar en stond nog zo vol vuur hier tegenover. Ik heb echter moeten leren beleven, dat de weg des Heeren in het heiligdom is.

In deze tijd heeft mijn lieve moeder ook haar wens mogen verkrijgen en de beloofde belofte werd in haar eigen hart toegepast. Dit zijn rustplaatsen (Elims) die ik nooit vergeet. Ach, werden zij wat meer ervaren!

De oorlogsjaren

Inmiddels is in 1940 die vreselijke oorlog uitgebroken en Nederland was bezet gebied geworden, onder de voet gelopen door de Duitsers.

Kort voor de oorlog uitbrak was Ds. Bogaard gestorven. Hij was ingezameld. Dit heeft mij zeer getroffen, want ik heb veel liefde tot deze oude leraar gehad.

In die bange dagen van mei 1940 is mijn hart wonderlijk gesteld geweest. Het was in mij: "Wanneer de blijde mare Uws oordeels werd gehoord". De gruwel der ongerechtigheid was ten hemel gestegen en nu liet de Heere zien dat Hij God was, "de schuldige geenszins onschuldig houdende". Niet dat ik de verraderlijke inval van de Duitsers goed kon keuren, o nee, het is altijd mijn vijand geweest. De vreselijke praktijken die ook in Nederland werden bedreven, waren gruwelijk. Maar anderzijds sprak de Heere en wie zal zeggen: "Wat doet Gij?"

Wat heb ik mij veilig geweten in de handen des Heeren. De Heere gaf zulk een aangeboden leven, dat ik op een keer, in de eerste dagen van de oorlog, toen we geen brood meer in huis hadden, door een dubbele Duitse wacht heen, om brood gegaan ben bij de bakker.

Ze stelden wel veel vragen, maar lieten mij toch gaan. Wat keken vader en moeder en de andere familieleden (we waren met twintig mensen in één huis) er van op. Moeder zei: Maar kind, ze hadden je wel dood kunnen schieten! Och moedertje, die God bewaart, is wel bewaard, was mijn antwoord.

Van al deze vijf bange oorlogsjaren, zal ik niet alles schrijven. Dit kan ook niet. Alleen dat ik nog twintig maanden, van mijn ouders en vrienden gescheiden, in Duitsland heb vertoefd, weggevoerd door de bezetter. In oktober 1943 ben ik vertrokken en in juni 1945 mocht ik weer bij mijn ouders terugkeren.

Toen het bekend werd dat er veel Nederlanders naar Duitsland gevoerd werden, was het mij bang. Moeder was verslagen. Ze was bang, dat als het zou gebeuren, zij mij nooit meer levend terug zou zien. Maar ik schreef het al, moeder bracht alles op haar knieën. Op een keer moest ze aannemen, dat ook ik er niet voor gespaard zou worden. Maar ook was er het vaste geloof, dat de Heere mij na zou speuren, overal waar ik heen zou trekken. Heere, was haar vragen, waartoe dan toch? Waarop het antwoord was: "Omdat de Heere het van node heeft". Toch heb ik lang alles in het werk gesteld om uit Duitsland te blijven. Iedere keer kreeg ik, mede dankzij onze vriend S. Stoop, uitstel. Tot ik op een keer geen uitstel meer kreeg en ons huis vol zat met vrienden, die afscheid kwamen nemen. Moeder geloofde echter dat ik nu nog niet weg moest. Andere vrienden waarschuwden haar, om er niet te veel aan vast te houden. Maar ze bleef volhouden, want zei ze: "Ik heb het zelf uit Zijnen mond gehoord". En zie, 's avonds om tien uur komt vriend S. Stoop binnen met het bericht: Je hoeft niet weg.

Maar toch is het uur van afscheid op de dertigste oktober aangebroken. Het uur, waarop ik samen met nog een vriend, O. van Driel, naar Duitsland moest. Wat er in die twintig maanden gepasseerd is, is teveel om allemaal op te schrijven.

In de trein naar de onbekende bestemming, toen we de grens over gingen, kreeg ik te geloven dat ik eens terug zou keren, want de Heere had nog wat met mij voor. De Heere had gesproken en deze dingen zouden geschieden. Maar dat het voor mij, die nooit uit het ouderlijk huis weg geweest was, een ontuchtering werd, is wel te begrijpen.

Het afscheid nemen van de geliefden viel zwaar. In het bijzonder van moeder, vader en broers. Maar ook van onze geliefde leraar Ds. van de Breevaart en de andere vrienden. De avond daarvoor werd ons in de kerk toegezongen:

*De Heer zal u steeds gadeslaan,
Opdat Hij, in gevaar,
Uw ziel voor ramp bewaar',   enz.*

De eerste keer dat ik de trein verliet, kwam ik al in een doorgangskamp terecht, waar meer dan driehonderd mensen van verschillende nationaliteit opgepropt op een betonnen vloer zaten, zonder meubilair. Op de grond moest de nacht doorgebracht worden. De ellende die ik daar zag, deed me huiveren. Sommigen waren gekleed, anderen half gekleed, tot kleine baby's toe. Mannen en vrouwen, maar ook jongens en meisjes trokken hun schamele kleding uit, om erop of eronder te gaan liggen. Alleen al door de onaangename geur was het bijna niet uit te houden. Verder de ontucht die gepleegd werd was vreselijk (want dit is niet te verzwijgen, dat het zedelijke leven in die tijd, met al die verschillende nationaliteiten, op een laag peil stond). Hoewel ik geen draad beter was, is toch wel te begrijpen, dat het voor mij, die nooit verder geweest was dan de omgeving van de ouderlijke woning en ons dorp, een ontuchtering was.

De volgende morgen raakte ik mijn vriend O. van Drieloek nog kwijt, die werd een andere kant heen gezonden. Ik kwam 's avonds laat (vrijdagavond) in Mainz-Kastel aan. Toen ik daar binnen kwam,

werd ik daar opgevangen door enkele Belgen en Hollanders, die praktisch geheel ongekled, gereed stonden om naar bed te gaan. Ik heb mijn krib opgezocht en het onder de dekens (als men het zo noemen mag) uitgeweend. Ik voelde mij een vreemdeling hier beneên.

Wat mij het meest smarte was de verschrikkelijke losbandigheid onder het oordeel en het misbruiken van Gods naam. Toch was het mijn bede of ik eerlijk voor die Naam uit mocht komen en eerlijk mocht zeggen wie ik was. Dit heeft de Heere wonderlijk willen maken, want, ik heb veel vijandschap ontmoet, dat is zeker waar. Maar ook kreeg ik, in de loop van de tijd, vrienden. We hebben met elkaar nog avonden doorgebracht om over Gods Woord te spreken. En al was het soms dat er verschillenden tegen ingingen, toch heeft de Heere het wonderlijk willen maken. Van het begin aan heb ik gesproken over het geloof dat de Heere in mijn hart gelegd had, dat ik hier in Duitsland, hoewel onder vreselijke bomaanvallen, niet om zou komen. Toch zijn het bange jaren geweest, want ik was daar op 's vijands bodem. Eén woord kon mij het leven kosten. Ook waren er de vreselijke bombardementen, die nacht en dag doorgingen.

De vijandschap was zo groot, dat ik op een keer, in de diepste ellende, het gebergte ingegaan was. Wat was namelijk het geval? Eens per week moest de kamer, waar we met zestien jongens in leefden, schoon-gemaakt worden. Tot nu toe deden we dat zaterdagsmiddags, voor, zoals de anderen dat zeiden, die vromen! Daar bedoelden ze mij en nog enkelen mee. Dit deden we om op zondag niet te werken. Maar nu kon het zaterdag niet gebeuren, want men had zelf wat vermakelijks (in alle ellende) naar het vlees.

Toen ik echter zondagsmorgens m'n bed niet naar buiten bracht, gooiden ze het door het raam in de modder. Ik heb het aan moeten zien en ben heengegaan, alsof ik van God en mensen verlaten was. O, wat heb ik mijn ellende en vreemdelingschap beweend, tot ik geen tranen meer over had. Plotseling stond daar een Noor, ook één van onze kamer, voor mij en vroeg waarom ik zo droevig keek. Dit was een man, een groot man, een reus in mijn ogen, die mij, alhoewel zijn leven daar altijd niet naar was, toch liefde toedroeg om mijn belijdenis en leven. Ik vertelde hem, dat het niet was om vroom te doen, dat ik zondags niet werkte, maar uit liefde tot de eer van God en het gebod Gods. Ga mee, was zijn zeggen. Daar ging ik mee met hem als een kleine jongen met zo'n grote man (want dat was hij, iedereen was bang voor hem). Op de kamer gekomen vroeg hij wie het gedurfd had mij dit aan te doen en gebood het bed binnen te halen.

Ook zei hij dat niemand het meer in zijn hoofd moest halen mij zo te behandelen. Hij nam het geheel voor mij op. Hij is altijd, zolang hij daar was, mijn beschermer gebleven. De Heere wilde hem gebruiken.

Het geloof, dat ik daar ik Duitsland niet om zou komen, is dikwijls op de proef gekomen. Van de steden Mainz en Kastel is bijna geen steen op de andere gebleven in die bange oorlog. Ik heb daar tussen de levenden en de doden gestaan.

Op een keer ben ik bij een bombardement, toen we het land in gingen, bijna levend begraven in een éénmansbunker. Gelukkig dat de anderen me ontdekten en er mij uitgroeven. Een brandbomaanval zou mij levend verbrand hebben, als de Heere het niet had verhoed!

Bijna alles wat ik daar had ben ik door een bomaanval kwijtgeraakt; alles verbrandde. Wat me het meest aan het hart ging was, dat ook de kostelijke boeken der oudvaders verbrand waren. Dag en nacht trokken de eskaders bommenwerpers over ons heen. Meer dan honderd maal is Mainz en omgeving gebombardeerd. Soms door enkele vliegtuigen, maar ook door verschillende grote formaties.

De allereerste keer dat er bommen vielen, vluchtte ik in een droge beek, met veel andere vrienden. Maar toen ik daar een poosje gelegen had, constateerde ik dat er iemand onder me gekropen was. Toen ik later vroeg waarom hij dat gedaan had, antwoordde hij, dat, als ik niet getroffen zou worden (wat ik immers geloofd had), hij dan immers ook veilig zou zijn. Ik voelde me toen ellendig en heb hem eerlijk gezegd, dat we God niet kunnen ontlopen.

Naar de brieven, die ik de eerste tijd nog ontving, keek ik erg uit. Maar deze band werd in de zomer van 1944 ook verbroken, omdat er na de invasie in Normandië geen post meer doorkwam. Wat heb ik daar in de avonduren als het donker was (in- en uitwendig) dikwijls langs de Wiesbadenerstrasse uit lopen wenen, met de vreselijke serpent op mijn hielen. Het klonk steeds in me: Hij heeft geen heil bij God. Soms waren er ook nog andere tijden.

Op een keer, bij een bombardement, werd een boerderij van de staat, op een eilandje in de Rijn, getroffen. De hele boerderij brandde tot de grond toe af. Toen alles achter de rug was, zijn we met elkaar in een bootje overgestoken en hebben de dode beesten die daar lagen opengesneden en teilen vol vlees meegenomen. Lang hadden we geen vlees gezien en wat deden we? We kookten het vlees en aten dagen achter elkaar alleen vlees. Het gevolg was dat we geen vlees meer konden zien. Zo ook op een keer dat er een legertrein met een paar wagons Spaanse wijn op de spoordijk bij Wiesbaden-Oost door een bom werd getroffen, waardoor de inhoud in een beek naast de spoordijk stroomde. Ik was er met m'n vrienden slechts enkele honderden meters bij vandaan. Met emmers en teilen heeft men ten laatste de wijn geschept. Wat ook hiervan de gevolgen waren, laat zich indenken.

Eén ding wil ik niet verhelen. Het is de bewarende hand des Heeren geweest, dat ik niet meegevoerd ben. Strikken lagen dagelijks, ook op zedelijk gebied, voor mijn voeten. Zoveel nationaliteiten, jongens en

meisjes en als je dan je eigen bedorven hart leert kennen, dan is de bede menigmaal geweest: Heere, zet Uwe wacht rondom mij.

In de strenge winter van 1944/'45 brandde door een bomaanval bijna alles waar ik werkzaam was, af. Ik moest helpen blussen, tussen de vallende bommen. Het is de bewarende hand des Heeren, dat ik gespaard ben gebleven. Hierbij kwam ook nog, dat de brandslangen waarmee gespoten werd, vreselijk lekten, waardoor we allemaal als ijspegels (want het vroom hard) over het terrein liepen. Het was een wonder, dat we hier geen longontsteking van over hielden. Het was zoet en goed in die bange uren te mogen ervaren: "God is ons een Toevlucht, Hij is krachtiglijk bevonden, een Hulp in de benauwdheden".

Op een nacht, toen ik met m'n bevroren kleren naar een ondergrondse tunnel bij Wiesbaden-Oost werd gebracht, om daar de nacht door te brengen en ik op de betonnen vloer, met zand erop, van oververmoeidheid in slaap viel, werd ik na enkele uren wakker, zo stijf dat ik dacht nooit meer te kunnen lopen. Na het een hele tijd geprobeerd te hebben, kon ik eindelijk overeind komen. Ik voelde me echter ziek en dat was geen wonder, want het vroom vreselijk en de temperatuur in die tunnel was ook ver onder het vriespunt. Ten laatste ben ik naar buiten gestrompeld, met een vreselijk hoongelach van satan in me: Alles tevergeefs, je zal hier de geest nog geven. Toen heb ik de Heere om een teken gevraagd. Ik vroeg: Heere, mag ik de maan zien schijnen, als een bewijs dat U van me weet. (Want het was de vorige avond, toen ik de tunnel inging, een zwaar bewolkte lucht en het sneeuwde vreselijk). Buitenkomende sneeuwde het nog erger en was het vreselijk donker. Ik ben toen bijna weggezonden in m'n ellende. Man, hier zak je straks in elkaar en word je in een massagraf begraven. Niemand zal ooit iets meer van je horen, thuis niet en je vrienden niet. Ik zonk inderdaad van uitputting op de aarde, maar zodra dit gebeurde, hield het sneeuwen op en ik zat in het heldere maanlicht.

*" 'k Zal nooit herroepen, 't geen Ik eenmaal heb gesproken,
't geen uit mijn lippen ging blijft vast en onverbroken".*

't Was of m'n kracht vernieuwd werd en m'n jeugd vernieuwd werd als eens arends. Toen ging het geloof weer rijzen, doorblikkende op Hem, Die ook boven oorlog en Duitsland, het Nazidom, triumfeerde, Die Koning is over Zijn kerk, "waarvan ik een levend lidmaat ben en eeuwig zal bij ven". Ik heb toen goed van God mogen spreken in die bange uren.

Op een keer, bij opruimingswerkzaamheden, kreeg ik een kleine jongen van ongeveer twee jaar in mijn handen. Ik dacht dat hij nog leefde en sloot hem in mijn armen. Maar wat een ontzuivering was het toen ik merkte dat hij dood was. Door de luchtdruk van de bomaanval waren zijn longen gekwetst. Ik heb toen geweend, want ik hield zo van kinderen.

De zondagen bracht ik het eerste jaar dikwijls, met wat boeken bij me, in de bossen van het Taunus-gebergte door. Ik gevoelde me het beste, als ik daar in de eenzaamheid een preek las. Nadien, schreef ik reeds, zijn al mijn boeken verbrand. Ook met enkele vrienden heb ik op de zondagen veel gelezen en gesproken. Het is weleens gebeurd, dat ik vergat dat ik in Duitsland was.

Ook van de vreselijke honger die er heerste, heb ik, in het bijzonder het laatste half jaar, mijn deel gehad. Al schrijvende schiet me nog een voorval binnen. Ik had nog nooit op zondag gewerkt, omdat ik bij de plaatselijke commandant eerlijk m'n hart verklaard had en hij me toen vrijstelling gegeven had. Nu echter, in het laatst van de oorlog, toen de bomaanvallen op Mainz bijna dagelijks doorgingen, kregen wij zaterdag bericht, dat we zondagmorgen zes uur in Mainz moesten zijn voor opruimingswerkzaamheden. De straten moesten schoon, opdat het leger kon optrekken tegen de Amerikanen.

Dit zondags-werken werd mij een nood. Ik zei: Heere, nooit zondags gewerkt, nu wel? Dit kan U toch verhoeden. 't Loopt toch over Uw eer! 's Avonds heb ik in het losse stro, nog wat proberen te rusten. We lagen daar als zwijnen in een zwijnenstal. Soms gevoelde ik me ook niet meer als een zwijn, want dat is een mens geworden door de zonden! Als de Duitsers het gedaan hadden, was ik net een zwijn, ik knorde tegen alles in en bovenal had de Heere het gedaan. Maar als ik nog eens een onwaardige mocht worden, dan had ik in het stro nog een heerlijk rustbed, want "de vossen hadden holen, de vogelen des hemels nesten", maar wat had Christus? Maar wat gebeurde? Om vier uur in de morgen werden we opgeschrikt door verschillende vreselijke dreunen. Toen we naar buiten gingen, zagen we alleen een vreselijke kruitdamp. Dus geen bomaanval! We hebben ons weer neergelegd, maar om kwart voor vijf was het weer hetzelfde. Het was voor iedereen een raadsel, want we zagen geen vliegtuigen. Toen het eindelijk licht werd, kwam het openbaar, dat de Duitsers zelf de Wiesbadenerbrug en de Mainzer-brug opgeblazen hadden! Een poosje later kwamen de Duitsers zeggen dat we die zondag niet in Mainz behoeften te werken, omdat er geen brug was. Ik heb gezegd: "Heere, dat hebt U gedaan!"

In die vreselijke tijd zijn er verschillende jongens geweest, die zenuwzinkingen kregen. Ze waren, door het vreselijke van de oorlog, voor hun leven geknakt. We hadden immers nacht noch dag rust, want steeds was er weer luchtalarm. Dit is tot het eind gebleven.

In het laatst hoorde ik ook vanuit Nederland niet anders, als van de schrikkelijke tonelen die zich daar afspeelden. Briefwisseling was er allang niet meer en de Duitse berichten waren droevig. Het was soms

of ik nooit meer een levend wezen van ouders, broers of vrienden zou terugvinden. Wat werd m'n geloof op de proef gesteld!

In de maand maart van 1945 zijn wij ten laatste in kolonne weggevoerd, omdat het Amerikaanse front steeds dichterbij kwam. Dwars door het Taunusgebergte werd ik, met zovelen, de schamele bezittingen meetersend, drie dagen en nachten, zonder eten, voortgedreven, onder bedreiging van de Duitsers! Het enige wat we na een lange dag en nacht kregen, was één aardappel in de schil gekookt, die de bevolking van een klein gehucht dat we passeerden en waar we 's nachts in de kerk overbleven, staande of liggende op de banken, ons brachten. Het is niet te zeggen wat het was, drie dagen en drie nachten te lopen, bergopwaarts en bergafwaarts en dan ook nog bepakt (het was wel niet veel, maar wat ik had, wilde ik graag bewaren), zonder het nodige voedsel en niet anders als de dood voor ogen. Velen begonnen de levensmoed te verliezen. Soms hoorde ik de uitspraken: Zij (nl. de Duitsers) konden ons hier beter doodschieten.

Plotseling richtte er op de derde dag één zich tot mij, mij aanziende, uitgemergeld, vermoeid, gelijk allemaal. Hij zei: Geloof je nu nog in die God, Die je zoveel beloofd heeft? In het diepste van mijn hart woonde er echter: "Zouden wij het goede van God ontvangen en het kwade niet ontvangen." O, dat dierbare buigen onder God, ik wilde wel dat ik er altijd bij mocht leven. Mijn hart en lichaam mocht nieuwe kracht ontvangen.

Op de derde dag ben ik uit de kolonne geraakt en met enkele vrienden, bedelend om voedsel, langs enkele boerenhofsteden gegaan. Soms werd ik afgesnauwd, maar het gebeurde ook een keer, dat ik zoveel voedsel kreeg, dat ik er mijn vrienden bij kon roepen.

Ten laatste ben ik in Altenstadt, een dorpje van driehonderd inwoners in het Taunusgebergte, bij een boer terechtgekomen, die me onderdak gaf. Tot mijn ontsteltenis was de boer een vurig voorstander van Hitler. Maar hij had het nu zo benauwd, omdat hij geloofde dat de 'krieg' voor Duitsland reeds verloren was. Daarom was hij bijzonder goed voor me. Ik deed alsof ik de koeien melken kon, maar in feite kreeg ik er bijna niets uit. Gelukkig dat een Pool, die er ook werkte, het wel kon en me zodoende terzijde stond. Ik heb in dit dorpje niet lang vertoefd, want na korte tijd braken de Amerikanen door en het achtste Amerikaanse leger stootte toen door tot voor Berlijn. Nog enkele dagen hebben de S.S.-ers, die in de bossen verborgen lagen, verweer geboden, maar toen werden ze uitgeschakeld.

De oorlog was voor mij afgelopen, dat wil zeggen, ik was vrij. Met de zwarte Amerikaanse soldaten (het achtste leger bestond merendeels uit zwarten), heb ik goede contacten gehad. Sigaretten en chocolade kreeg ik in overvloed, als ze zich met mijn spullen mochten wassen en scheren.

Dit moet ik nog vertellen: Toen het bezettings-leger van de Amerikanen in Altenstadt aankwam, wisten ze waarschijnlijk, dat er zestig man S.S.-troepen waren, in een kelder bij de bakker verborgen. De tanks hielden stil, maar bleven met de lopen op het dorp gericht.

Plotseling vuurde er één een salvo door de enige straat die er was. Alle ramen sprongen kapot en mijn werkgever schreide als een kind. Nu zijn we verloren!

Waarom moest dat nu, er werd toch geen tegenstand geboden? Ik zei tegen de boer dat hij de witte vlag moest uithangen, tot een teken van overgave. Ik heb geen witte vlag, was zijn zeggen. Toen heb ik een vlaggestok met een beddelaken uit het raam gehangen. Een ogenblik later hing hij zelfs uit het kleine gemeentehuis. Direkt gingen de lopen van de tanks in ruststand en de soldaten kwamen eruit. De S.S.-soldaten werden gevangen genomen, zonder noemenswaardige tegenstand. De tegenstand was gebroken. Het was een hele les, die er ook geestelijk voor me in lag.

Korte tijd later ben ik met m'n spaarzame spullen uit Altenstadt vertrokken, om te proberen de weg naar Nederland terug te vinden. Ik moest eerst naar het 40 km verder gelegen Frankfurt aan de Main, om vandaar een trein te vinden die me naar Nederland kon brengen. Eerst kwam ik in het stadje Rüdeshheim, waar ik in een oude kazerne, bij de Amerikanen, onderdak vond. Hier heb ik het goed gehad. Later ben ik verder gegaan naar Frankfurt, soms lopend, dan op een boerenhuifkar met ossen ervoor. Eindelijk kwam ik in Frankfurt aan. Daar hoorde ik dat er twee dagen later vier treinen naar Nederland en België zouden vertrekken. De twee dagen dat ik daar moest wachten bracht ik bij een Hollander door, die in Frankfurt ingekwartierd was.

Eindelijk, na lang wachten, werden we in een open goederenwagon geladen. Zittend op m'n koffers, begon de reis door Frankrijk en België naar Nederland. Twee dagen en twee nachten hebben we gereden, totdat we voor het eerst in Verviers in België stopten. Verkleumd, nat, maar met de hoop spoedig de vaderlandse bodem te bereiken, was het de druppel die de emmer deed overlopen, toen daar op het perron het Nederlandse volkslied werd ingezet.

Bij Maastricht kwamen we de grens over. Bij de eerste spoorwegovergang zag het zwart van de mensen, die met doeken zwaaiden waarop geschreven stond: 'Welkom!' Wat was het een teleurstelling toen we in Eindhoven hoorden dat we nog niet naar Hendrik-Ido- Ambacht en de omgeving van Rotterdam konden. We werden eerst ondergebracht in de kantines van Philips te Eindhoven en later ingekwartierd bij mensen

in de omgeving.

Zo heb ik enkele weken bij oude mensen in Schijndel een onderdak gevonden. In Eindhoven werden we met een handdruk verwelkomd door prinses Juliana (de latere koningin Juliana) , waarbij we ook een klein pakje Chief-Wiph sigaretten of een reep chocolade kregen. Toen gevoelde ik pas goed de band tussen Nederland en Oranje!

Eindelijk brak de dag aan dat ik naar huis kon en mocht en op een woensdagmiddag in juni stond ik onverwacht voor de deur van mijn ouderlijke woning. Wat een ontmoeting! Wat waren vader en moeder oud geworden en de broertjes veranderd. Ook Ds. van de Breevaart kwam me direct verwelkomen. 's Avonds ben ik naar de kerk gegaan en zondags heb ik aangezeten aan de avondmaalstafel. Ik heb aan de avondmaalstafel nog opgegeven Ps. 18: 1 met de voorzang. Deze dagen zal ik nooit vergeten.

Zo heb ik dan iets van die Duitse tijd aangestipt. Wat het leven naar de ziel betrof, is het mij geen slechte tijd geweest.

Ouderling der gemeente

Korte tijd nadat ik uit Duitsland was teruggekomen, werd m'n vriend Kees de Wit, op vierentwintigjarige leeftijd, ernstig ziek. Hij was er zich van bewust dat hij zo niet kon sterven. De ziekte ging door en nadat hij eerst thuis verpleegd was, moest hij worden opgenomen in het ziekenhuis.

Als er van Gods volk bij hem kwamen, want hij was bij hen geen onbekende, dan was zijn zeggen: Bidt toch voor mij! Hun zeggen was: Kees, als je onvoorwaardelijk meegaat. En toen het gebed gedaan werd, waarin alleen de eer en de deugden Gods in het middelpunt stonden, kneep hij met al zijn nog resterende krachten in de handen (praten kon hij niet meer) en fluisterde nog: Ja ... , ja ... , ja ... !

O, wat is dat een zakelijke weg geweest, waarin de Heere, bij het naderen van de dood, nog volkomen uitkomst schonk. Velen van Gods volk hebben hier werkzaamheden mee gehad en zijn begrafenis is een koningsbegrafenis geweest!

In deze tijd is ook Martijntje van de Breevaart door een ongeval plotseling heengegaan. Bij haar was bewust dat nieuwe leven aanwezig. O, wat zijn er al velen ingezameld in dat hemelse Kanaän.

In 1946 heb ik voor het eerst mijn vrouw leren kennen. In 1951 zijn we in het huwelijk getreden en Ds. van de Breevaart heeft ons huwelijk kerkelijk bevestigd met deze woorden: "Hij zende uwe hulp uit het heiligdom en ondersteune u uit Sion". (Ps. 20: 3).

In deze vijf jaar hebben we elkaar leren kennen, liefhebben en 't is de Heere toch bekend, dat er in ons hart de wens en bede gewoond heeft dat de vreze des Heeren hoofddoel in ons leven mocht zijn, ondanks onze dwaasheid en blindheid. In deze periode was de drang omtrent het ambt, dacht ik, zeer opgebonden. Ik heb nog een keer een stap gedaan (gesproken met enkele Oud Gereformeerde predikanten), maar onder Gods voorzienige leiding heeft het niet zo moeten zijn, het werd afgebroken. "Na dezen zult gij het verstaan". Toch heb ik in mijn latere ambtsbediening veel in kerken van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland gepredikt en met verschillende knechten uit dit kerkverband, alsook uit andere kerkverbanden, omgang gehad. Dan vallen de kerkmuren wel eens weg.

In 1951 werd ik in het kerkbestuur van de Oud Gereformeerde Gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht gekozen. Wellicht is het bekend, dat, naar het voorbeeld van Ds. Sterkenburg, Ds. Stam en Ds. Bogaard, bij ons geen kerkverband in de strikste zin bestaat. We zitten onder de breuk en behoren één kerk te zijn. Maar we leven nu naast de Nederlandse Hervormde Kerk en zouden, in onze schande, wel uit mogen roepen: "Wij hebben God op 't hoogst misdaan". Daarom zijn er bij ons alleen maar ouderlingen en diakenen, als zij van Godswege daartoe, met een Goddelijke roeping, geroepen worden. Verder is er bij ons een kerkbestuur.

Zo werd ik dan in het kerkbestuur gekozen en werd ook direkt betrokken in de huisbezoeken, ziekenbezoeken en het houden van catechisaties.

Steeds meer werd mij de ambtelijke bediening opgebonden, maar nergens heb ik in dit leven harder tegen gevochten, als daartegen. "Wie is tot deze dingen bekwaam!" Dikwijls riep ik uit: Hier spreek ik nóóit meer over! Ik was tuinder, dat was mijn lust en mijn leven en dit werk was zo'n Goddelijk, verheven werk! Hoevelen waren er niet, die zich dit voorgesteld hadden, uit de hebbelijkheid, uit de liefde, maar die nooit de preekstoel beklommen hebben. Nooit van God geroepen en gezonden. En dan nog degenen, die het geworden zijn, zonder van God geroepen te zijn. Het is altijd mijn gebed geweest: Heere, bewaar mij voor dwaalwegen, want dan moet ik het met mijzelf doen.

Toen ik op de eerste dag van mijn huwelijk samen met mijn vrouw de knieën boog, heb ik begeerd dat de Heere in dit tranendal met ons zou optrekken. Dan worden wij op het diepst vernederd en God op het hoogst verheerlijkt! De eerste Goddelijke waarheid die ik in mijn jeugd omhelsd had, werd mij toen dierbaar. Deze waarheid was: "Mijn oog zal op u zijn!"

Mijn vrouw wist ook hoe mijn leven was en ze heeft altijd geprobeerd mee te leven, hoewel ze voor zichzelf dikwijls in de ellende verkeerde! Ik kwam er echter niet van los, hoewel het, in de Goddelijke voorzienigheid, nog vijftien jaar zou duren eer ik bevestigd zou worden. Werkzaamheden van Gods kinderen daarover, maakte het me soms moeilijk. Want ze geloofden vast dat dit bevestigd zou worden, maar het ging voor hen te lang duren. Spraken zij er met mij over, dan zweeg ik. Ik kon er geen woord meer over uitbrengen!

Ik schreef reeds, dat ik in die tijd in het bestuur van de Oud Ger. Gem. gekozen was. Het ging me toen zo drukken, dat ik wel door mensen gekozen was, (ik mocht geloven dit niet zomaar uit mijzelf aangenomen te hebben) maar nochtans niet in een wettige weg geordend. (Ik schreef reeds hoe de gang van zaken in onze gemeente was). Ik deed wel het werk van ouderling, maar was nooit bevestigd. Anderzijds was het: "Wie is tot deze dingen bekwaam!" Op een avond, toen ik op huisbezoek moest, kon ik niet meer. Ik heb toen mijn knieën gebogen en me voor de Heere neergeworpen. Ik werd toen ingeleid in de roeping van Ezechiël (Ezechiël 3: 17-21). Daar lezen we, hoe Ezechiël in zijn bediening verantwoordelijk

gesteld werd voor de hem toe betrouwde zielen. "Hun bloed zal Ik van uwe hand eisen", of: "Gij hebt uwe ziel bevrijd". Het werd mij als een last opgelegd, dat iedere ziel die mij hier toebetrouwd werd, in de eeuwigheid van mijn hand geëist zou worden.

Hoe ik toen weggegaan ben, kan ik niet onder woorden brengen. Voor het verdere leven, ook in de latere bediening als leraar, is dit een opgebonden zaak gebleven. O, dat het maar steeds opgebonden mocht worden, dan kunnen we hier de ruimte niet hebben. "Waakt en bidt", zegt Christus tegen zijn discipelen. Een ongewaarschuwde ziel zal voor een leraar of ouderling, maar ook voor een particulier christen, in de eeuwigheid tegen hem getuigen.

Op een keer kreeg ik een gesprek met een ouderling, (ik kwam hem tegen) die mij zei, dat hij zulk een gelovige was, dat overal waar hij was, hij in God en Christus was. Of dat nu 's zondags in de kerk, of op reis, misschien in een vliegtuig in de lucht was, overal was hij in God. 's Morgens als hij wakker werd zong hij tot Gods eer en 's avonds als hij naar bed ging geloofde hij vast, dat als de Heere hem wegnam, hij in het Vaderhuis hierboven zou aankomen. Hij moest dat geloven en hij geloofde het. Dat ik dikwijls zo bekrompen was in zijn ogen, was mijn eigen schuld, ik was ongelovig!

Ik heb hem toen geantwoord dat ik niet met hem wilde ruilen en er niet jaloers op was, want alles wat hij besprak was mensenwerk. Ik heb toen getracht aan de hand van Gods Woord en de drie stukken die volgens de Heidelbergse Catechismus gekend moeten worden, met deze man te spreken en hem erop gewezen, dat zijn ijver niets meer was dan een ijver der farizeën. Hij vleide zichzelf met een ingebeelde hemel en zaligheid.

Toch bracht het dikwijls zelfonderzoek met zich, of ik mijn leven terug vond in het Woord. Want indien het niet was naar "wet en getuigenis", het zal geen dageraad hebben. De lieden van Berea onderzochten toch ook de Schriften of die dingen alzo waren! Maar de beantwoording uit dat Woord is dan zoveel groter, want de Heere spreekt, dat Hij zich over doet blijven, een ellendig en arm volk, die op de naam des Heeren betrouwen.

Toch, tegenover allerlei wind van leer, (van de veronderstelde wedergeboorte, maar ook van het inzegenen van de mens op allerlei grond, behalve op de enige houdbare Grond en het Fundament, nl. Christus Jezus) heeft dit mijn ziel in die tijd door en door bezet. Men kan ouderling of diaken zijn, door de mensen op wettige wijze geordend en bevestigd, maar van wie God niet af weet. Ja, men kan zelfs wel leraar zijn en over de Waarheid spreken, maar nooit door de Waarheid zelf te zijn vrijgemaakt en het werk des Geestes te missen.

Wat ben ik in die tijd bang geweest voor zelfbedrog. Dan waren daar ook satans listen, die mij met zijn lagen altijd van de Heere zocht af te houden. De satan deed mij meer op mijzelf zien en stelde mij voor hoe het moest zijn en waar het moest komen. Hij trachtte te verhinderen dat ik mijn toevlucht in het gebed tot de Heere zou zoeken. Satan en het bedorven vlees zoekt ons altijd maar weer naar de wettische dienst te drijven. Wij denken dat wij een geschikt mens voor God zijn en dat de Heere het andere maar moet aanvullen. Dit is een kwaal, die dat volk aankleeft tot hun dood toe. Nee, wij moeten een ellendige zondaar worden, bij wie het al bedorven is en blijft. Wij moeten, als een doemwaardige, de hemelse les leren: "Uit genade zalig", zonder enige verdienste onzerzijds.

In die tijd heb ik het boekje van Huntington, "Het Koninkrijk der hemelen ingenomen door gebed", dikwijls gelezen. Dan moest ik het met de discipelen nazeggen: "Heere, leer ons bidden!"

De jaren die volgden, kan ik niet van dag tot dag vermelden. Dit behoeft ook niet. In ons eerste huisje, dat we in ons huwelijk aan de Guldenweg te Hendrik-Ido-Ambacht bewoonden, zijn toch ook zoete herinneringen blijven liggen. Wat zijn er velen van Gods lieve volk, waar ik met zielsbanden aan verbonden was, dikwijls bij ons geweest, die nu allen al in de eeuwigheid zijn. Die in het Immanuëls-land hierboven, al eeuwig mogen rusten en het Lam volgen waar het henen gaat. Ik denk daarbij aan Gijs Klootwijk, Wed. Biesbroek met haar dochter Stiena, Wed. de Wit, enz. Laat ik maar ophouden met namen noemen, want dan ben ik bang één van deze geoefende kinderen Gods te vergeten.

's Zondagsavonds kwamen vader en moeder menigmaal met nog enkelen en dan liep het huisje vol. Het ging dan over de belangen der ziel voor de eeuwigheid. O, als ik aan dat oude volk denk, vervult heimwee mijn hart. Ik denk daarbij ook aan onze oude leraar, Ds. Bogaard, die voor het uitbreken van de tweede wereldoorlog, in april 1940 heenging; Ds. van de Breevaart, die in 1974 als een goede en getrouwe dienst-knecht werd ingezameld, als tarwe in een schuur. Ik denk ook nog aan de oude Piet van Driel, die al jaren voor de oorlog gestorven was.

Ik kwam als kind een keer uit school en zag toen moeder met die oude pelgrim praten. Nog hoor ik hem zeggen: O vrouw, ik ben zo moe van het zondigen en van mijzelf, dat ik vanmorgen, toen ik de musjes wat broodkruimeltjes gaf en ze weg zag vliegen, uitdrukte: Heere, als ik vleugelen had, vloog ik zo naar mijn Schepper en Verlosser. Ik ben toen wenende naar huis gevlucht, uitroepende: Die man heeft een Verberging, ik niet! Dit is zomaar een herinnering uit mijn kinderjaren.

In de Guldenweg zijn onze oudste twee kinderen Ina en Pieta geboren. Bij de bediening van de Heilige

Doop heb ik weleens aan moeten nemen, dat mijn kinderen vruchten waren van een verdorven boom. Een kind van zulk een vader en moeder, "in zonde ontvangen en in ongerechtigheid geboren en daarom kinderen des toorns, zodat wij in het rijk Gods niet kunnen komen, tenzij wij van nieuws geboren worden". Ik schreef reeds, dat ik met de ambtelijke bediening steeds meer in nood kwam. Niets te weten en te kunnen, ja, zelfs er tegen te vechten, ziende mijn nietigheid en dwaasheid. Ik moet hier nog bij vermelden de grote steun die ik in de loop der jaren ondervonden heb van mijn geliefde vriend, ouderling W. Stoop. Dit was zowel in de jaren dat ik zo bang was onder het ambt van ouderling, als ook later vanwege de ambtsbediening als leraar. Ons werk bracht mee, dat we veel contact met elkaar hadden (we waren beide tuinder) en dus veel onze hartsgeheimen voor elkaar openlegden. Als er één was, aan wie ik dat kon doen, was het wel, naast onze leraar, aan hem.

In deze tijd heb ik ook mijn geliefde moeder door de dood moeten verliezen. Ik wist van de dokter, dat moeder een ziekte had, waar ze niet oud mee kon worden, maar zelf was ze altijd goedsmoeds. Er lagen nog zoveel beloften in het verschiet, waarvan ze zo op de vervulling uitkeek. Toch was het zichtbaar, dat ze de laatste jaren snel achteruit ging, hoewel ik het persoonlijk niet wilde zien. Ik kon moeder niet missen, ze was, heb ik reeds geschreven, een dubbele moeder voor me.

Tot op een keer, dat Ds. van de Breevaart tegen mij zei: Hebben jullie, als kinderen, er wel erg in, dat je moeder zo hard achteruit gaat? Dit greep me zo aan, dat het, toen ik thuis kwam, zulk een aangebondenheid werd, dat ik in het verborgene uitriep: Heere, mag ik het weten wat U doen zal? Moeten wij moeder missen? Gaat U ze thuishalen? Dadelijk werd ik beantwoord met de tekst uit Jesaja 57: 1 en 2: De rechtvaardige komt om en er is niemand die het ter harte neemt; en de weldadige lieden worden weggehaald zonder dat er iemand op let, dat de rechtvaardige weggehaald wordt voor het kwaad. Hij zal ingaan in vrede; zij zullen rusten op hun slaapsteden een iegelijk die in zijn oprechtheid gewandeld heeft". Ik heb toen direkt tegen mijn vrouw mijn hart uitgesproken. Samen hebben we toen geweend, want we hadden van haar zoveel liefde ontvangen, maar ook veel van haar gehouden. Die zekerheid dat we moeder zouden gaan missen, heb ik ook tegen vader gezegd, maar die wilde het niet aannemen want o, die man was zo aan haar verbonden.

Op een keer was ze zo levendig gesteld, dat ze uitriep: "Want wij weten, dat zo ons aardse huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw bij God hebben, een huis, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen". De vrienden zeiden: Ze wordt voorbereid voor de hemel! Toch is ze in haar ziekte slechts enkele dagen voor haar sterven pas losgemaakt van haar man en kinderen en haar zo zeer liefhebbende vrienden.

Op een morgen zei ze tegen vader, die wenende bij haar bed stond: Man, je mag wenen, maar ik ween nu niet meer mee. Die lieve Borg, mijn Jezus, trekt zo, Hij wint het boven alles. Als we die dag vroegen hoe het ging, lag ze in zalige overpeinzingen en allerzoetste uitspraken uit dat dierbaar Woord, ze was hemels! 's Avonds bij haar bed, vroeg ik: Moeder, moeten we nog wat lezen uit dat zo beminlijke Getuigenis dat u altijd zo lief geweest is? Ze antwoordde: Ja! Ik heb gelezen Openbaring 21. Reeds bij het eerste vers kon ik niet verder lezen: "En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbij gegaan en de zee was niet meer", enz. De gedachte dat moeder straks voor eeuwig afscheid nemen zou van die eerste aarde en dan dat volzalige Wezen mocht aanschouwen en het Lam, dat haar gekocht had met Zijn bloed, te mogen volgen en voor eeuwig Thuis te zijn, was ook voor mij te machtig. 't Was daar hemels! Een neef van mij, die er ook bij was, las verder.

's Nachts hebben we bij haar gewaakt, slapen deed ze niet en als ik vroeg hoe het met haar ging, antwoordde ze: De Heere heeft beloofd, dat Hij, wanneer Hij van de aarde opgenomen zou zijn, Hij ze allen tot Zich zou nemen, opdat ook zij zouden zijn, waar ook Hij was.

Toch heeft de vorst der duisternis die laatste nacht nog vurige pijlen op haar afgeschoten, maar de overwinning was des Heeren! Zo is ze op 20 oktober 1961, zacht en kalm, als een in zichzelf arme zondares maar gewassen in het bloed van Christus, in de eeuwige rust ingegaan. Zelf had ik nooit kunnen denken dat ik zo gesterkt kon worden. Ik was moeder hier wel verloren door de dood, maar ze was mij slechts een weinig voorgegaan. Die troost: "Alzo zullen wij altijd met den Heere wezen", was voor die ganse Kerk waar! O, moeder heeft er, naar de eeuwige raad Gods, moeten zijn. Nu was ze op de plaats, waartoe de Heere ze verkoren had, om eeuwig God groot te maken!

Wij hebben naar die voorkennis deze moeder gehad en God heeft Zijn Woord waar gemaakt.

Ik zei in die tijd: 't Is bijna of ik nu nog meer van haar houd als ooit tevoren. En dit alles uit Hem, Die ze liefgehad heeft met een eeuwige liefde. Want er is niets van de mens bij, ook niet van moeder, dat kan niet! Ik heb in die dagen van rouw, persoonlijk geen rouw gekend en sprak soms zo, dat mijn vrouw zei: Jongen, je moeder is gestorven hoor! Er woonde zulk een erkentenis en dankzegging in het hart, dat ik niet zwijgen kon.

Haar begrafenis is wonderlijk geweest. Een koningskind werd begraven. Door haar eenvoud in het leven had zij vele vrienden gemaakt en uit het hele dorp waren er gekomen, soms mensen die kerkelijk geheel los van haar stonden, om haar mede ten grave te dragen.

Ds. van de Breevaart leidde de rouwdienst en heeft alleen het zuivere werk Gods, in een arme zondares verheerlijkt, uit doen blinken! Zelf heb ik ook nog een enkel woord tot de grote schare op de begraafplaats gesproken. Ik had zulk een zalige toekomst-verwachting in mijn hart, dat is met geen pen om te beschrijven. O, had ik hier maar meer van in het hart.

Zo hebben we dan onze geliefde moeder grafwaarts gedragen. Daar rust haar stof tot de zalige morgen der opstanding. Na haar sterven heb ik het gemis dikwijls ingeleefd en in mijn gedachten heb ik, vooral in bange uren, veel met haar gesproken.

Na moeders sterven is vader nooit meer geweest zoals voorheen. Veel heeft hij getobd, tot hij in april 1963, op 71-jarige leeftijd, ons ontvallen is door de dood. Een lieve vader ben ik in hem verloren, maar van hem kan ik niet getuigen zoals ik dat van moeder kan.

Het laatste jaar is hij nog geheel bij ons in huis geweest. Mijn vrouw heeft zeer veel van hem gehouden, ook omdat zij zelf haar eigen vader nooit gekend heeft. Ze was slechts twee jaar toen haar vader, op 34-jarige leeftijd, stierf. Onze schoonmoeder, die toen zelf 30 jaar was, bleef met vijf kleine kinderen achter, waar ze in die tijd geheel voor moest zorgen, zonder een verdere bron van inkomsten. Veel zorgen zijn over haar hoofd gegaan, maar de Heere heeft haar doorgehouden. De troost dat, hoewel haar man wel jong was gestorven, maar in het leven dat nieuwe leven uit God heeft mogen leren kennen, is haar sterkte geweest. Hij heeft daarvan in zijn leven getuigd, ook in de nagelaten brieven, die ik nog dikwijls met betrekking in mijn hart tot hem gelezen heb.

Op latere leeftijd is zij voor de tweede keer getrouwd met J. de Winter. Dit is een bijzonder goed huwelijk geweest, maar ook deze man heeft ze door de dood moeten verliezen. Deze smart was groot, want hier was niet de verwachting, die ze van haar eerste man had, hoewel we het voor de Heere laten liggen. Het was een lieve schoonvader, die in alles zo meeleeft, maar dit is te kort voor de eeuwigheid.

Terwijl ik dit schrijf mogen wij onze schoonmoeder nog bij ons hebben. Ze is nu al 79 jaar (1979) en bij alles wat over haar heenging, haar oudste zoon van 46 jaar heeft ze door de dood moeten verliezen, mag ze nog met ons in- en uitgaan. De Heere zij haar ook bij het klimmen der jaren nog nabij en vernieuwe haar door die levendmakende Geest.

Ik kom nu weer terug op de bange en benauwde zielsworstelingen die er geweest zijn aangaande de ambtelijke bediening. In die tijd werd onze vriend H. van Loon in het ambt van ouderling bevestigd. Hij sprak in verschillende vergaderingen zijn hart uit. Ik geloofde dat het bij hem waar was, maar bij mij kon het niet. Niet bekwaam, niet geschikt, nooit, nee nooit kon dit meer! Ik ging steeds meer zwijgen. Toch was het: Wie ben ik, dat ik tegen God kan strijden!

Dikwijls ging ik benauwd over de aarde. In de kerk sprak Ds. van de Breevaart een keer over: "Simon, Simon, de satan heeft u zeer begeerd te ziften als de tarwe, doch Ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude", enz. O, dat tweede gedeelte was zeer troostrijk, maar dat ging aan mij voorbij. De separatie in dat eerste gedeelte, wat er zoal kan zijn waar de satan in zocht te verleiden en ons zocht te bedriegen, was als een bange greep op mijn gemoed.

Kortom, zo heb ik enkele jaren doorgebracht, tot op een woensdagavond in de maand maart 1962, toen ik 's avonds met mijn vrouw op onze knieën ging. Toen raakte ik mij met heel mijn zijn onder dat majesteitelijke Wezen in God kwijt. "God de Heere regeert". Dit kan ik bijna niet op papier zetten, het is niet weer te geven. Hier was dat Wezen Gods en ik had geen ander gebed, als: Doet U maar met mij; Gij zijt onze Pottenbakker. Toen mocht ik mij met mijzelf en met mijn eigen wil, in de reine wil van, God verliezen. Dat was zoet! (Tevoren was onze vriend Ds. van de Breevaart, toen Van Loon zijn hart uitgesproken had op een vergadering en ik, hoe ik ook geprobeerd had mij in te houden, toch uitbarstte in snikken, mij achterop gekomen met het naar huis gaan. Hij sprak: Jongen, wat is er toch? Ik wilde er niet mee voor de dag komen en kon het ook niet. Ik zei: Ik ben maar een dwaas. Het antwoord was: David sprak ook: "U is mijn dwaasheid niet verborgen".)

Maar hier was ik een dwaas, een blinde en daar kon de Heere mee doen. Toen ik 'amen' zei, sprak mijn vrouw: "Het is tijd voor de Heere dat Hij werke". Dit was hier tastbaar. Rust was er in de ziel. Ik had geen behoefte, om zelf een hand uit te steken, of om het te gaan vertellen. Dit zou de Heere Zelf doen. Als wij het in onszelf mogen verliezen verliezen, als een doemwaardige en van ons alles afgekeurd en weggevaagd wordt en we mogen dan in Christus bij God aangemerkt en ingesloten worden, wie zijn wij dan, die God kunnen tegenstaan? Nee, dan is daar een "vrijwillig volk op de dag Zijner heirkraft!"

Vrijdagsavonds was er kerkeradsvergadering en Ds. van de Breevaart vroeg als voorzitter aan de secretaris wie er op de eerstvolgende jaarvergadering aftredend was. De Waard, was het antwoord. Ik dacht het wel, zo zei de dominee. Maar nu moet ik jullie iets zeggen, namelijk dat ik Arie de Waard als ouderling moet bevestigen. En daar ging onze leraar verklaren, de werkzaamheden die hij hierover en, sinds woensdagavond, de opgebonden nood die hij daaronder gehad had. Het kon niet anders. Nu moest ik het zelf maar zeggen. Och, wat smolt het in elkaar. Zonder iets van elkaar hierover te weten, was dit een schoon werk, hier bleven mensenbedoelingen buiten.

Op de jaarvergadering heb ik mijn hart uitgesproken en de zondagavond daarop ben ik bevestigd met de woorden uit 1 Kor. 3: 9: "Want wij zijn Gods medearbeiders; Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij". Na de

kerkdienst spraken sommigen over de wonderlijke manier, waarop Ds. van de Breevaart mij in het ambt van ouderling bevestigd had. Men sprak dat het meer leek alsof er een leraar in het ambt werd bevestigd. Nadien heeft hij mij verteld, dat hij geheel zichzelf niet was. Hij was zo wonderlijk gesteld en geloofde toen al, dat in de toekomst de ambtelijke bediening van herder en leraar hieraan verbonden zou zijn, ook in de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht.

Maar nu was ik als ouderling bevestigd in een donkere tijd. Wat zijn mij de breuk der kerk en de scheuringen soms bitter geweest. In verschillende kerken had ik mijn vrienden, van wie ik geloofde dat we éénzelfde geloof van de Heere ontvangen hadden. Nochtans voltrok zich de ene scheuring na de andere. God had een twist met de kerk van ons vaderland en ... het oordeel begint bij het huis Gods. "Juda benijdt Efraïm en Efraïm benauwt Juda". Wie weet hoelang het nog duren zal, dat wij nog vrijelijk op mogen gaan naar Gods huis. Wat wordt er nog gehoord van het werk Gods. 't Wordt steeds minder. Ware overtuigingen, Goddelijke ontdekkingen, op rechtsgronden zalig gemaakt, 't is er zo weinig meer!

Toch heeft de Heere beloofd: "En ziet, Ik ben met ulieden, alle de dagen, tot aan de voleinding der wereld. Amen". De Heere had toch ook nog verwachting in mijn hart gewerkt, Hij had niet alleen gesproken dat Hij mij als wachter op Sions muren zou plaatsen, maar ook dat er dan nog van zelf zulk een Sion (Zijn volk) over zou blijven, die zouden op de Naam des Heeren vertrouwen.

Maar ach, hoe liggen Sions muren verwoest, steeds meer wordt de waarachtige leer der zaligheid losgelaten. Velen van Gods volk zitten zondags thuis, omdat men niet meer op kan gaan onder de zuivere bediening van Gods Woord. Hoewel, als we kunnen, is het nooit goed te praten, dan moeten wij de middelen waarnemen. Hoe neemt het oordeel van verharding toe en wat is de algemene onderworpenheid weg. In de kerk wordt alles toegelaten en ingedragen en de Heere wijkt steeds meer met Zijn lieve Geest. Waar is de tijd gebleven, dat Gods volk elkaar nog kon opwekken met: "Ziet wij staan, gereed om naar Gods huis te gaan".

Wat waren de avondmaalstijden zoet. Welke dierbare betrekkingen konden er ook, in gemeenschap met Christus hun Hoofd, onder elkaar geproefd worden. O, dat" verkondigt Jakob hunne ongerechtigheden", was soms zulk een opgebonden zaak. Dan komen wij zelf onder het oordeel, dan komen we er midden in te staan. "Wij hebben God op 't hoogst misdaan". Wat is het groot op de leerschool gebracht te mogen worden, om geleerd en onderwezen te worden door die Geest.

Ik herinner me nog van jaren te voren, toen de Heere mij zo krachtdadig getrokken en het werk Gods zich geopenbaard had, dat ik op verschillende gezelschappen kwam en dikwijls door Gods volk zo omhoog gestoken werd. De één zei: Nog zo jong en dan zo'n krachtdadig, helder werk. Als er geëindigd moest worden, moest ik een versje opgeven en met gebed eindigen, terwijl er veel ouderen bij waren. Anderzijds moest ik tot mijn schande ervaren, dat God er niet mee deelde. Als het aan velen, ook van Gods volk, gelegen had, had ik de bekeerde jongen geworden. Maar als ik dan op m'n knieën lag sneed God de toegang af, met: "Zult gij dit den Heere vergelden, gij dwaas en onwijs volk". Toen gingen mijn ogen open voor de dwaasheid van mijn hart. "Wat hebt gij, dat gij niet ontvangen hebt, wat roemt gij?"

Ik heb nadien verstaan, dat het zo nuttig is, ook voor het verdere leven, om afgetrokken te mogen worden van de geestelijke hovaardij. Ik durf niet te zeggen dat ik er aan gestorven ben, dat zal wel een kwaal blijven tot mijn dood toe. Toch kan ik het soms haten, in mij persoonlijk, maar ook in anderen, met een dodelijke haat.

Op een keer was ik bij vrienden in een andere plaats op bezoek. 's Avonds zouden we, naar ik begreep toen ik al bij de vrienden was, naar een gezelschap gaan bij een oud kind van God, waar verschillenden samen kwamen. Daar moest ik mijn hart uitspreken. Ik ben meegegaan, maar mijn mond werd toegesloten en zo helder en gemakkelijk ik het van tevoren kon vertellen, zo onmogelijk was het toen. De oude man zei: Als ik het goed gehoord heb, ben jij die jongen, in wie de Heere zo bijzonder gewerkt heeft. Ik haalde mijn schouders op, ik wist het niet. Heel de avond heb ik er bang doorgebracht, ten laatste zijn ze onder elkaar maar wat gaan praten.

's Avonds ben ik stilzwijgend naast mijn oude vriend naar huis gegaan. Ik had hem eigenlijk beschaamd voor het hele gezelschap! Het was een les: "Als de Heere opent, wie zal dan sluiten, maar als Hij sluit, wie zal dan openen?" Als de satan strikken kan spannen om ons erin te laten vallen, zal hij het niet nalaten. Daarom is Christus' Woord: "Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking komt".

Druk en kruis zijn mij in het leven niet gespaard. Wat ik in mijn jonge leven moest aanvaarden: "In de wereld zult gij verdrukking hebben", is wel bewaarheid geworden.

Herder en leraar

Het leraarsambt is mij in deze jaren enerzijds steeds meer opgebonden, anderzijds was het voortdurend: Ik praat hier nooit meer over!

Anderen waren hiertoe bekwaam, ik niet! Ik zag meer kans te vluchten of te emigreren, dan dit te moeten doen. Ik maakte bezwaar door te zeggen dat ik ongeletterd was. Maar dan was het: "Wie heeft de mens de mond gemaakt?" Ik was een zwak schepseltje, ongeschikt tot zulk een verheven werk. Hoevelen van Gods volk hebben gemeend leraar te moeten worden en 't was dikwijls uit de hebbelijkheid of door een list van satan.

Het boek van L. Capelle, "De weg der bekering", heb ik dikwijls gelezen. Deze dacht ook te moeten gaan preken, maar naderhand zag hij er een list van de duivel in. Ik zei dan: Heere, laat mij maar tuinder blijven, dat doe ik zo graag. Maar dan werd ik bepaald bij de vergankelijkheid van dit leven en dat één ziel voor die eeuwigheid meerder waarde had.

Het is me nadien wel eens smartelijk geweest, dat ik moeder, in haar leven, die voor al deze zaken toch zulk een vast geloof had en dikwijls vroeg hoe het nu was, zulke ontkenkende en ontwijkende antwoorden heb gegeven. Ik kon ook niet anders en moeder heeft er in haar leven nooit iets van gezien.

De beproeving is in het bijzonder gekomen, toen ik in 1965 met te hoge bloeddruk te kampen kreeg en de dokter de oorzaak op ging zoeken. Ik moest naar een specialist, ook al vanwege de vermoeidheid (ik kon mijn werk bijna niet meer doen). Dit heeft geleid tot vele onderzoeken, tot ze nier en blaas als oorzaak van mijn klachten aanmerkten. Hiervoor ben ik ten laatste in het ziekenhuis terecht gekomen.

Het uiteindelijk resultaat was dat er iets in de linker nierholte ontdekt werd. Dit moest noodzakelijk weggehaald worden en daarvoor was, volgens de dokters, een zware operatie noodzakelijk. Ik moest daarover een beslissing nemen.

Van te voren ging ik soms als een éénling over de aarde. Als er avondmaaltijden waren, was het moeilijk mijn hart uit te spreken, want het zat doorweven van innerlijke smart. De nood was mij opgelegd: "Lijdt smart en arbeid, o dochter Sions, om voort te brengen".

Over de dingen die mij belaste wilde ik niet spreken. Daarbij kwamen nog de vreselijke aanvallen van de vorst der duisternis, die zei dat in plaats van dat ik een roeping en zending had, ik zou sterven. De kwaal, waarvoor ik in het ziekenhuis was opgenomen, zou zeker wel een gevolg zijn van een tumor of de gevreesde ziekte!

O, die vreselijke staatsvertwijfelingen, waarvan de satan zulk een gebruik weet te maken. Dat volk heeft anders geproefd en dan te denken er voor eeuwig buiten te vallen. Buiten die God en Heere, Die ze toch zo lief geworden was door het geloof. De inwonende verdorvenheden en soms Godslasterlijke opwellingen kunnen zo smartelijk ingeleefd worden.

Toen de dokter dan ook om een beslissing vroeg, heb ik eerst toegestemd, want het kon niet anders. Ik geloof dat ik dit in biddend opzien gedaan heb, maar toen ik toegestemd had, is de strijd pas goed begonnen.

Zaterdag kwam mijn vrouw met de kinderen op bezoek. Toen ik afscheid van die kleinen nam, was het bijna zeker, dat dat voor het laatst was, want ik zou in deze operatie blijven. (Daarbij moet bedacht worden, dat de kinderen toen alleen 's zaterdags mee mochten komen op bezoek). Bij dit alles was het voor mij het ergste dat alles tevergeefs was, ik was een leugenaar, een bedrieger, iemand die nooit oprecht geweest was. O, die zwarte nachten! Deze wegen zijn misschien niet zo moedgevend, maar als er ooit nog eens een zelfde strijd in het leven van de lezer(es) komt, weet dan, dat ze in Gods Woord ook worden terug gevonden. De vrome godsdienst verstaat die echter niet!

Toen het bezoek 's zaterdagsavonds weg was, kwam ik in zulk een diepte terecht, dat ik 's avonds om tien uur, toen de lampen in het ziekenhuis uitgingen, het in bed niet meer kon houden. Ik ben toen de donkere gang opgegaan en heb voor een raam gestaan, sturende over alles heen en met niets anders als de dood voor ogen. Ten laatste ben ik naar het toilet gevluht en heb me daar op de grond voor de Heere neergeworpen, niet meer waardig, dat de Heere aan zulk één nog enig gunstbewijs zou schenken.

Als we toch, door Geesteslicht, weer eens in onze onwaardigheid geplaatst worden, wat is het dan vlak, dan is de Heere recht in al Zijn weg en werk. Laten we over deze zaken niet gering denken of spreken. Wij kunnen het wel eens zien liggen, maar dan beleven wij het nog niet. Maar hier was de Heere aan verbonden. David sprak: "Zo de Heere lust aan mij heeft, Hij zal mij weder brengen, doch zo niet, Hij is de Heere, Hij doe wat goed is in Zijne ogen".

Maar toen kwam de Heere Zelf, gelijk de vader van de verloren zoon die hem reeds van verre zag, met de kussingen van Zijn liefde, uit dat bloed des Verbonds, gevloeid uit het eeuwig welbehagen. Toen ging Hij alle beloften weer eens "ja en amen" maken, "Gode tot heerlijkheid". Opnieuw werd het geloof mij geschonken en ging de Heere beloven. Ik heb gezegd: Heere, dan kom ik door de operatie heen, dan helpt U me er door en dan kom ik zelfs nog op de preekstoel, al weet ik niet hoe. Maar, wat had ik te zeggen. "Ik zal u vissers der mensen maken".

De dagen voor de operatie zijn toen wonderlijke dagen geweest. Er was rust en vrede, troost en blijdschap. "Dat ik met lichaam en ziel, beide in leven en sterven, niet mij ns, maar mi j ns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben", enz.

Nog verschillenden zijn er in die dagen op bezoek geweest, ook onze leraar en ik heb mijn hart zomaar uitgegoten. 's Avonds was er een zuster die nog een stukje las uit Gods Woord (wat in die tijd nog wel gebeurde) en daar las ze Psalm 125: "Die op den Heere vertrouwen, zijn als de berg Sion, die niet wankelt, maar blijft in eeuwigheid. Rondom Jeruzalem zijn bergen: alzo is de Heere rondom Zijn volk, van nu aan tot in der eeuwigheid", enz. 't Was of het een engelenstem uit de hemel was en ik heb hardop ,amen' gezegd.

's Morgens voor de operatie wilde de zuster mij een spuitje met een kalmerend middel geven, maar toen ze mijn pols voelde, zei ze, dat dit beslist niet nodig was. De Heere was bij mij.

Op weg naar de operatiekamer is de vraag in me opgekomen: Heere, hoe ben ik toch? En dadelijk was daar het antwoord: "Want Hij zal Zijn engelen van u bevelen, dat ze u bewaren in al uw wegen. Zij zullen u op de handen dragen, opdat gij uw voet aan geen steen stoot." (Psalm 91: 11-12).

Zo heb ik mijn hart dan uitgestort voor de operatietafel en heb me in zoet vertrouwen aan mijn getrouwe Zaligmaker en Goël mogen overgeven, of liever, ik ben me in Hem kwijtgeraakt.

Toen ik na de operatie bijkwam, was de eerste vraag aan de zuster of ik niets geen kwaads of lasterlijks, misschien toch in mijn onderbewustzijn, gesproken had. Want ik was zo bang van mijzelf, een weinig wetende wat er in dat bedorven bestaan woont. Al heb ik met de mond nog nooit gevloekt of gelasterd, maar o, dat hart van de mens! Maar zij antwoordde dat ik niets als lof en erkentenis aan en van God gesproken had. 't Was mij een wonder.

De Heere heeft het na deze operatie wonderlijk gemaakt. Na enkele weken mocht ik weer naar vrouwen kinderen terugkeren. Maar thuis gekomen, knapte ik maar niet op. De dokter was tevreden, maar mijn krachten hadden een gevoelige klap gehad. In dubbele mate werd de last van het ambt van herder en leraar mij opgebonden. En toch niet te kunnen! Ik ben weer gaan werken, maar hoe? Dikwijls kon ik het niet volhouden en moest ik weer stoppen.

In die tijd is onze jongste zoon Arie-Jan geboren. De blijdschap hierover werd getemperd door droefheid en onmogelijkheid. Ik zag soms meer doorzicht in sterven, als in de ambtelijke bediening van herder en leraar. Veel heb ik op de begraafplaats doorgebracht. Wandelend tussen de graven kon ik mijn benauwde ziel uitstorten. Dan stond ik bij het graf van vader en moeder, maar ook bij die van gestorven vrienden, velen van Gods volk, die al ingezameld waren. Dan was het: Heere, ik kan niet, ik ben niet wel ter tale, ik ben ongeletterd, in deze tijd is het onmogelijk om zo leraar te worden.

Ik zag meer kans om te emigreren of iets dergelijks. Ja, ik was zelfs zo bang, dat ik wenste onder de groene zoden te rusten. O, wat is de mens! Dan was het: "Wie heeft de mens de mond gemaakt?" Soms was er weer ondersteuning uit die verbondsgeheimen, welke de Heere mij toch toebetrouwd had. Er was niets van mij bij, alles was Zijn eigen werk. Al die zegeningen in Christus en Zijn koninkrijk, had God voor mij weggelegd en beloofd: "Die al tezamen tweelingen voortbrengen en geen onder hen is jongeloos" .

O, als ik dit schrijf, dan moet ik nu wel eens zeggen: "Mijn ziel begeert vroegrijpe vrucht". Want ik ben soms "als wanneer de zomervruchten zijn ingezameld". Toch heb ik in de ambtelijke bediening wel eens mogen geloven, dat er vrucht gevallen is voor de eeuwigheid. Als ik dan weer eens in de hoogste nood ingesloten mocht worden in dat eeuwig verbond en in de vereniging met mijn dierbaar Hoofd, als die hoogste Ambtsdrager, Die alleen maar ambten schenkt en dat niet alleen persoonlijk, maar inzonderheid ambtelijk, dan moest alles weer zwijgen.

De geschiedenis van Jesaja's roeping heeft me veel vervuld. Roeping en zending, zo nauw aan elkaar verwant en in Jesaja 6 zo zakelijk beschreven. Niet, dat ik mij bij die grote Godsgezant Jesaja wil vergelijken, verre van dat, het is de Heere bekend, maar de zaken waren mij toch niet vreemd.

Tegen onze leraar, Ds. van de Breevaart, heb ik van te voren wel eens wat uitgelaten, maar nu was mijn mond gesloten. Toch heeft Ds. van de Breevaart nadien, toen ik in het ambt gesteld was, mij verteld de weg, die de Heere ook met hem hierin gehouden heeft. Nooit heeft het me meer losgelaten, zo sprak hij. Maar op een keer in Alblasserdam het Woord bedienende, werd ik ingeleid in de woorden die geschreven staan in 1 Kon. 19: 16b: "En Eliza, de zoon van Safath, van Abel-Mahola, zult gij tot profeet zalven in uw plaats". Het was of de Heere mij helder licht gaf over de weg, mij bijlichtte en in de eerste plaats wees op de herderloze gemeente in Alblasserdam. Maar ook dat Alblasserdam niet altijd je plaats zou zijn, want Hendrik-Ido-Ambacht zou na mijn heengaan je gemeente zijn, die je als dienaar dienen mag.

Dit was voor Ds. van de Breevaart een opgebonden zaak. Soms kon hij er 's nachts niet van slapen en sprak dan: Heere, wilt U het dan maar uitwerken.

Wijs was de dominee, dit moet ik eerlijk bekennen, want op een enkele keer na heeft hij, hoe het ook beproefd werd, bijna altijd mogen zwijgen. Toch zijn er ogenblikken geweest, dat de man niet zwijgen kon. Op een keer vroeg hij mij om 's avonds met hem mee te gaan naar Linschoten, waar hij preken moest. Dat heb ik gedaan. In de auto vroeg de dominee hoe het toch stond met de zaak waar ik mijn hele leven

schier onder geworsteld had, namelijk de last, die mij was opgelegd. Ik zei alleen: Lieve vriend, ik kan niet. Nog veel vroeg hij, maar ik gaf een ontwijkend antwoord! 's Avonds sprak de dominee over Hooglied 8: 13a: „O, gij bewoonster der hoven!“ Zeer beminlijk sprak hij hierover en het Woord heeft mij gediend. Op de terugweg sprak hij: Je zat vanavond een beetje mee te preken, is het niet? Ik dacht eerst, ik moest hem vanavond maar eens laten spreken en zelf luisteraar zijn. Ik sprak: O, lieve vriend, meent u dat? Dit kan toch niet, ik ben niet ter tale, ik heb geen studie gehad, neen, o neen, hier spreek ik nooit meer over! Ik sloot de man zijn mond!

Nadien heeft hij verteld in welke schrikkelijke strijd hij daardoor gekomen is. Want als dit niet waar was, was er dan bij hem ooit iets waar geweest!

Tegen mijn vrouw sprak hij de volgende dag hierover. Die zei: Dacht u toch werkelijk, dat hij dit gedaan had? Zo zijn er nog enkele voorvallen geweest, waarin onze geliefde leraar zich door de nood gedreven, wel eens uitgelaten heeft. Voor mij persoonlijk werd het echter steeds meer een afgesneden zaak.

Hierbij wil ik echter ook mijn geliefde vriend, ouderling W. Stoop, niet vergeten, die deze zaken jarenlang meegedragen heeft en soms in hachelijke momenten, als ik de last niet meer kon dragen, een ware vriend en broeder was.

Toch is de Heere in de diepste en onmogelijkste wegen, altijd de Getrouwe gebleven. Hij heeft me nooit om doen komen, in duren tijd of hongersnood.

Op een keer, toen ik 's morgens in de kas op het land aan het werk was, kon ik mijn werk bijna niet doen vanwege de Majesteit Gods. Want wie zal bestaan hebben voor die Majesteit? Wie is bekwaam om dat heilige dienstwerk in de wijngaard des Heeren te doen? Maar o, "die kool van het altaar", uit Jesaja 6 en de aanroering der seraf aan de mond, die zeide: "Zie, deze heeft uw lippen aangeroerd; alzo is uw misdaad van u geweken en uw zonden verzoend". Daarin merkte de Heere mij aan. Ik verstond, dat alleen door die dierbare Geest, ik de voetstappen van die grote Opperherder mocht leren drukken. Toen werd me in de dadelijkheid ingedrukt: "Neemt Mijn juk op u, en leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uwe zielen. Want Mijn juk is zacht en Mijn last is licht". (Matth. 11: 29-30). Toen verstond ik, dat de Heere mij ook een beker op de hand zette. Ik kon niet in de toekomst zien en wist niet wat mijn pad was, maar om nu te leren, Hem blindelings te volgen. In deze omstandigheid is mijn vriend Stoop bij me gekomen en wij hebben toen in het land onder het werk door, elkaar verstaan en begrepen. Hij was me tot een hand en voet!

Toch heeft het nog tot januari 1967 geduurd, alvorens ik aan het eind gekomen ben. Voor die tijd, in de maand december 1966, kwam Ds. van de Breevaart een keer vragen of ik meeding naar Alblasserdam, waar hij het Heilig Avondmaal moest bedienen. Ik heb toen tegen hem gezegd dat ik niet meeding. Maar toen ik later met mijn werk verder wilde gaan, was het of ik de Heere tegen kreeg. Met zulk een aandrang, dat eer het middag was, ik toch moest besluiten mee te gaan. Deze woorden hadden overwicht op mij: "Hij gaf hen, die Hem vrezden spijs". Dat ik niet mee naar Alblasserdam wilde, kwam ook, omdat ik nooit enige betrekking tot de gemeente Alblasserdam gehad had. Hierin komt weer openbaar, naar welk een dwaas, eigenzinnig schepsel de Heere om komt te zien.

Voor die tijd was kerkbestuurslid Verloop van Alblasserdam wel eens bij mij geweest, met de vraag, of ik in Alblasserdam een preek wilde komen lezen en het ouderlingschap wilde waarnemen. Dit wees ik, hoewel in grote liefde gevraagd, direkt af. O, ik kan nog niet begrijpen, dat ik nadien, in mijn bijna 10-jarig verblijf te Alblasserdam, zoveel liefde, ook van Verloop, mocht ervaren.

Ik werd toen, daar in Alblasserdam, verwaardigd om aan te zitten aan het Heilig Avondmaal, met vrucht voor mijn hart en leven. Tot gedachtenis aan Hem, Die zulk een dure prijs voor de Zijnen betaalde. "U dan, die gelooft, is Hij dierbaar", was het Woord.

Aan die gemeenschapstafel, waarvan ik geloofde dat de Heere aanwezig was, werd ik afgetrokken en plaatste de Heere mij in het midden van die kleine gemeente van Alblasserdam. De volle last werd op mijn schouders gelegd. Welk een liefde stortte de Heere daar in mijn hart uit. Ons oog werd gericht op dat kleine hoopje. De Heere drukte in de dadelijkheid het gebed van Esther in me: "Toen antwoordde de koningin Esther, en zeide: Indien ik, O koning, genade in uwe ogen gevonden heb, en indien het de koning goeddunkt, men geve mij mijn leven, om mijner bede wil en mijn volk om mijns verzoeks wil".

(Esther 7: 3). De aanleiding hiertoe was, dat ik steeds maar met de dood persoonlijk geconfronteerd werd, daar ik me onder een last gevoelde, waar ik niet onderuit kon!

Daar werd ik één met die gemeente. De zielen, mij toevertrouwd, werden mij opgebonden. Ik ben toen naar huis gegaan en heb gezegd: Heere, Esther heeft opgeroepen: "Ga, vergadert al de Joden die te Suzan gevonden worden en vast voor mij". (Esther 4: 16). Heere, mogen er dan ook in Alblasserdam nog werkzaamheden hieromtrent gevonden worden. Ja ik geloofde dat dit waar was. Dit is nadien openbaar gekomen. Er waren er verschillende, die hierover in stilte voor de Heere in de nood terecht gekomen zijn.

Toch was ik in die weken wel duizend keer anders gesteld. De ene keer was er onderwerping, de andere keer vijandschap tegen die weg. Was er vijandschap, dan was de hemel gesloten. Doch dan sprak de Heere:

"Neemt Mijn juk op u", enz. Het gebed was: Heere, dood al het mijne en mag Uw heerschappij op mij zijn. Soms lag ik schreiend op de bank in de woonkamer, willende het voor de kinderen nog verbergen. Maar toen wees de Heere mij erop, hoe Hij mij gekocht had met Zijn dierbaar bloed, de hoogste Prijs! Had de Heere dan nu geen recht op mij?

Ik heb toen mijn tegenstand prijs moeten geven en de Heere heeft me bij vernieuwing, Woord en Sacrament toevertrouwd. Liefderijk was het: "Ik zal u tot een mond zijn", en "zijt niet bezorgd wat gij spreken zult". O, de nauwe band die er lag tussen Christus en Zijn gemeente, heb ik een weinig mogen ervaren. Het was niet mijn werk, daar ben ik zo dikwijls mee geplaagd, maar Gods werk. Mijn vrouw sprak weleens, als de nood zo hoog liep: Spreek je hart dan toch eens uit tegen je leraar. Maar dan antwoordde ik: Het kan niet!

Tot ik mezelf op een zaterdagmorgen onder de Majesteit van dat Goddelijke Wezen kwijtraakte en ik me gedwongen gevoelde, alles voor onze leraar uit te gieten. Op de fiets ging ik naar de pastorie. Ik trof hem in de studeerkamer en zonder veel omhaal van woorden stortte ik mijn gehele hart voor hem uit. Ik eindigde met tegen de bijna sprakeloze man te zeggen: Nu moet u maar weten wat u er mee doet, ik ben het kwijt. En als het van de Heere is, weet u ervan en ook in Alblisserdam moeten er zijn, die ervan weten, maar bovenal, de Heere weet ervan!

Binnen een uur zat ik weer op de fiets op weg naar huis. Mijn geliefde leraar zei nog tegen me dat het voor hem niet vreemd was.

Thuisgekomen was er rust, ik was het kwijtgeraakt in de Heere. Daar was die allerbeminnelijkste Koning, Die sprak: "Het is, gelijk de kostelijke olie op het hoofd, nederdalende op de baard, de baard van Aäron; die nederdaalt tot op de zoom zijner klederen". Daar werd ik overgoten met de zalfolie van die eeuwige Goddelijke Geest, waarmede Christus als Hoofd van Zijn Gemeente, die grote Ambtsdrager, gezalfd was zonder mate!

Toen heb ik uitgeroepen: Mag ik dan maar zo'n schelletje zijn onder aan die zoom van het kleed van die Hogepriester, om te verkondigen, dat de Heere goed is. Zoals bekend, hingen onder aan het kleed van de Hogepriester, om beurten een schelletje en een granaatappel.

De zondag daarop heeft satan me nog hevig aangevallen, daar de dominee sprak over de verzoeking van Heere Jezus in woestijn. De predikatie was zeer separerend, maar dit was nodig, opdat er niets van de mens zou overblijven. "Alleen Uwe werken, Heere, die zullen U loven". God openbaarde Zich als die Majesteit, Die alleen recht op mij had en Christus eigende mij als de Zijne. Daartoe was ik verkoren, opdat Hij mij wilde stellen in Zijn dienst en Koninkrijk. Satans list was steeds, dat ik zo uitgesproken zou zijn, want ik was ongeletterd. Ik zou, als ik het even vol kon houden, steeds in herhaling vallen. Maar dat onderwijs uit de liefde des drieënigen Gods vulde en vervulde mijn hart. Een brand werd in het binnenste van mij ontstoken. Ik geloofde, dat als ik maar steeds als een leeg vat bij de Heere was, Hij mij alleen vervullen kon!

Nadat ik eerst in een kerkeradsvergadering mijn hart uitgesproken had, is er de volgende week te Alblisserdam een vergadering van alle kerkeraden bijeen geroepen. Daar heb ik met grote vrijmoedigheid alle zaken neergelegd. Ik was vrij, het was niet mijn zaak, maar des Heeren zaak. O, dan is het zo gemakkelijk! Nadat ik mijn hart voor dit 'curatorium' uitgesproken had, moest ik me een ogenblik verwijderen. Toen ik teruggekeerd was, sprak Ds. van de Breevaart, onder grote aandoening, dat er van al de dertig personen die aanwezig waren, niet één was, die hier iets tegen in kon brengen. Allen waren er van overtuigd dat dit Gods werk was. Dat heb ik zelf ook mogen bekennen. Met grote liefde werd ik door Ds. van de Breevaart, Ds. Hofman en verschillende andere aanwezigen, toegesproken. Zij reikten mij de hand der gemeenschap toe. Ik was als kind en knecht door de Heere geroepen, maar nu ook aan de gemeente gebonden.

Zondag 12 februari 1967 heb ik voor het eerst in Alblisserdam gesproken. 's Morgens was mijn tekstwoord: "Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd", (1 Cor. 2: 2). 's Middags was de tekst: "Hij was veracht en de onwaardigste onder de mensen", enz. (Jesaja 53: 3-4). Die dag heeft de Heere het wonderlijk gemaakt. Met vrijmoedigheid heb ik mijn hart geopend over het werk van God in Christus, door die eeuwige Geest.

In de daarop volgende weken is mij de last der zielen weer in dubbele mate opgebonden en werd ik steeds meer één met de zielen die mij waren toebetrouwd. Ook naar aanleiding van de reeds zovele jaren opgebonden roeping van Ezechiël: "Hun bloed zal Ik van uwe hand eisen". Dan was het, of ik zelf één was met de staat, waarin mijn naaste verkeerde. De toorn Gods brandde op de mens en de vloekende wet was op mij. Gods recht vorderde voldoening, tenzij dat Christus' borggerechtigheid mijn gerechtigheid voor God geworden was. Hoeveel van de hoorders waren er, voor wie dit werkelijkheid was? Deze had de Heere mij toebetrouwd.

O, de zware last van het ambt van herder en leraar, als het opgebonden wordt, maakt ons, dat we heus niet omhoog kunnen komen.

In die tijd ben ik in al onze gemeenten voorgegaan, maar steeds weer schoot ik er zo leeg over. Als ik 's zondagsmorgens de preekstoel op moest, was ik dikwijls een leeg vat. Van te voren de Waarheid

overdacht, maar zelf kon ik geen ontsluiting in de Waarheid geven. Maar o, dan mocht het wel eens meevallen! Juist als de rechten en deugden Gods mij opgebonden waren in de predikaties, kon des te meer de onpeilbare diepte en rijkdom van Christus in Zijn ambten, namen en eigenschappen, uit gaan blinken. Ja, dan werd ook die arbeid zo dierbaar.

Dan heb ik toch ook nog mogen vernemen, dat ik juist in de druk nog dienstbaar mocht zijn. Wat heeft de Heere mij, uit dat trouwverbond, dierbare beloften gegeven, zodat ik menigmaal geroepen heb: „k Heb mij in nood aan God verbonden, in Hem mijn hoog vertrek gevonden”.

Wat zijn de zonden en de doorbraak der zonden mij altijd leed geweest. De vreselijke oordelen van verharding en liefdeloosheid.

Toch riep ik wel eens uit: Heere, ben ik wel genoeg in de binnenkamers, met waken, vasten en gewezen? Ongeveer anderhalf jaar heb ik als lerend ouderling gesproken. Op 20 september 1968 ben ik in de volle bediening van Woord en Sacramenten bevestigd door Ds. van de Breevaart in de overvolle Hervormde Ichthus-kerk te Alblasterdam (het eigen kerkgebouw was te klein). De bevestigingstekst was: „Benaarstig u, om uzelf Gode beproefd voor te stellen, een arbeider, die niet beschaamd wordt, die het Woord der Waarheid recht snijdt”. (2 Tim. 2: 15).

Zo ben ik dan in het volle ambt bevestigd in de gemeente Alblasterdam, waar ik ruim negen en half jaar, Woord en Sacramenten mocht bedienen. Ik geloof, dat het in de eeuwigheid openbaar zal komen, dat de Heere mijn zwakke pogingen nog heeft willen gebruiken.

Ik heb dan geprobeerd iets mee te delen van de weg die de Heere met me gehouden heeft. Ook tot de bediening van het ambt. Ik ben natuurlijk niet volledig geweest, want dan had ik alles van dag tot dag moeten beschrijven. Dit was ondoenlijk. Ik dacht echter, dat ik de hoofdzaken neergeschreven heb. O, dat de Heere het nog gebruike.

Terwijl ik dit schrijf is het bijna twaalf en een half jaar geleden, dat de Heere mij in het ambt van herder en leraar stelde. Het kan mij wel eens een wonder zijn, dat de Heere mij niet als een ontrouwe dienstknecht weggedaan heeft. O, welk een tekort, welk een schuld, in preken, in gebed, in vermanen! O, dan moet ik me steeds maar aanklagen bij de Heere . Welk een wonder, als ik dan wel eens mag ervaren dat ik een getrouwe Hogepriester heb, aan des Vaders rechterhand, Die daar altijd ten goede voor mij is en blijft.

"Hij is de Rotssteen, Wiens werk volkomen is".

De Alblasserdamse jaren

Omdat vader zelf geëindigd is met zijn bevestiging tot predikant op 20 september 1968 te Alblasserdam, wordt nu in het kort iets geschreven over de negen-en-half jaar, waarin hij de gemeente van Alblasserdam heeft mogen dienen.

Op zondag 12 februari 1967 ging hij, zoals hij zelf reeds schreef, voor de eerste maal voor in de Gereformeerde Samenkomst te Alblasserdam (een gemeente, ontstaan uit de prediking van wijlen Ds. Sterkenburg en Ds. Stam). Deze gemeente was, na het vertrek van Ds. A. P. Verloop in juni 1959 naar Waddinxveen, reeds bijna acht jaar vacant. Het is te begrijpen dat hij hier met grote blijdschap ontvangen werd. Die zondagmorgen begint hij met te zeggen:

Wat ik nu doe, is niet door mij gezocht of gewild; maar God is me te sterk geworden en heeft me tot dit werk overgebogen.

Deze arbeid is alleen mogelijk in de kracht des Heeren, zoals wij ook lezen van Jesaja, die ook geroepen werd in een donkere tijd. Met een geloofsoog sloeg hij een blik in de hemel en zag daar de Heere op Zijn troon en Zijn zomen vervullende de tempel.

Bij het gezicht van de grootheid en heiligheid des Heeren, riep Jesaja uit: "Wee mij, want ik verga! dewijl ik een man van onreine lippen ben, en woon in het midden eens volks, dat onrein van lippen is". Maar na deze schuldbekentenis kwam één der serafijnen tot hem met een gloeiende kool, die genomen was van het reukaltaar van Christus' voorbedding en roerde daarmee zijn mond aan. En nadat hem gezegd was dat zijn misdaden van hem geweken en zijn zonden verzoend waren, hoorde hij de stem des Heeren, Die vroeg: "Wien zal Ik zenden en wie zal voor Ons henengaan?" Maar nu kon en wilde Jesaja het ook doen, want blijdschap vervulde zijn ziel. Daarom riep hij, uit de volheid van zijn gemoed: "Zie hier ben ik, zend mij henen!" Hij zag de mogendheden des Heeren en daardoor kon hij deze weg bewandelen.

Deze dag heeft mij veel in het gebed gebracht om te weten, wat ik u voor de eerste maal moest verkondigen. Daarop heb ik de volgende tekstwoorden met kracht in mijn hart ontvangen:

"Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd". (1 Kor. 2:2).

De daaropvolgende woensdag, 15 februari 1967, ging vader voor in Hendrik-Ido-Ambacht, waar hij afscheid nam met de tekstwoorden uit Hebr. 13: 8: "Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en in der eeuwigheid". Na de dienst werd hij toegesproken door Ds. van de Breevaart en ouderling W. Stoop.

17 januari 1968 verhuisde ons gezin naar Alblasserdam, nadat vader bijna een jaar lang heen en weer gereisd had van Hendrik-Ido-Ambacht naar Alblasserdam. ('s Zaterdagavond ging hij naar Alblasserdam en 's maandags weer terug naar Hendrik-Ido-Ambacht).

De eerstvolgende zondag (21 januari 1968) preekte hij naar aanleiding hiervan over 2 Kon. 4: 13c.: "Ik woon in het midden mijns volks". Hij wees er in de predikatie op, dat zijn woning openstond voor allen, wier harten gericht waren om God te zoeken.

In het eerste jaar dat vader in Alblasserdam voorging, werd er door de gemeente f 4680,- bijeengebracht voor een auto voor hem. Hij was er klein onder. Dat ze dit voor hem gedaan hadden! Donderdagavond 29 augustus 1968, maakte hij in deze weekdienst bekend, dat hij geloofde spoedig in de volle bediening bevestigd te zullen worden. Hij sprak toen de volgende woorden:

Mijn geliefde gemeente!

Er is mij menigmaal gevraagd: Wanneer wordt u nu in het volle ambt bevestigd? Ik heb dikwijls deze dingen beantwoord met: Er valt geen appel van de boom, of hij is rijp. U kunt wel begrijpen dat ik deze zaken veelal zelf in het verborgene heb moeten uitwerken. Menigmaal heb ik er mee in het verborgene verkeer. Ik heb in deze weg niet anders geweten, dan het steeds weer in de handen des Heeren over te geven.

Ik wens daar in het kort iets van te zeggen: Toen ik dit voorjaar (5 mei 1968) hier een keer gesproken heb over Jozua, die voor het aangezicht van de Engel des Heeren stond, en de satan aan zijn rechterhand, om hem te beschuldigen, was dit een zaak, waar ik zelf geen vreemdeling van was. Want, als er ooit op wat ik thans doe, aanvallen en listen van de duivel afgekomen zijn, dan is het wel in het bijzonder het laatste jaar geweest. Maar toen heb ik sterkte en kracht hieruit ontvangen (daar heb ik toen ook over gesproken), dat, alhoewel de satan aan de rechterhand van Jozua stond, hij nochtans stond onder het toezien oog van die Engel des Verbonds. En mensen, toen heb ik er niet zo duidelijk over gesproken, maar nu mag ik het openlijk zeggen: Toen heb ik geloofd, en dat was toen niet voor het eerst, dat ik niet alleen onder Zijn alziend oog was. Maar

toen heb ik moeten aannemen, nee, ik moet het anders zeggen: Het was of de Heere bij vernieuwing Zijn eigendomsrecht op mij deed gelden. Dat eigendomsrecht hield in hoe dat ik uit Zijn zalvende bediening, zoals Hij eens gezalft is tot Koning, Profeet en Priester, bij Hem bekend was. En dat Hij Zelf ambten uit kwam te delen. Daar was ik bij in betrokken!

Toen ben ik weggesmolten en heb geloofd, dat, wat in Gods Woord staat van David, wanneer de Heere hem komt te openbaren uit Zijn eeuwig Verbond, ook op mij van toepassing was. David zei: "Wie ben ik, Heere, HEERE, en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hertoe gebracht hebt?" Toen is de Heere gaan beloven (daar heb ik al eens over gesproken): "Indien gij in Mijn wegen zult wandelen, en indien gij Mijn wacht zult waarnemen, zo zult gij ook Mijn huis richten, en ook Mijn voorhoven bewaren; en Ik zal u wandelingen geven onder dezen, die hier staan".

Ik zou zeggen - maar dat is iets waarover ik bijna niet durf te praten - toen is de Heere gaan beloven uit Zijn eeuwig heilverbond, wat in de baarmoeder der eeuwigheid opgesloten was. Het was, of ik een ogenblik ingeleid werd in die eeuwige verborgenheid Gods. Hij is mij toen gaan beloven, ik zou zeggen en ik durf het nu met vrijmoedigheid te zeggen, dat Hij toen gesproken heeft tot van verre heen, dat Hij mijn werk niet vruchteloos en tevergeefs zou doen zijn. U weet ook, hoe ik hier gekomen ben. Hoe het menigmaal mijn verzuchting geweest is: "Geef mij mijn \even, om mijner bede wil, en mijn volk, om mijns verzoeks wil!"

Mijne hoorders, dit is de laatste tijd als het ware een bede geworden. Het heeft zetting in mijn hart genomen. Het heeft als een noodgeschrei aan de Troon der Genade in mijn hart gewoond. En weet u wat ik wel eens geloofd heb? Dat Hij mij, op grond van Zijn genade-verbond, die gouden scepter toegereikt heeft. Wat is dat? Die gouden scepter is de band, die gelegd is uit die eeuwige verbondstrouw van God. Op grond van die gouden scepter kreeg Esther genade in de ogen van de koning Ahasveros. Hij zei: "Wat is uw verzoek, en het zal u gegeven worden!" Toen heb ik verstaan dat dit het verzoek is: HEERE, geef mij mijn volk om mijns verzoeks wil! Toen is de Heere dat gaan beloven, zelfs ook omtrent het late nageslacht, dat Zijn verbond niet trouweloos lijdend. O, wat is dat groot geweest, dat ik toch mocht geloven, dat, wat er gebeurt, dat gebeurt er en hoe het aankomt, zo komt het aan, maar dat de Heere Zelf voor Zijn eigen werk in staat. Daaraan heb ik niets te doen, en dan behoef ik niets daar te stellen. Dan zal de Heere bevestigen: "Ik de HEERE word niet veranderd; daarom zijt gij, o kinderen Jakobs, niet verteerd!"

Dit heeft mij in de laatste weken, dagen en nachten bezig gehouden. Ten laatste wist ik niet meer, waar het aan moest komen. Het is wel eens gebeurd, dat ik er met onze voorgangers over sprak. Wanneer ik er dan over sprak, zeiden ze menigmaal: Ach, breng het maar in het verborgene voor de Troon van God! Leg het daar maar neer! Dan zei ik: Ik wens ook niet anders!

Maar nu zou ik zeggen: Het heeft deze laatste week niet langer meer gekund! Het is, of de Heere Zelf mij te sterk geworden is, of de Heere Zelf over mij heerschappij is gaan voeren. In het bijzonder ging dat voor mij open in hoe de Heere mij voorkwam, vorige week nog, met Zijn opdracht aan Mozes: Ga henen, zalf Aäron en zijne zonen tot een eeuwig priesterdom!

Mensen, toen heb ik afgelopen week een poosje geloofd, dat de uitwendige bevestiging nog plaats moest hebben, maar bij God was het alreeds geschied! O, wat was dat groot! Er staat van David: "Gij hebt mij de oren doorboord!" De satan heeft in het jaar dat achter mij ligt, wel duizend maal gezegd: Nu ja, je mag het nog een jaartje volhouden, maar dan is het afgelopen, man!

Deze week heb ik echter mogen geloven: "Blijven aan Uw dienst geheiligd, daar Uw goedheid hun beveiligd". Daarom, ik zei het straks, is het deze week zodanig gelopen, dat ik ten laatste mijn hele hart heb moeten openen. Daaruit zijn er zaken in mijn hart gevallen, waardoor ik dan binnen afzienbare tijd, niet alleen hier zal voorgaan, maar zo de Heere wil en wij leven, in de ambtelijke bediening, als uw herder en leraar bevestigd zal worden.

De tekst, waar vader die avond over sprak, was Psalm 134. Het opschrift boven deze predikatie was: Een liefelijke eenheid in de gemeente des HEEREN, onderverdeeld in twee uitgangspunten: 1e. De roep der gemeente; 2e. Het antwoord des dienaars.

Vrijdag 20 september 1968 vond de bevestiging plaats in de overvolle Hervormde Ichtus-kerk te Alblasserdam. De tekst die de bevestiger, Ds. G. van de Breevaart, had, was zoals reeds in het vorige hoofdstuk staat, 2 Tim. 2: 15. Hij verdeelde zijn tekst in drie hoofdgedachten: 1e. De arbeider en zijn arbeidsveld; 2e. De arbeider en zijn werkzaamheid; 3e. De arbeider en zijn verantwoordelijkheid. Na afloop van de predikatie herinnerde Ds. van de Breevaart er aan, hoe God hem tijdens een weekdienst in Alblasserdam erbij kwam te bepalen, dat zijn ouderling De Waard, voorganger voor de gemeente Alblasserdam moest worden, met de bijbelwoorden: "En Elisa, den zoon van Safat, van Abel-Mehola, zult gij ten profeet zalven in uwe plaats" .

Na de bevestiging werd vader nog toegesproken door Ds. A. P. Verloop, Ds. H. Hofman en L. Stout, bestuurslid van de gemeente in Alblasserdam.

In het dankwoord aan het einde van deze dienst sprak hij nog o.a.:

Als ik vanavond hier voor u sta na al hetgeen wat gesproken is en alle handelingen die geschied zijn, dan moet ik eigenlijk wel zeggen: Heere, Uw knecht is een klein jongeling, hij weet niet in te gaan en hij weet niet uit te gaan. Hij is geheel, Heere, op U aangewezen. Daarom, o mijne vrienden, was het niet-geweest dat de Heere Zelf mij te sterk geworden is en was het niet dat de Heere mij overwonnen heeft door Zijn lieve Geest, ik had hier nooit gestaan. Ik heb wat keren gezegd: Heere, dat is een onmogelijkheid, dat kan nooit, want wie is tot deze dingen bekwaam? Er is vanavond aangehaald van Mozes en Jeremia en er staat van Mozes: "Och Heere, zend toch door de hand desgenen, dien Gij zoudt zenden".

Zondagmorgen 13 oktober 1968 bediende vader voor de eerste maal het Heilig Avondmaal. De tekst was: "Ik ben zwart, doch liefelijk (gij dochteren Jeruzalems) gelijk de tenten Kedars, gelijk de gordijnen Salomo's" (Hooglied 1: 5).

Ook in materieel opzicht was het een goede tijd voor de gemeente Alblisserdam. Er kwam een nieuwe consistorie-kamer, CV-installaties in kerk en pastorie, een nieuw dak op de kerk, enz.

Bevrijdingsdag dinsdag 5 mei 1970 werd er door hem 's morgens een predikatie gehouden ter herdenking van vijftienvijftig jaar bevrijding. De tekst was 2 Sam. 6: 14-16 en 21-23.

Woensdag 5 mei 1971 werd vader onverwachts in het Gemeenteziekenhuis te Dordrecht opgenomen wegens een neusbloeding, die door de huisarts niet meer te stelpen was. Gelukkig mocht hij 12 mei weer huiswaarts keren. Hemelvaartsdag 20 mei 1971 mocht hij in de gemeente weer voorgaan.

Veel lief en leed heeft hij ook met de Alblisserdamse gemeente meegedragen. Zesenvestig maal heeft hij in de negenenhalf jaar aan het geopende graf van één der gemeenteleden gestaan. Bij ziekenhuis-opnamen bracht hij de mensen, indien zij het op prijs stelden, zelf met de auto naar het ziekenhuis. (Dit kon, omdat het een betrekkelijk kleine gemeente was).

Eind 1973 werd vader getroffen door een zware griep. Drie weken lag hij ziek thuis. Gelukkig mocht hij donderdag 17 januari 1974 weer voor de gemeente voorgaan. Gedurende de negenenhalf jaar verhandelde hij drie maal de Heidelbergse Catechismus.

Tijdens de ziekte en na het overlijden van Ds. van de Breevaart (14 mei 1974) ging hij wekelijks op woensdagavond in de gemeente van Hendrik - Ido- Ambacht voor.

In 1974 werd hij in plaats van Ds. van de Breevaart in het bestuur van de stichting Mbuma-zending gekozen.

Met veel liefde heeft hij dit werk gedaan. Ook vervulde hij jaarlijks op diverse plaatsen een spreekbeurt, waarin dan een collecte werd gehouden ten bate van de Mbuma-zending.

Op maandag 5 januari 1976 werd er door de gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht een beroep op hem uitgebracht.

Zondag 25 januari 1976 maakte vader aan de gemeente bekend dat hij het op hem uitgebrachte beroep had moeten aannemen. Grote verslagenheid heerste er in de gemeente. In de bijna tien jaar was de gemeente aan hun leraar verbonden geworden en nu ... een scheiding.

Zondagavond 12 september 1976 nam hij afscheid van de gemeente met de tekstwoorden uit 1 Kor. 2: 3, 4 en 5: "En ik was bij ulieden in zwakheid en in vreze en in vele beving. En mijne rede en mijne prediking was niet in beweeglijke woorden der menselijke wijsheid, maar in betoning des Geestes en der kracht; opdat uw geloof niet zou zijn in wijsheid der mensen, maar in de kracht Gods".

De tekst was onderverdeeld in drie punten: 1e. Een scheidende Paulus overdenkt zijn weg; 2e. Wat zijn prediking geweest was; 3e. Wat het doel van zijn leven was.

Aan het slot van de predikatie sprak hij o.a.:

In de negenenhalf jaar die achter ons ligt, is zegen en vloek verkondigd. Als het daarover gaat, dan ga ik straks met een weemoedig hart huiswaart. Want aan hoevelen is de arm des Heeren geopenbaard?

O, hoe zal het zijn, als we binnen enkele ogenblikken, want dat zijn maar ogenblikken, voor God moeten verschijnen? De tijd vergaat en snelt weg en we hebben maar een handjevol leven meer. Het meeste en het uitnemendste is maar moeite en verdriet. Dan staan we straks voor de Rechter van hemel en van aarde. Hoe zullen we het dan maken? Ach, de Heere heilige het nog en geve het nog mee, Hij passe de Waarheid nog toe aan ons hart.

Ik wil eindigen, door met elkaar te zingen Psalm 89: 8. U zult misschien zeggen: Is dat gepast? Dat moet u maar voor de Heere neerleggen.

*Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht;
Uw vrije gunst alleen wordt d' ere toegebracht;
Wij steken 't hoofd omhoog, en zullen d'eerkroon dragen,
Door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen;
Want God is ons ten schild in 't strijdperk van dit leven,
En onze Koning is van Israels God gegeven.*

Na de dienst werd vader door kerkeraadslid L. Stout toegesproken namens kerkeraad, gemeente en de scholen.

Predikant te Hendrik-Ida-Ambacht

Op 21 september 1976 werd hij in de middagdienst bevestigd door Ds. A. P. Verloop van Waddinxveen. De tekst was: "Weidt de kudde Gods". (1 Petr. 5:2a).

's Avonds verbond hij zich aan Hendrik-Ido-Ambacht met een Waarheid die hem al veertien dagen bezet had. Een Waarheid, waarmee hij aan de gemeente vastgenageld was. Deze tekst luidde: "Zo hebt dan acht op uzelf en op de gehele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot Opzieners gesteld heeft, om de Gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door Zijn eigen bloed". (Hand. 20: 28).

Het hoofdthema was: De grote liefde en zorg van de gezegende Opperherder, onderverdeeld in twee uitgangspunten: 1e. Hij zendt Zijn knechten uit; 2e. Hij geeft ze werk.

Aan het einde van de dienst sprak vader de volgende woorden:

Gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht, tesamen jong en oud!

Hier is een klein jongske, die niet weet in te gaan en uit te gaan. Die het vanavond niet wist en die het ook in de toekomst in zichzelf niet weet. Ach, hij is geheel en al aangewezen op die getrouwe Opperherder, Die het verbond bestendig houdt. Die gezegd heeft: "Ik zal het verbond met hen in eeuwigheid bewaren"; en "Vrees niet, gij klein kuddeken want het is uws Vaders welbehagen, ulieden het Koninkrijk te geven".

O, de Heere geve, dat zó de prediking des Woords geheiligd mocht worden. Dat er hoorders buiten mochten vallen. Dat er ellendigen voor het aangezicht des Heeren in mochten vallen. Dat er onder u gediend mochten worden uit de onverminderde volheid, dat er mochten zijn, die hier de troost des levens mochten verkrijgen, niet in zichzelf, maar alleen in Hem, Die de enige Troost in leven en sterven is. Dat er hier nog gebouwd mochten worden in het allerheiligst geloof. Geworteld en gefundeerd, opdat ze eens het einde en de verwachting zouden mogen verkrijgen. Om op grond van het recht gezaligd en behouden te worden om nog eens te belanden in de gewesten der eeuwige rust.

Er is in een gemeente kaf en koren, dat is nooit uit te wissen. O, die val en scheiding! Dat hier de scheiding nog eens thuisgebracht warde; dat er hier een nood gekend worde aan 't hemelhof. Dat er hier een nood gekend worde naar de God des Levens, om dan hier op rechtsgronden Hem te kennen en vervolgen te kennen en in Hem te eindigen.

Na de predikatie werd hij toegesproken door ouderling W. Stoop, Ds. A. Bijkerk, Ds. C. Smits, Ds. J. W. Verweij en de heer L. Stout.

Met veel liefde en toewijding nam vader de herdersstaf in Hendrik-Ido-Ambacht op. Niets was hem te veel. Hij stelde zich geheel in dienst van de gemeente, zelfs meer dan zijn krachten hem toelieten. Zorg en verdriet zijn hem in die jaren ook niet bespaard. De ernst van de tijd was hem dikwijls opgebonden. In het kerkblad, voor de biddag in maart 1978, schreef hij:

Hoe zullen we biddag houden? O, de Heere geve, om Zijns Naams wil, nog een inroeping van Zijn lieve Geest in deze donkere tijd van afval en doorbraak. Hij geve nog gebed, niet alleen voor het maatschappelijke, voor het gewas en de arbeid, maar bovenal gebed om de uitbreiding van Zijn Koninkrijk.

Ernstig waarschuwde hij dikwijls de gemeente om niet meegevoerd te worden met de tijdgeest. In het kerkblad van 5 oktober 1978 schreef hij een stuk, ter waarschuwing aan de ouders, over het catechisatie-onderwijs. Hij besloot dit schrijven met:

Met innerlijke droefheid schrijven we dit, wetende dat zulk een schrijven niet altijd in dank wordt afgenomen. Er zijn ouders, die door de loop der tijd een 'ruimer' inzicht verkregen hebben, maar bedenkt, dat Gods Woord nooit aan verandering onderhevig is, hoor! Ouders, de Heere werke nog die ware verootmoediging des harten. Hij geve een wederkering tot Hem in deze zo gevaarvolle tijden.

Op woensdag 1 november 1978 moest vader, nadat hij de zondag ervoor in Alblasserdam het Heilig Avondmaal nog had mogen bedienen en er zelf ook door gesterkt was (tekst: "Doe dat tot Mijn gedachtenis"), onverwacht in het ziekenhuis worden opgenomen. De huisarts dacht eerst nog aan griep, maar op die woensdagavond vertrouwde hij het niet meer en stuurde hem direkt naar het Refaja-ziekenhuis. Nadat ze hem onderzocht hadden, werd hij met spoed overgebracht naar het Dijkzigt-ziekenhuis te Rotterdam. De dokter in Refaja zei: Wij kunnen hier niets aan hem doen. In Rotterdam werd hij opgenomen op de intensive-care-afdeling, ook werd hij direkt aangesloten aan beademingsapparatuur. Zeven dagen werd er gevreesd voor zijn leven.

De doktoren zeiden dat hij veel te veel van zijn lichaam had geveerd en dat daardoor de longen het niet meer aankonden, zodat er veel te weinig zuurstof in zijn bloed kwam. Gelukkig mocht de ziekte een wending nemen en mocht hij geleidelijk aan weer wat opknappen. Op vrijdag 24 november mocht hij weer thuis komen uit het ziekenhuis, hoewel hij nog uiterst zwak was.

Hij schreef toen in het kerkblad van 30 november 1978:

Geliefde kerkeraad, gemeente, catechisanten, groot en klein, van Hendrik-Ido-Ambacht en alle vrienden buiten de gemeente,

Zelf heb ik nog geen kracht om iets te schrijven, hoe graag ik het ook zou doen. Nu wordt het voor mij opgeschreven.

Bang was het mij, maar ook u, toen ik die woensdag 1 november zo plotseling geplaatst werd aan de rand van de eeuwigheid en ik deze zwarte nacht met bewustheid moest inzien.

O, mijn geliefden, als ik toen nog bekeerd had moeten worden, had het niet meer gekund! Maar O, de waarde van in dat soevereine welbehagen Gods ingesloten te mogen zijn, de rust te mogen vinden in Sions betalende Borg, Die ook voor mij die nacht op Golgotha doorstreed, was de zoete rust in deze bange ure.

Maar wie laat zich beschrijven, wat er in mijn hart omging, toen ik vrijdag 24 november, de pastorie weer mocht betreden.

*Wat zal ik, met Gods gunsten over/aan,
Dien trouwen HEER voor Zijn genû vergelden?
'k Zal bij den kelk des heils Zijn naam vermelden,
En roepen Hem met blijd' erkent'nis aan.*

Nu woont er in ons geen bidden, maar ook geen danken, we zijn maar doodgevalen schepselen. Maar de grote Gave Gods, dat Hij ons gaf een biddende en een dankende Hogepriester, aan de rechterhand des Vaders.

Genoeg hiervan, ik hoop ter zijner tijd, als de Heere mij kracht geeft en in het leven sparen wil, hier nog wel eens nader over te schrijven.

Dit is de behoefte van mijn hart, u hartelijk te danken voor de ontzaglijk vele liefde-blijken, zowel in het ziekenhuis, als bij mijn thuiskomst, aan mij bewezen. Dat doe ik ook namens mijn vrouw en kinderen. Liefde-blijken, hetzij in de vorm van een brief, telefoongesprek, bloemen, ansichtkaarten, fruitmanden, enz., alsook voor de giften in de vorm van geld, ter ondersteuning in de heel hoge ziekenhuiskosten.

Geliefde vrienden, toen ik zondagmorgen van achter ons raam de kerkgangers toezwaaide, drukte het mij op het hart; hoe velen, zonder grond voor de eeuwigheid, op reis naar de eeuwigheid! O, wat is het nodig, hier in deze tijd wederom geboren te worden! Niet een misschien, of een ijdele hoop, maar alleen Christus' gerechtigheid, moet onze grondslag zijn, wil het wel zijn voor die grote eeuwigheid! Gods volk mocht maar dicht bij de dood leren leven, om in een weg van heiligmaking, te sterven aan de wereld en aan de zonden.

Ik heb, toen ik in het ziekenhuis was, geloofd, dat er vanuit de gemeente een gedurig gebed is opgegaan. Maar het grootste is geweest, dat ik de trouwe Gods, in Christus, heb mogen ervaren.

Ik moet gaan eindigen, weest allen, heel, heel hartelijk gegroet, van uw innig liefhebbende vriend en leraar, in zwakte en krachteloosheid.

Woensdag 14 maart 1979 mocht vader in de gemeente weer voor gaan. De tekst voor die avond was: "Mijne duive, zijnde in de klove der steenrotsen, in het verborgene ener steile plaats, toon Mij uw gedaante, doe Mij uw stem horen; want uw stem is zoet, en uw gedaante is lieflijk" (Hooglied 2: 14).

Op 30 maart 1979 moest hij, nadat hij op 28 maart (biddag) nog twee maal voor de gemeente voorgegaan was, onverwacht weer in het ziekenhuis worden opgenomen. Het zuurstof-gehalte in het bloed was weer veel te laag. De professor in het ziekenhuis zei toen, dat hij er niet meer op behoefde te rekenen, ooit weer te kunnen preken. Alhoewel deze tijding geen kleine zaak was, mocht hij het in de hand des Heeren overgeven, gelovende dat de Heere almachtig is. Gelukkig mocht hij na twee weken, waarvan vijf dagen op de intensive-care-afdeling, weer thuiskomen, alhoewel hij weer uiterst zwak was. Na zijn thuiskomst schreef hij in het kerkblad van 3 mei 1979 voor het eerst weer een meditatie, met als opschrift: Liefde en genade. De tekst was: "In al hunne benauwdheden was Hij benauwd, en de Engel Zijns aangezichts heeft hen behouden; door Zijne liefde en door Zijne genade heeft Hij hen verlost, en Hij nam hen op en droeg hen al de dagen van ouds". (Jesaja 63: 9).

Twee maanden later, op 12 juli 1979, ging vader, alhoewel nog erg zwak, voor het eerst weer voor in een huwelijksbevestiging. De daaropvolgende zondagmorgen sprak hij over Jes. 42: 16b: "Ik zal de duisternis voor hun aangezicht tot licht maken, en het kromme tot recht" .

Alhoewel hij met een vermoeid lichaam te kampen had, ging hij nu weer twee maal per week in de gemeente voor (zondagmorgen en woensdagavond).

Zondag 12 augustus 1979 mocht hij herdenken dat hij 121/2 jaar geleden voor het eerst de kansel beklom. In het kerkblad van 16 augustus schreef hij een dankbetuiging, hij schreef toen o.a.:

Nooit heb ik kunnen denken, in het bijzonder in de periode die nu achter me ligt, dat ik dit nog zou mogen beleven. O, dat we toch maar in verootmoediging in de Heere mogen eindigen.

In januari 1980 was vader weer zo ver opgesteekt, dat hij, ondanks zijn blijvend zwakke gezondheid, toch weer drie maal per week in de gemeente kon voorgaan.

Het verval van land, volk en kerk was hem dikwijls erg opgebonden. In het kerkblad van 28 februari 1980 schreef hij een zeer ernstige meditatie over Zefanja 2: 14c: " ... een stem zal in het venster zingen, verwoesting zal in den dorpel zijn ... " Hij schreef toen aan het slot:

Mijn onbekeerde medereizigers, door de tijd naar de eeuwigheid. Waar vermaken wij ons mee? Zingen wij mee met die verwoestende tonen. Satan weet wel waarmee hij de mens moet bezig houden!

Nog maar een zeer korte tijd, en de rouwklagers gaan voor ons door de straten. En dan sterven met de verwoestende stem op onze lippen en een onvernieuwd hart? O, het zal wat zijn in de eeuwigheid te moeten ontwaken met een eeuwig: Had ik maar naar de stem des roepens van Gods Woord gehoord!

Want onthoudt dit wel, wij gaan om eigen schuld verloren! Het zal voor de nabij-komende wat zijn, op de hemel gerekend te hebben en dan te moeten horen: "Gaat weg van Mij, Ik heb u nooit gekend!" De vrucht zal hier in het leven openbaar moeten komen. Haast u, spoed u, want gelijk kaf gaat de dag voorbij. Wat is het groot voor dat volk, dat door de HEERE hier gewogen wordt en de schuld thuis-krijgt. Die krijgen een Borg nodig voor hun schuld en een God voor hun hart en die krijgen hier Gods eer te bedoelen en de oprechte, hartelijke liefde te betrachten. Die dragen smart (geen leedvermaak) over de breuk der kerk, en hebben toch een geestelijke éénheid als het gaat over het ware leven! Die mogen wel eens worstelen: "Wil ons nog overal verspreid, genadig weer bijeen vergaad'ren".

Nogmaals, volk des Heeren, hier mag het een rouwmare zijn vanwege het missen en derven van Gods tegenwoordigheid en innerlijke smart (als de Heere het nog geven wil). Eens zal alle roerdomp-en nachtuil-gehuil niet meer gehoord worden en er zal geen verwoesting meer in de dorpel zijn, maar eeuwige blijdschap zal op hun hoofd wezen.

Zo vertroost elkander dan met deze woorden. Amen.

Nadat vader in november 1980 het huwelijk van zijn dochter Pieta en schoonzoon Ton had bevestigd, bevestigde hij op 6 augustus 1981 het huwelijk van zijn zoon Kees en schoondochter Margriet. Zo verlieten binnen één jaar twee kinderen het ouderlijk huis.

Op zondagavond 15 maart 1981 werd dhr. M. Verloop door vader in het ambt van ouderling bevestigd. De tekst was: "Waakt, staat in het geloof, houdt u mannelijk, zijt sterk". (1 Kor. 16: 13).

Kinderen hadden altijd een grote plaats in zijn hart. Daardoor hingen de kinderen erg aan hem. Ook het schoolleven had zijn warme belangstelling.

Een ernstige toespraak hield hij bij de herdenking van het 25-jarig bestaan van de Willem de Zwijgerschool op 11 september 1981. De tekst was: "Zet de oude palen niet terug, die uwe vaderen gemaakt hebben". (Spreuken 22: 28).

Blijdschap heerste er, toen op 4 februari 1982 het eerste kleinkind Anneke, dochter van Pieta en Ton, geboren werd. Vader was er klein onder, hij had niet gedacht dat ooit te beleven. De Heere heeft nog naar ons om willen zien schreef hij in het eerstvolgende kerkblad.

Zaterdag 29 januari 1983 mocht hij zijn verjaardag herdenken. 's Avonds in de consistorie-kamer sprak hij nog een enkel woord. Sterk kwam in dit spreken het verlangen naar het hemellevens openbaar. Hij sprak o.a.:

Er zal misschien iemand vragen: Ben je er dan altijd zo van verzekerd, dat je er eens zult komen?

Ach, het kan meer niet dan wel. Als het nog waar zal mogen worden, dat ik er ooit zal mogen belanden, dan zal ik met Bunyan moeten zeggen: Dan zullen alle hemelklokken wel luiden. Want denkt er om, dan zal het nog waar worden: In te gaan door die enge poort. "Want de poort is eng en de weg is nauw, die tot leven leidt." Maar er zijn ook ogenblikken, dat ik het zeker mag geloven, dat ik niet gemist zal worden. Omdat de Heere me toch wel eens een keertje die naam heeft doen lezen:

Niet gekocht door goud, noch door zilver, maar door dat dierbaar bloed van dat onbevleete Lam. Als dat waar gaat worden, dan kan er wel eens een trek in mijn hart wezen: „O HEER', wanneer komt die

dag, dat ik toch bij U zal wezen, en zien Uw aanschijn geprezen. "

14 April 1983 werden onze ouders opnieuw verblijd met de geboorte van een tweede kleinkind, Arie, zoon van Kees en Margriet.

Onverwacht moest vader op 19 mei 1983 weer in het ziekenhuis worden opgenomen, omdat, door een infectie, de zuurstof uit zijn bloed verdween.

Na een spoedig herstel mocht hij 27 mei het ziekenhuis weer verlaten. Toch zijn we nog niet door de dood weggenomen. De Heere weet welk juk wij hier dragen moeten, schreef hij in het kerkblad. Nadat hij de zomer van 1983 door geworsteld is met een uiterst zwak en steeds zwakker wordend lichaam, moest hij 23 november 1983 weer in het Dijkzigt-ziekenhuis worden opgenomen.

Zijn laatste predikatie hield vader op zondagavond 6 november over zondag 22 vraag 57 en 58 van de Heidelbergse Catechismus.

Het thema van de predikatie was: De eeuwige gelukzaligheid van Gods volk met als onderverdeling: 1e. Direct bij het sterven reeds; 2e. Het geloof verwacht de opstanding des vleses; 3e De eeuwige gelukzaligheid. Gedurende de predikatie was er in zijn spreken een steeds sterker verlangen om ontbonden en met Christus te zijn. Verschillende mensen zeiden na afloop van de dienst: Het kon wel een afscheids-predikatie zijn!, niet wetend dat het er ook een was

Zijn ziek- en sterfbed

Zoals in het vorige hoofdstuk vermeld, werd vader woensdag 23 november weer in het ziekenhuis opgenomen. De vermoeidheid was zo groot, dat alles voor hem te veel was. De doktoren zeiden dat zowel hart als longen totaal versleten waren.

Zelf was hij ook aan het einde. Ik ben uitgesproken en uitgebeden, was zijn zeggen op de eerste dag dat hij in het ziekenhuis lag. Dinsdag 13 december werd hij door een verpleger in bewusteloze toestand naast het bed gevonden. Hij was van de stoel afgeleden. Met spoed werd hij naar de intensive-care afdeling gebracht, waar er een gevecht om zijn leven begon. Zeven dagen heeft hij toen in coma gelegen. Dagen van angstige spanning, zonder dat er tekenen van leven te bespeuren waren. De doktoren haalden hun schouders op en zeiden: We zijn nu begonnen, maar of het zin gehad heeft ... ?

Als door een wonder mocht hij na die zeven dagen langzaam weer uit de coma ontwaken. En ... , tot grote verwondering van de doktoren, waren de hersenen niet beschadigd.

Nadat hij helemaal uit de coma bijgekomen was, probeerden de doktoren hem weer, eerst met korte pozen, van het beademingsapparaat af te krijgen. Dit gelukte in het begin niet en de doktoren haalden de schouders op. 19 januari kon hij, tot verbazing van de doktoren, onverwacht van 's morgens half zeven tot 's avonds acht uur van de beademing af en reeds de volgende dag geheel.

Voor zijn geestelijk leven had hij na de coma dikwijls tijden dat hij zich mocht verlustigen in die Persoon, Die hem gekocht had met ziel en lichaam.

Op 26 januari 1984 mocht vader de intensive-care afdeling verlaten en op 29 januari herdacht hij zijn 61ste en laatste verjaardag, met een lichaam, zoals hij dikwijls uitdrukte, dat te moe was om te leven.

1 februari 1984 werd het derde kleinkind geboren. Gerda, dochter van Ton en Pieta. Toen vader het kind in het ziekenhuis voor het eerst zag, zei hij direkt: Kind, jou zal ik niet meer dopen! Maar direkt liet hij hierop volgen: Dat is niet erg, hoor! Als je maar in de naam des Heeren gedoopt mag worden.

Op donderdag 16 februari mocht hij, nadat hij twaalf weken in het ziekenhuis geweest was, weer thuis komen. Alhoewel hij uiterst zwak en vermoeid was, was hij toch blij dat hij thuis mocht komen. Dat het maar zo kort (twaalf dagen) zou zijn, had niemand gedacht.

De eerste dagen ging het naar omstandigheden vrij goed, maar na een week verslechterde zijn toestand zienderogen, zodat hij zelf ook ging geloven dat het sterven ging worden. Daarop ging hij ons ook voorbereiden.

Vooraf op vrijdag 24 februari was hij erg ziek en dacht hij dat hij zou sterven. De twee laatste regels uit Psalm 73 vers 12 (berijmd) waren steeds bij hem:

*En mij, hiertoe door U bereid,
Opnemen in Uw heerlijkheid.*

Op die vrijdag kwam ouderling W. Stoop. Vader zei tegen hem dat het sterven zou worden. Hij had het erg benauwd naar het lichaam, maar ruim naar de ziel. Vaak bad hij voor zichzelf dit versje:

*O Vader, dat Uw liefd' ons blijk;
O Zoon, maak ons Uw beeld gelijk;
O Geest, zend Uwen troost ons neer;
Drieënig God, U zij al d'eer.*

Vanaf die dag is moeder met ons als kinderen, om beurten, dag en nacht bij hem geweest. Hij moest steeds geholpen worden, en dat kon ze niet meer alleen.

De zaterdag en de zondag zijn voorbij gegaan met erg veel benauwdheid naar het lichaam. Op zondag heeft hij nog tweemaal een versje opgegeven voor de kerkdienst; 's morgens Psalm 102 vers 11 en 's avonds Psalm 136 vers 1. Hij mocht, ondanks de benauwdheid van zijn lichaam, zichzelf wegcijferen (wat hij altijd deed) en van zichzelf afwijzen. Zondagsavonds heeft hij een poosje naar het voorlezen van de preek geluisterd. Dit was zeer naar zijn hart; halverwege moest moeder de kerktelefoon uitzetten omdat hij te moe werd. In de nacht van zondag op maandag was vader erg ruim gesteld en hij vroeg of moeder een gedeelte uit Openbaring 21 wilde lezen. Dit hoofdstuk handelt over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Dat heeft ze gedaan totdat hij zei: Zo is het goed. Later sprak hij: Vrouw, het wordt sterven, hoor! Omdat hij tevoren nooit iets had willen regelen en wij dus ook niets wisten, vroeg moeder of hij nog wensen had. Hij zei toen: Vraag maar of Ds. van Roon en Ds. Bijkerk me willen begraven.

Op maandagmiddag is Ds. van Roon heel even geweest. Hij vroeg: Wel vriend, hoe is het? Het antwoord was: "Zalig zijn zij, die geroepen zijn tot het avondmaal van de bruiloft des Lams". Ze hebben nog samen gesproken en daarna zijn moeder en Ds. van Roon ieder aan een kant van het bed op de knieën gegaan. Ds. van Roon heeft toen een kort gebed gedaan waarop hij zelf ook 'amen' zei.

Nadien is ouderling Stoop nog geweest. Bij het weggaan vroeg zijn dochter: Moet u geen gebed doen? Dat

geloof ik niet, antwoordde Stoop. Daarna vroeg hij het aan vader, die antwoordde: Nee, dat hoeft niet meer, want ik heb een biddende en dankende Hogepriester.

Tegen het einde van de middag vroeg vader of moeder ons (de kinderen) roepen wilde, omdat hij ons allemaal nog een afscheidskus wilde geven.

's Avonds heeft hij het erg benauwd gehad naar het lichaam. Dikwijls riep hij toen: "Kom Heere Jezus, ja kom haastiglijk" .

Toen de dokter voor de derde maal op die dag kwam, had hij het zo benauwd dat we dachten dat hij stierf. Toch kwam hij weer bij en was nog erg helder.

Later op de avond heeft hij nog vreselijke aanvallen van de satan gehad, die hem - als hij gekund had - zou hebben verslonden. Moeder heeft toen ouderling Stoop, die beneden was, naar boven geroepen. Hij heeft toen op zijn knieën voor het bed een gebed gedaan waarin hij de satan heeft mogen schelden. Daarop is vader direkt rustig geworden. Het was zichtbaar dat de satan van hem week. Hij vroeg toen of we hem op zijn zij wilden leggen. Nadat we dit gedaan hadden, heeft vader zijn ogen gesloten om ze hier op aarde nooit meer open te doen. Rustig en kalm is hij om kwart over elf ontslapen.

"Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunne arbeid; en hunne werken volgen met hen. "